

TIZEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

TARTALOM:

Tarczay Gizella: Magyarok és bolgárok. — Pfeiffer Miklós: XII. Pius pápa a kis nemzetekről és a nemzeti kisebbségekről. — Sebestyén Endre: Az amerikai magyarság helye (2. közlemény). — Pusztay-Popovits József: A pécsi német gimnázium. — Ács Tivadár: Kosuth Lajos kolonizációs törekvései. — Négy világtérj krónikája. Könyvszemle. — Sajtószemle. — Ör hely.

KÉPÜNK:

Külföldi magyarok karácsonyfája Budapesten

A Magyarok Világszövetsége 1941 karácsonján állított először karácsonyfát Budapesten, hogy a külföldi magyarokra emlékeztesse a nagyközönséget. A karácsonyfát a Ferenciek-terén állították fel s bensőséges ünnepséget is tartottak előtte. (L. »Ör hely« rovatunkat.)

X. ÉV

1942 FEBRUÁR

2. SZÁM

ÁRA I PENGŐ

„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Farkas Geiza dr., Faluhelyi Ferenc dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla dr., Ölvédi János, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rády Elemér dr., Rónai András dr., Schubert Tódor, Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szollár István dr., Szvatkó Pál dr., Vájlok Sándor dr., Varga Imre, Vas László, Vinczebidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a közép-európai népek és a külföldi magyar szörványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426-921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9-11-g. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 20 pengő, egyébként 10 pengő. Egyes szám ára 1 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatának főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL:

VITÉZ NAGY IVÁN DR.: MAGYARORSZÁG KAPCSOLATAI
A 2600 ÉVES JAPÁNNAL

SEBESTYÉN ENDRE: AZ AMERIKAI MAGYARSÁG HELYE.
A nagy feltűnést keltő cikksorozat befejező része: Telepítési
lehetőségek az óházában. — Klépítellen kapcsolatok.

DR. GÁLDI LÁSZLÓ: EMINESCU ERDÉLYBEN
A román irodalmi és szellemi élet kiváló magyar ismerője
Eminescu életének és művének magyar vonatkozásait foglalja
össze ebben a tanulmányában, ugyanakkor az erdélyi románság
helyzetképét rajzolja fel az 1868-71-es évekből.

GÁL ISTVÁN DR.: KAPCSOLATAINK A BALKÁNNAL.
Aukét a magyarországi Balkán-kutatás kiemelkedő vezető
embereivel.

RÁCZ JÓZSEF: A RUSZIN FESTŐMŰVÉSZET
Külföldi kárpátaljai munkatársunk folytatja a ruszin szellemi
élet ismertetését. Ezúttal a mai ruszin festőművészetet ismer-
teli. A tanulmányt illusztráció is kíséri.

KEMÉNY GÁBOR.
NEMZETNEVELÉS ÉS NEMZETISÉGI KÉRDÉS
Hozzászólás Sziklay László „Közvéleményünk és a nemze-
tiségi kérdés” c. tanulmányához.

DOLGOZÓTÁRSAINK:

Dolgozótagjaink: Pappné Tarozay Gizella dr. ökl.
középfiskolai tanár, folyóiratunkban legutóbb az 1941. decemberi
számban írt tanulmányt a *bolgár hajdúköltészetéről*. — Pfeiffer
Miklós dr. kanonok, az *Új Élet* főszerkesztője. *D Láthatár* által
1939-ben rendezett korszerű nemzetiségszemléleti ankétan a kér-

déshez a katolikus egyház szempontjából szölt hozzá. —
Sebestyén Endre dr. református lelkész, a debreceni tuda-
mányegyetem angol lektora; közel három évtizedig mint lelkész
munkálkodott künn Amerikában. — Pusztai Popovits József,
a Pécsi Napló szerkesztője. — Ács Tivadar író, a *Délamerikai
Magyar Szó* budapesti szerkesztője, a „Kossuth papja Ács
Gedeon” c. kötet szerzője.

Magyarok és bolgárok

Sajnos, nálunk a bolgár-magyar rokonság eszméje még mindég nem ment át a köztudatba. Még mindég igen sokan vannak azok, akik teljesen értetlenül vagy közönyösen állnak ezzel a kérdéssel szemben s elfelejtik, hogy a vérrokonságon kívül a sorsközösség is összefűz bennünket.

Hogy mennyire egy a sorsunk, azt éppen a legutóbbi események bizonyították be legjobban. Magyarországot és Bulgáriát egyidőben csonkították meg igazságtalan békeszerződéses, egyszerre itéltek bennünket óriási területvesztésekre. Most pedig egyszerre dőlnek meg a békeszerződések s egyszerre kaptunk vissza egy-egy várva-várt, hön szeretett országrészt. Egyforma örömmel, egyforma lelkesedéssel muncelnek katonáink az ősi földön, egyforma hálával tekintünk a tengelyhatalmak felé, amelyek bennünket az ősi föld visszaszerzéséhez segítettek s egyforma buzgalommal látunk most munkához, hogy a visszacsatolt területeket újra felvirágoztassuk. Egyek voltunk a balsors óráiban s egyek vagyunk most az örömben.

Kívánatos volna, ha a magyar nemzet legszélesebb rétegei szeretettel s érdeklődéssel fordulnának a nemes bolgár nemzet felé; minden politikán s fegyverbarátságon túl igaz rokonszenv fűzze össze nemzetünket. Hívebb és igazabb barátokat úgysem találhatunk sehol.

Ehhez azonban nagy szükség volna arra, hogy megismerjük Bulgáriát. Ne szerepeljen utiprogrammunkban mindig csak az u. n. „Művelt Nyugat”, tekintsünk egyszer délkelet felé is. Ezer és egy okunk van rá, hogy a Balkánt alaposan megismerjük. Földrajzi helyzetünk arra predesztinál, hogy vezető szerepet játsszunk Délkeleten, de ez csak úgy lehet, ha alaposan megismerjük a tőlünk délkeletre fekvő államokat s kultúrájukat. Ideje, hogy egyszer s mindenkorra szakítsunk azzal a vétkes közönnnyel, amely bennünket eddig a Balkántól elválasztott. Valami érthetetlen gög élt bennünk Délkelet népeivel szemben, pedig ez a gög éppen olyan indokolatlan és éppen olyan káros, mint amilyen káros és indokolatlan a mi túlzott hétrétegvédésünk a nyugati kultúrák előtt. *Elsőrendű kötelességünk elosztani immár azt a ködöt, amely a Balkán szó körül gomolyog. Szokjunk hozzá, hogy a Balkán nem jelenti egyszersmind a kultúrátalanságot s elmaradottságot is.* Ellenkezőleg, a Balkán ifjú népei, kiróbbanó tetterejükkel oly haladásról tesznek tanúbizonyságot, hogy sok esetben éppen nekünk van okunk a szégyenkezésre. Minden balkáni népek között pedig elsősorban a bolgárokkal kell foglalkoznunk, mert hozzájuk a legszorosabb vérségi kötelékek fűznek.

Büszkék lehetünk bolgár testvéreinkre! Bámulatos teljesítményt vittek véghez, amióta a török iga alól felszabadultak. Ha tekintetbe vesszük, hogy a bolgárok egészen 1878-ig a legsanyarúbb elnyomatásban éltek, hogy nemzeti fejlődésükben, gazdasági életükben, iparuk és kereskedelmükben úgyszólván teljesen meg voltak bénítva, ha figyelembe vesszük, hogy felszabadulásuk után milyen vasakarattal kellett hozzáállniuk, hogy a mulasztásokat pótolják, akkor valóban csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk a tehetséges bolgár nemzetről, amely aránylag igen rövid idő alatt a kultúrnemzetek sorába küzdötte fel magát.

A bolgár népnevelés, amely igen magas fokon áll, nem mulasztja el a magyarokkal való rokonságot hangsúlyozni. Beszitétem mezítlábás kis parasztlánykákkal, akiknek teljesen tisztult fogalmaik voltak hazánkról. Így aztán nem csoda, hogy a magyarokhoz való ragaszkodás s a magyarok megbecsülése már a gyermekkorban erős gyökeret ver bennük. Bulgáriában nincs ember, aki ne tudná, hogy a magyar nép testvérnép. A Bulgáriába érkező magyarokat testvérként fogadják, a legnagyobb előzékenységgel kezelik. Mindenki azon van, hogy a magyarok ott-tartózkodását minél kellemesebbé tegyék s útjaikat egyengessék. Ebben a törekvésben mindnyájan egyenlők, a polgármestertől s egyetemi tanártól kezdve egészen a bocskoros földművesekig. Mikor Bulgáriában jártam, nem volt nap, hogy valaki túlárado szeretettel s örömmel ne köszöntse bennem a magyar név viselőjét. Eppen ezért kívánatos volna, ha ifjaink közül

minél többen ellátogatnának Bulgáriába, mert a személyi kapcsolatok kiválóan alkalmasak arra, hogy a népeink között fennálló szoros barátságot kiéplítsék s megszilárdítsák.

Van a bolgároknak egy kiváló tulajdonságuk, amivel mi nem igen dicsekedhetünk: *igen fegyelmizettek.* A tekintélyt csorbítatlanul tisztelik, feljebbvalóik utasításait betartják akkor is, ha azok nincsenek jelen. Minden bolgárt úgy nevelnek, viselkedjék állandóan úgy, mintha a cár szeme örökké rajta volna. „A cár szeme rajtam!” — ezt a bolgár sohasem felejtí el. Óriási nevelő erő van e szavakban s felmérhetetlen a jótékony hatásuk. Bulgáriában minden autóbuzson ott ékeskedik e felirat: Vigyázzatok Bulgária méltóságára! Ez azt jelenti, hogy mindenkinek résen kell lennie, nehogy valami olyant faláljon elkövetni, ami sérti Bulgária méltóságát s csorbíthatja tekintélyét. Mindenki felelős Bulgáriáért! Mindenki úgy éljen s úgy viselkedjék, hogy abból az országra semmi szégyen ne hárulhasson, mert ahogy te meg én meg mindenki viselkedik, aszerint fogják megítélni az egész országot, az egész nemzetet. Mi a nemzet? Te meg én meg mindnyájan. Ugy vigyázzunk azért, hogy minden szavunkkal és minden cselekedetünkkel védjük Bulgária méltóságát.

Micsoda emelkedett erkölcsi felfogás ez! Micsoda nagyszerű betekintés egy nemzet lelkébe! Milyen páratlan felelősségérzet nyilvánul a bolgárok viselkedésében!

A bolgár nép megbecsüli önmagát, mert élénken él benne a nemzeti öntudat.

Ha nem lett volna benne öntudat, ma már nem volna bolgár a világon. Semmiféle kegyetlenkedés nem tudta belőle kiölni a nemzeti öntudatot s a többszázéves elnyomás alatt is szívósan kitarították hitük s fajuk mellett. Nemzeti létében a legsúlyosabban veszélyeztetve, anyagi javaiából kifosztva, kifogatva, megfizetve, állandóan végveszélyben forgott a bolgár nép. Mégis kitarított. Honnan merített erőt? A nemzeti öntudatból. Mik voltak végvárai? A kolostorok, amelyekben menedéket talált a pislákoló bolgár irodalom. Mi volt a varázserő, amelyet semmiféle ozmán hatalom nem tudott megtörni? A szabadságszeretet. Mi volt ennek eszköze? A népdal.

Komoly bolgárok többször is hangoztatták előttem, hogy őket a népdal mentette meg. A dal, mely szájról-szájra szállt s megőrizte a nemzeti hagyományokat akkor, amikor iskolának, könyveknek se híre, se hamva nem volt. A dal volt az iskola, a dal volt az iratlan történelem, a dal volt a haza s ahol bolgár dal zengett, ott volt Bulgária, láthatatlanul s törhetetlenül.

A dal volt a nemzeti érzés ébrentartója s ebben rejlik jelentősége. Nem is csodálkozhatunk azon, hogy a népdalt Bulgáriában nagyon megbecsülik s komolyan kultiválják. Nemzetmentő szerepe van ott a dalnak s ez újra egy pont, ahol példát vehetünk Bulgáriától. Mi bizony sokszor elfelejtjük, hogy csak annviban vagyunk értékesek, amennyiben a mi sajátos értékeinket képviseljük. Szeretjük az idegent majmolni s nem becsüljük meg a magunkét. Pedig, ha minden áron a külföldet akariuk majmolni, legfeliebb silány utánzatokká válhatunk. Ha ellenben igyekszünk magyarok lenni s maradni, minden vonatkozásban, nyelvünkben, ruházatunkban, nevéinkben, dalainkban, művészetünkben — akkor nincs mitől tartanuk a következő ezer évben.

Dalról, költészetről, irodalomról lévén szó, nem kérhetjük elég nyomatékosan a magyar ifjúságot: tájékozódjék Délkelet felé. Pontosan megtanuljuk iskoláinkban a francia, angol irodalmat, de ki tud nálunk a bolgár irodalomról? Nem egy ízben kérdezték tőlem — egyébként művelt, diplomás emberek: „Hát van egyáltalában bolgár irodalom?” Igenis van és érdemes vele foglalkozni.

Természetesen nagy nehézséget jelent a magyarság számára a bolgár nyelv, amelyet csak igen kevesen értenek. Műfordítás csak kis számban áll rendelkezésre (Boikliev Dimo anthológiája, Vásárhelyi Pál bolgár novellái), s így a bolgár irodalom a legtöbb magyar részére teljességgel hozzáférhetetlen. Itt újra egy pathológikus tünettel állunk

szemben: miért kultiváljuk túlzottan a nyugati nyelveket s miért hanyagoljuk el a balkáni népek nyelvét? Miért nincs egyetlen iskolánk sem, ahol a középiskolai tanuló a balkáni nyelveket elsajátíthatná? Nem volna ennek nagyobb gyakorlati jelentősége, mint pl. a francia vagy angol nyelvnek, amelynek a legtöbb diák soha ebben az életben nem fogja hasznát venni?

Bulgáriában igen sokan tudnak magyarul. És itt nem csak a kertészekre gondolok, akik éveket töltenek Magyarországon, hogy aztán hazatérjenek az ősi rögpre, hanem a diplomásokra is, akik főiskolai tanulmányaikat itt végezték Budapesten. Évről-évre szaporodik azoknak a bolgár diákoknak a száma, akik a budapesti testnevelési főiskolán vagy az egyetemen szereznek oklevelet.

Ha pedig a bolgárok ilyen hévvel s buzgalommal tanulnak magyarul, miért nem akad köztünk is néhány lelkes diák, aki célul tűzné ki magának, hogy megtanul bolgárul? Jól tennék a fiatalok, ha komolyan foglalkoznának Bulgáriával és kultúrájával. Botanikusok, archeológusok, falukutatók, művészek, mindannyian tág teret találnának Bulgáriában, szűz területeket, ahol látókörük bővíülhetne, tapasztalataik gyarapodnának s bőségesen nyílna alkalmuk a kutatásra, a tudomány hasznára s hazájuk dicsőségére. Több

aktivitást, több vállalkozó kedvet kellene a magyar fiatalokba önteni, a fiatal tudósgárdát a Balkán felé irányítani. Törtessenek járatlan utakon, foglalkozzanak felderítetlen problémákkal, akadnak Bulgáriában rosette-i kövek mindenhol!

Hogy a temérdek felmerülő probléma közül csak egyet említsek: érdekes volna pl. kinyomozni, milyen összefüggés van a bolgár és magyar zene között. Milyen hálás és izgalmas feladat! Tudjuk, hogy a mi hajdúink, akikről a Hajdúság vette nevét, eredetileg bolgárok voltak, a mi verbunkosunk eredetileg bolgár tánc. A nemzet érdekét szolgálják vele, ha fényt derítenénk erre a kérdésre s kimutatnánk a bolgár motívumokat, ha valahol fennmaradtak.

Nem ismételhjük a magyar ifjúság előtt elég gyakran, hogy Bulgáriával nekünk nem csak kívánatos és hasznos foglalkoznunk, hanem egyenesen kötelességünk is. Erre kötelez az a vezető szerep, amelyre hivatva vagyunk itt a Duna-medencében, de kötelez a vérrokonság is.

Nyujtsuk ki kezünket Bulgária felé. Csodaszép az, ha túl a határokon két nemzet nyújt egymásnak kezét s ez a kéz összefonódik az örök barátság szent jegyében!

Pappné Tarczay Gizella

XII. Pius pápa a kis nemzetekről és a nemzeti kisebbségekről

XII. Pius pápa 1941. karácsonyán nagyjelentőségű beszédét mondott a mai világháborúról és annak lélektani, lelki okairól. Egyben rámutatott arra, hogy mik az államok, nemzetek közötti békének a lelki utjai és előfeltételei.

E beszédében a pápa pontokban is összefoglalja „a nemzetközi rend bizonyos lényeges feltételeit, amelyek minden népek igazságos és tartós békét ígérnek”.

E pontok közül az első a kis nemzetekről, a második pedig a nemzeti kisebbségekről emlékezik meg.

A pápai nyilatkozat e két pontjának alábbiakban hozzuk szövegét a „Nemzeti Ujság” 1942. évi január 4-iki számában közölt fordításában.

Ehhez fűzünk néhány magyarázatot.

Az 1., a kis nemzetekre vonatkozó pont így hangzik:

„Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye a szabadság, vagy más nemzetek nemzeti integritása és biztonsága megsértésének, bármekkora legyen is a területi kiterjedésük vagy a védelmi képességük. Ha kikerülhetetlen, hogy a nagy államok nagyobb lehetőségeik és nagyobb hatalmuk alapján állapítsák meg az utat a gazdasági csoportok felállítására maguk között s a kisebb és gyengébb nemzetek között — nem kevésbé elvitathatlan ezeknek a kisebb népeknek a joga politikai szabadságukhoz, semlegeségük sértetlen fenntartásához az államok közötti konfliktusokban, a természetjog és a nemzetközi jog szerint, mert csak ilyen módon érhetik el a közjót és saját népük anyagi és lelki jólétét.”

Eddig a pápai nyilatkozat idevonatkozó része.

E szöveg olyan világos, hogy külön magyarázatra magában véve nem is szorul.

Teljes súlvát és jelentőségét azonban csak akkor látni tisztán, ha szemügyre vesszük azon erkölcsi elveket, amelyekre felépült, amelyekből következnek.

Ember és ember, emberi csoport és emberi csoport, nemzet és nemzet között a viszony alapja kétféle lehet.

Egyrészt a pusztá, kizárólagos nyers erő túlsúlya. Más szóval az „aki bírja, marja” elv.

Ennek alkalmazása a magánéletben, hogy, ha valakin, teszem, egy jó, meleg télikabátot látok és azt megkívánom, ha van hozzá erőm, az illetőtől a kérdéses télikabátot egyszerűen elvehetem; ha az illető védekezik, esetleg le is üthetem.

Ugyanez áll emberi csoport és emberi csoport, például család és család között. Ha szomszédék tehené nekem megtetszik és hozzá erőm van, a tehenet háznépemmel együtt a szomszéd család istállójából egyszerűen elhajthatom. Ha a szomszéd tiltakozik, védekezik, ártalmatlanná tehetem.

Nincs az a józangondolkodású ember, aki fenti eljárást helyeselné. Minthogy az ember, természeténél fogva társas, közösségi lény, arra van hivatva, hogy viszonyát embertársaihoz ne a nyers önzés és erőszak lehetőségei szerint, hanem bizonyos jogi és erkölcsi elvek szerint rendezze. E jogi és erkölcsi elvek lényege a kölcsönösség: elismerése egymás jogának az élethez és az élet bizonyos javaihoz. Más szóval a kölcsönös jogtisztélet. Minthogy ez az emberek józan, békes életlehetősége szempontjából szükséges, tehát a dolgok természetéből folyik, a dolgok természetében rejlik jogi elv, más szóval természetjogi elv. A pusztá nyers erőszak elvével szemben ez a másik a helyes elv.

Világos és elvitathatlan, hogy e természetes jogelvnek, természetjogi elvnek bizonyos körülmények közt erőhatalmi alátámasztására is szüksége van. Ha fizikai támadás ér, ez ellen testi erőmmel és ügyességemmel is védekezhetem, sőt bizonyos körülmények közt e fizikai védekezés nemcsak hogy jogom, hanem kötelességem is. Azon tényezőknek pedig, akik a közhatalmat gyakorolják, akik a közrendet fenntartják: ugyancsak feladata a közösség egyes tagjai jogainak megvédésére, ha szükséges, fizikai erőt kifejteni; tehát gondoskodni arról is, hogy a kellő fizikai hatalmi eszközök rendelkezésre is álljanak.

A mi elvünk nem a fizikai erő tagadása, hanem igenis alárendelése az erkölcsi, jogi elv alá.

Ha ezt nem fogadjuk el, akkor a mindenkinek harca mindenki ellen fog bekövetkezni. Azzal pedig mindenkinek végelgyengülése, pusztulása.

Lényegében ugyanez áll a mi erkölcsi felfogásunk, világnézetünk szerint az emberek azon nagy és szerves csoportjaira nézve, amelyeket nemzetnek nevezünk és amelyeknek megszervezett életkerete egy-egy állam.

Hasonlóan, mint az egyénnek van ugyan saját joga, de nincs feltétlen, korlátlan érvényesülési joga mások rovására: úgy az egyes nemzet, állam nem lehet más nemzetekkel, más államokkal szemben jogaiban, igényeiben és azok érvényesítésében korlátlan; hanem tiszteletben kell tartania azon tényét, hogy más nemzetek, más államok is vannak; ugyancsak saját joggal az élethez és saját közösségi, nemzeti, állami jólétre.

Ha nem helyeseljük, hogy az egész világ nemzeti egymást kölcsönösen pusztítsák a végelgyengülésig és kölcsönös kiirtásig; akkor el kell fogadnunk valamely erkölcsi jogrendet a nemzetek, államok közötti viszonyban is.

Elismerjük, hogy az államnak joga, sőt kötelessége lehet létérdekeit, ha másképp nem lehet, fegyverrel is védeni. Elismerjük, hogy nemzet és nemzet, faj és faj között tulaj-

donságokban és értékben különbség van. Elismerjük, hogy az értékesebb tulajdonsággal bíró nemzetnek nagyobb életlehetőségei lehetnek. Elismerjük, hogy az egyes nemzet nagyobb száma, nagyobb fizikai ereje is számoltató, tekintetbe veendő tényező lehet a nemzetek közötti viszony alakulásában.

Azonban nem ismerjük el azt, hogy a nemzetek, államok közötti *legfőbb* és végleges elrendező tényező a fizikai erő legyen. Ha ezt elismernék, akkor nem csupán mint végső, kivételes eszközt ismerünnék el egy állam fegyveres felépítését más, öt jogaiban tényleg sértő állammal szemben; hanem az államok, nemzetek közötti viszonyban is a mindenkinek mindenki elleni végpusztító harcát tartanók a rendes, természetszerű, nem pedig csupán a kivételes állapotnak, amelyben a felülmaradt erősebb és ügyesebb is véglegyengülése esne. Ez pedig az illető nemzetnek is öngyilkosságát jelentené.

Ebből folyik életjoga a kisebb nemzeteknek is.

Megint az az elv, hogy az erkölcsi erő, a nemzetközi jog- és életisztelet elve felette van a nyers erő elvének.

Ezzel áll, vagy bukik az emberiség; tehát saját nemzet is.

Ne higgyük, hogy az az elv, amely szerint a nyers erőnek a közéletben, nevezetesen a nemzetközi életben elsőbbsége van az erkölcsi törvények fölött, legújabb találmány. Elítélte azt már IX. Pius pápa is a múlt század hatvanas éveiben, az úgynevezett „Syllabus”-ban. Sőt a keresztény gondolat harca a pogány világnézettel szemben, a keresztények minden gyarlósága ellenére is, nagyrészt nem egyéb, mint a szellemi-erkölcsi értékek felsőbbbségéért való harc a nyers erő uralmával szemben.

A pápai nyilatkozat második pontja a nemzeti kisebbségekről szól és így hangzik:

„Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye a nemzeti kisebbségek elnyomásának; sem kulturális és nyelvi sajátosságuk nyílt, vagy család elnyomásának, sem gazdasági tehetségük megakadályozásának és megszorításának, sem pedig természetes szaporodásuk korlátozásának vagy megszüntetésének. Minél következetesebben tiszteli egy állam megfelelő szerve a kisebbségek jogait, annál biztosabban és hatásosabban megkövetelheti annak tagjaitól a többi polgárokéval közös polgári kötelességek teljesítését.”

Ez a pápai állásfoglalás is világos. Ha elfogadjuk, hogy embercsoportok és embercsoportok között a viszonyt nem a nyers erőszak, hanem az életjogok kölcsönös elismerése és tiszteletbentartása hivatott szabályozni, akkor világos, hogy ez az elv a nemzeti kisebbségek, illetőleg nemzetiségek ügyeire is érvényes.

A kisebbségi kérdés is, ha helyesen akarjuk megoldani, sokkal inkább a lélektan és az erkölcs kérdése, mint a nyers erőszaké.

A nyers erőszak csak annál nagyobb ellenkezést, ellenhatást szokott kiváltani. Ezzel szemben az, hogy ha a nemzeti kisebbség magát egy államban valóban jól és otthon érezheti — anélkül természetesen, hogy a többségi nemzet életjogait csorbítaná — a legbiztosabb lélektani út az ilyen nemzeti kisebbség lelkének megnyerésére, leszerelésére. Aki valaha maga is nemzetkisebbségi sorsban élt, az világosan látja, tudja, hogy minden a nemzeti kisebbséggel szemben megnyilvánuló méltánytalanság és elnyomás csak annál inkább az ökölbiszorított elkeseredést és a „csak azért sem”-hangulatot váltja ki. Másrészt semmi sem olyan alkalmas a kisebbségi irredenta hangulat leépítésére, mint a méltányos, őszintén jóindulatú bánásmód.

Az a szentírásai mondás, hogy amit nem akarsz, hogy mások tegyenek neked, azt te se tedd másoknak és amit akarsz, hogy mások neked tegyenek, te is azt tedd másoknak: több évtizedes tapasztalatom szerint a nemzetkisebbségi kérdésben is a leghelyesebb módszer.

Másrészt világos az is, hogy a nemzeti többség jogait is meg kell kellően védeni. Ilyen esetben pedig mint kivételes, rendkívüli rendszabály a keményebb kéz módszere

is indokolt lehet: mint minden más viszonylatban, úgy nemzetkisebbségi viszonylatban is.

Gyakorlati megfigyelésem szerint a nemzetiségi kérdés túlnyomó részben nem egyéb, mint a nemzeti kisebbséghez tartozó kisebbséggel való bánásmód a közigazgatás és a közélet ezerféle mindennapi apróságában.

Mit használna az államhatalom központi vezetésének a legmegtűnyosabb beállítottsága is a nemzeti kisebbségek kérdéseiben, ha az állami élet alsóbb vonalán az apró, felesleges mindennapi tűszúrások módszere érvényesülne a nemzeti kisebbségekkel szemben.

E tekintetben a legbiztosabb lélektani és erkölcsi mérték az, ha magamat az illető nemzeti kisebbség helyzetébe és lelkiületébe, az ő természetszerű ragaszkodásába nyelvéhez, szokásaihoz, hagyományaihoz bele tudom gondolni. Akkor pontosan tudom, mi a helyes, célravezető és mi a helytelen, nem célravezető magatartás, módszer és eljárás. Ehhez persze nagyvonalúság, széles látókör kell. A korlátoltság, szűklátókörűség, szűkkeblűség még a rosszindulatnál is rosszabb tanácsadó a nemzetkisebbségi kérdésben is.

A csehszlovák uralom idején megismerkedtem egy parancsnokoló cseh tábornokkal. Lehetett vele emberileg is őszintén és kedélyesen beszélni, mert nagyvonalú ember volt. Tábornok úr, mondtam neki egy ízben, Ön a magyar irredenta legveszélyesebb ellenfele! Miért?, volt válasza. Mert Ön azzal, hogy magyar színelőadásokra, magyar társaságba jár, segít a magyarokon, ahol csak módjában áll, a magyarok szívét hódítja meg: volt válasza.

Amilyen hüba volna egy, mondjuk 18 esztendőes ifjúval úgy bánni, mintha 8 éves gyerek lenne: úgy elhibázott olyan nemzeti kisebbséggel, amely már élt önálló állami életet, úgy bánni akarni, mintha az mindig csak kisebbségi helyzetben lett volna. Akár kellemes a többségi nemzetnek, akár nem, hogy a kisebbség saját nemzeti öntudattal, a bizonyos ideig tartó állami önállósággal járó fejlettebb saját nyelvi és közművelődési igénnyel bír: ezzel mint ténnyel számolni kell. Ezzel szemben struccpolitikát folytatni nem lehet. A nemzetiségi ügyeket úgy intézni akarni, mintha a fokozottabb nemzeti öntudat és igény nem létezne: önámítás, akárcsak, mintha egy kereskedő önmagának hamis adatok alapján készítené elszámolást.

Tapasztalatom és meggyőződésem szerint a szentistváni gondolat is elsősorban nem területi, hanem lélektani és erkölcsi kérdés. Helyes lélektani és erkölcsi felkészültség nélkül tartós és biztos területi megoldás is lehetetlen.

Azután — fentivel fontosságban vetekedve — a szentistváni gondolat társadalomgazdasági kérdés is. Hazánk nemzeti kisebbségei önálló állami életük idején oly államok keretében és oly körülmények közt éltek, ahol a nép legeszelebb rétegeinek anyagi, szellemi és társadalmi felemelésére és jólétére rendkívül súlyt helyeztek, rendkívül gondot fordítottak: nem csupán azért, mert kedvezőbb világ-gazdasági helyzetben voltak, hanem azért is, mert ez volt ott a közszellem. Légyvár marad a szentistváni gondolat, ha ezzel a szociális beállítottsággal mi nem tudunk versenyezni. Ez pedig megint elsősorban nem gazdasági, hanem lélektani és erkölcsi kérdés: még pedig az őszintén szociális beállítottság kérdése, persze nem csupán a kisebbségi, hanem a legeszelebb magyar népi rétegekkel szemben is.

Dr. Pfeiffer Miklós

Most jelent meg!	Most jelent meg!
SEBESTYÉN ENDRE tud. egyetemi angol lektor:	
HATEZER ANGOL ÉS AMERIKAI SZÓLÁSFORMA	
és ezek magyar jelentése	
Bolti ára 4:50 pengő	
A kötetet olvassó 3:40 pengő kedvezményes áron rendelhetik meg a szerzőnél: Debrecen, Bethlen-u. 41.	
Kívánatra a szerző postai befizetési lapot küld a megrendelőnek	

Az amerikai magyarság helye

(Folytatás)

3. MILYEN MAGYARSÁG

Az alatt a 28 év alatt, amit Amerikában eltöltöttem, módomból volt az egész amerikai magyarsággal megismerkedni. Az amerikai magyarság zöme egy kelet-nyugati irányban New Yorktól Csikágóig terjedő, széles övben helyezkedett el. Magyarokat mindenütt lehet találni az Egyesült Államokban, de ez övön kívül nagyobb tömegek csak Kaliforniában vannak. E terület két magyar gócpontja New York és Cleveland, a két legnépesebb magyar telep. Mindkét hely magyarságának lélekszáma megüti, sőt felülmúlja a százezret.

Az idevetődött magyarság sorsát itthon a gyors beolvadásban látták. Az amerikai olvasztó kemence nem személyválogató, s elvégzi irgalmatlanul a maga munkáját, ez volt az általános elfogadott vélemény. Valóban nem lett volna különös, ha ez így történt volna. Tudjuk, arranézőleg, hogy az amerikai magyarság megőrizze magyarságát, vajmi kevés tétetett. Valószínű, hogy nincs még egy európai kivándorolt csoport Amerikában, amellyel szülőhazája oly keveset törődött volna, mint a magyarral. A kevesek mellett, akik, nézve a vészjeleket, nemzeti veszedelmet láttak az Amerika felé történt folyamatos kivándorlásban, az ijedezésre kevésbé hajló sokak megnyugtatták magukat azzal, hogy csak a férge hull. Elismerésreméltó kivétel itt a magyarországi református egyház, amely már kilencszáz évek elején felvette az amerikai magyar reformátusok intenzív gondozását. A világháborút követő összeomlásban ezt a munkát a hazai egyház feladta, s a két haza magyarságát összekötő, jóformán egyedüli kapcsolat is felbomlott. Elmondhatjuk tehát, hogy az amerikai magyarság majdnem kizárólag saját magára volt utalva amerikai életformájának kialakításában. Felhozhatjuk azt is, hogy a kivándorló magyarság a legkedvezőtlenebb helyzetben találta magát az új haza földjén. Az új hazában való honfoglalásra, minden jel szerint, vajmi gyenge felkészültséget vitt magával a nagy útra. A nagy magyar tömegek között, amelyek a nagy ipari gócekben összeverődtek, alig volt valami összekötő kapocs. Az ország különböző részeiről odavetődve, idegenek voltak nemcsak az amerikaiak felé, de még saját maguk között is. Itthon óriási többségük csak földműveléssel foglalkozott, s ennek ott nem vehette semmi hasznát. Természetesen, mint munkás a legelső rétegbe szorult, osztályrésze a legnehezebb munka terhének hordozása lett. Még a tisztább látású szemlélők is úgy vélekedtek, hogy sorsa nem lehet más, mint a gyors pusztulás. Mi más jövő várhat Amerika szédítő kohójában egy laza összefüggésű, idegen nyelvű tömegre, amely még társadalmi rétegződése szerint is csonka munkásosztályt, a két kéz legdurvább munkáját végző munkásosztályt képviselte.

A magyar nemzet története tele van váratlan fordulatokkal, mondhatnók úgy is, csodákkal. Árpád népe, talán kétszáz ezer lélek, megmaradt abban a Duna-medencében, ahol előtte egy nép sem tudott maradó ottthon találni. A tatárjárás, úgy látszott, mindenestől elseperte a földről a magyar nemzetet. Tudjuk azonban, hogy pár évre rá IV. Béla győzelmes háborút folytatott Ausztria ellen. Kihverte Mohácsot, elbírta Bécsot, szétverte a trianoni koporsó falát is. Az a nép, amely mögött ilyen mult áll, nagy faji erővel kell bírjon. Nos, Amerika magyarja is ebből a népből került ki. S minden ellenkező vélemény szemben, határozottan leszögezhetjük azt is, hogy még ennek a népnek is a legjavából.

En a magyar népet, éppen úgy, mint a világnak többi népét is, Amerikában ismertem meg. Életem első fele be volt zárva Erdély határai közé s vajmi keveset ismertem még Erdélyből is. A magyar haza többi része teljesen ismeretlen terep volt számomra. Népe, a maga összetettségében, teljesen ismeretlen nép. Magyar és magyar között különbséget tenni Amerikában tanultam meg, ahol még ma is osztályozó körülmény az, hogy ki milyen megyei. Az amerikai magyarság zöme néhány felvidéki megyéből került ki. Ung-

Zemplén-, Heves-, Abauj-, Borsod-, Gömör-megyék népe alkotja a nagy tömegeket. A többiben képviselve van az ország minden része, de az uralkodó elem a jelzett vármegyék népéből kerül ki. Erről az általam Amerikában megismert népről pedig én csak annyit mondhatok, hogy ennél jobb magyar népet én nem ismerek. Megismerése egyenesen kijelentés volt számomra. Értelmessége, tisztességtudása, rendes életmódja, egyháziassága, szorgalma, alkotóereje előtt a legteljesebb elismeréssel adózom mindig.

Ha ma, ötven év után, kimenne valaki Amerika magyarjai közé, egy a társadalmi fejlettség bámulatos jeleiben gazdag, nagy alkotásokkal büszkélkedő népet találna ott. Majdnem majdnem megérdemli a nemzet nevet ez a nép, mert ha korlátolt keretekben is, de rendelkezik mindazokkal az ismertető jelekkel, amelyek a nemzeti élet ismérveiként vannak elismerve.

Az amerikai magyarság életének három főpillére az egyház, az egyesület és a sajtó. Meg kell elégedjek itt pár szám felsorolásával. Az egyházak száma meghaladja a háromezretet. Az egyesületek száma ennél sokkal magasabb. Ezek betegsegélyezés és haláleseti segélyezés mellett különböző társadalmi és egyháztársadalmi tevékenységet fejtenek ki igen széles körben. Az amerikai magyarság sajtószolgáltat kb. hatvan lap látja el, s ezek között kettő nagy olvasótáborral bír napilap.

Ami az egyházakat illeti, ezek évi költségvetésében csak a személyes kiadások összege meghaladja a negyedmillió dollárt. Az egyházak ingatlanjaiból beruházott összeget még sohasem mutatták ki, de annak nagy voltáról valamelyes fogalmat bárki formálhat magának. Az egyesületek száma az egyházak számát magasan meghaladja. Ezek vagyona sincs kimutatva, de egészen bizonyos, hogy felül van a 15 millió dolláron. Ha meggondoljuk, hogy a négy nagy egyesület vagyona meghaladja a 10 millió dollárt, semmi kétségünk sem lehet efelől. Arról sincs semmi adatunk, hogy az amerikai magyarság anyagiakban mit fektetett be sajtójának fenntartásába. Az összeg elképesztően nagy lehet.

E körül a három pillér körül egy bámulatos gazdagságú, új magyar élettípus fejlődött ki Amerikában, s ennek a magyar típusnak legjellegzetesebb ismertető jegye: intenzív magyarsága. Az amerikai magyar megtehetette volna azt, hogy új hazájában egyszerűen beleilleszkedjék a már meglévő egyházak életébe, minden esetre előnyösebb lett volna ez reá anyagiakban, s kizárta volna mindazt a rengeteg küzdelmet, ami együttjárt saját egyházi életének kifejlésével. Ugyanezt megtehetette volna egyesületi életének körzetében is. Megtalálhatta volna minden különösebb erőfeszítés nélkül a maga helyét a különböző társadalmi és egyháztársadalmi tevékenységet kifejtő amerikai egyesületekben. Kétségtelenül, akadtak magyarok, akik az e téren kínálkozó alkalmakat mohón megragadták, s amerikai környezetben való gyors elhelyezkedésüket különös egyéni vívmánynak tekintették. Ezek száma azonban elenyészően csekély, s az amerikai magyar életben alig bírnak valami súllyal. Áll ugyanez a sajtó illetőleg is. Lehetséges, hogy az amerikai magyar könnyebben, gyorsabban és óriási erők megkimelésével érhetne volna el egyénekenkénti boldogulását, ha, rálépve az új haza földjére, egyszerűen lerázza sarujáról a szülőhaza porát, s önkaratából beleveti magát az olvasztó kemence minden különbséget könnyen elenyésztető, közös nevezőre hozó ölelésébe. Miért nem választotta ezt az utat, ezt a könnyebb, simább, olcsóbb utat? A felelet erre a kérdésre, kéznél van: azért mert magyar. Azért mert Árpád népből való nép, amely hatalmas nemzetépítő erőket vitt ki magával Amerika földjére — ebből állott az egész úti felszerelése — s ezeknek a hatalmas erőknek hatása alól nem tudta, mert nem is akarta magát kiszabadítani.

Éppen csak egy tényálladékot kívánok szolgáltatni itt és ebben a gondolatkörben. A második nemzedékről kívánok pár szót szólni. Itthoni általános felfogás szerint ez az ifjú generáció elveszett a magyarságra nézve. Meg kell állapítsuk a legnagyobb szívesen, hogy ez a felfogás mindenestől fogva

hibás és nélkülöz minden alapot. A második generáció magyarságáról rengeteg sokat tudnék írni, hiszen egy derék lelkes kar táboraiban, nevelésből magam is kivettem 28 év alatt szerény részemem. Egyet szegeztek itt le csak: Szeretném ha az itthoni magyar ifjúságban magyarsága iránti olyanmértű érdeklődést, magyarsága fejlesztésére olyan lelkes odaadást, s a magyar jövő építésére néző, olyan fenn tartás nélküli szolgálatkészséget tudnék látni, mint amilyent az amerikai magyar ifjúság megállított velem. Lehet, hogy meg van ez itthon, de én még nem láttam.

1939. nyarán, az Amerikai Magyar Református Egyesület zárandokcsapatával jártuk az országot. Egy szép reggel Pesten a Vörösmarty-tér felé igyekeztünk. Ott várt reánk autóbusszunk, hogy vigyen valahová. Egyszer csak hallom, hogy egyik leányunk felkiált: „Jé, ezek is magyarok.” Megtörtént vele az, ami mindnyájunkkal megtörtént nem egyszer. Amerikába képzelte magát, s mint ahogy Amerikában szokott történni, magyar szót hallva maga körül, nem állhatta meg, hogy efeletti örömeinek ne adjon örvendező kifejezést. Vigyázzuk meg, nem azt, mondta ez a derék magyar leányzó, hogy ezek magyarok, hanem azt, hogy ezek is magyarok. Elismerete mintegy, hogy Budapesten is vannak magyarok. A saját maga magyarsága felől, bizonyára nem volt semmi kétsége. S ha nem volt neki, miért lenne másnak?

E fejezet címéül ezt írtuk: *Milyen magyarság? Adjuk meg reá azt a választ, ami itt kijár: az egész világ legjobb magyarsága!*

AZ AMERIKAI MAGYARSÁG HELYE

4. Hazajön Amerika magyarja?

Az itt következőkben megkísérlem feleletet adni erre a kérdésre. Jeleztem már, hogy az amerikai magyart soha senki nem kérdezte meg afelől, hogy gondol-e a hazajövetelre, s óhajtaná-e megegyezni a szülőhaza kebelén élni. Ez elég különös dolog, de így van. Következik ebből, hogy feleletadásunkban számbavegyük azokat a jeleket, amelyek a kérdés előtérénél figyelmet érdemelnek.

Harmadévvél ezelőtt Amerikában járt egy vezető magyar ember, mint fontos megbízások hordozója. Idehaza aztán részletesen beszámolt amerikai tapasztalatairól. Egyik megfigyelése az volt, hogy az amerikai magyar rendkívül nagy érdeklődéssel viseltetik a magyarországi földárak változásai iránt. Egyik hetilapunk megemlékezett erről, s feleletet próbált adni arra a kérdésre, hogy vajjon mi lehet az oka ennek a különös ténynek. Az amerikai magyar már régen elkerült a szülőhaza földjéről, földvásárlási tervei bizonyára nincsenek az ó-hazára vonatkozólag. Megállapította tehát ez a hetilap egész könnyedén, hogy az amerikai magyar azért érdeklődik a hazai földárak iránt, mert vérében van a föld szeretete, s egész természetesen ma is érdekli az, hogy a szülőhazában milyen ára van a földnek. Minden esetre ez is felelet. Én azonban jóval tovább mentem volna, s feleletemet körülbelül olyanformán adtam volna meg, hogy az amerikai magyarban benne van a föld szeretete, különösen a szülőhaza földjének szeretete, s bármilyen sok esztendő telt is el azóta, hogy elbúcsúzott a szülőhazától, szívében még mindig él annak vágya, hogy visszakérülhessen a szülőhaza földjére. Az amerikai magyar nem igen beszél erről, de gondolni gondol rá, s nemcsak gondol erre, de elméje mélyén latolgatja a magyar földárak változásait, s számolgatja, hogy meddig is érnének el a dollárjai, hazai földvásárlási viszonylatban. Én bizonyára így látom a helyzetet, s van is elég okom arra, hogy így lássam.

Kétségtelenül egyik okom az, hogy a magyar ember szereti a földet. Ennek rengeteg bizonyosságát lehet látni Amerikában. A magyar nagyon szívesen megy farmra, ha sikerül elegendő pénzt megtakarítania erre a célra. Így aztán magyar farm rengeteg sok van Amerikában. A magyar örvend, ha a nehéz gyári munka terhéől megszabadulhat, s visszatérhet a gazdálkodás mezejére, amelyen sokkal otthonosabban érzi magát.

Több kísérlet történt arra, hogy magyar farm-közössé-

gek alakuljanak Amerikában, s pár esetben ezek sikerre is vezettek. Legtöbb esetben azonban a siker elmaradt. Elmaradt pedig nem azért, mintha a magyarok nem mutattak volna kellő érdeklődést az ilyen kísérletek iránt, mert mutatni mutattak minden esetben, hanem inkább azért, mert a vállalkozások mögül hiányzott a megfelelő gondos előkészítés. Valamikor, azt hiszem 1928-ban, Floridában akartak egy nagy magyar falut létesíteni. A mozgalom megindult, s közép Floridában ki is választottak egy alkalmasnak látszó helyet. Elvégezték a szükséges mérnöki munkákat, kimondták Kossuthville (Kossuthfalva) megalapítását, s meghívták az amerikai magyarságot annak meglekintésére. Én magam is lementem egy kb 60 főből álló csoporttal az év tavaszán Floridába, s a kossuthvillei telepítés tervét szerencsés dolognak tartottam. Még két telket is vettem ott, bár nem igen gondoltam arra, hogy bármikor is kossuthvillei lakos legyek. A magyarok közül többen vettek telkeket és farmokat is. Egy szép napon aztán összeomlott az egész dolog. Kiderült, hogy a terület feletti tulajdonjog kérdése tisztázatlan volt, s a telepesek érdekei kevéssé voltak megvédve. Néhány magyar család még ma is ott lakik, de a nagyobb-szabású telepítés ügye megbukott. Több ilyen kísérletet tettek, de az eredmény nem bizonyult kielégítőnek, éppen a kellő előkészítés hiánya miatt.

Ellenére ennek, van pár magyar farm telep, amely sikeresen kiállta az idők viharait, mint *Árpádhon* Louisianában, *Plant City* Floridában. A telepítés jóval sikeresebb volt Kanadában, ahol állami irányítás mellett végezték, s ahol ma is van több magyar farmtelep Ontario és Saskatchewan tartományokban. A magyar kétségtelenül szereti a földet Amerikában is.

Ez azonban távolról sem meríti ki a kérdés egész anyagát. Ennél az általánosságban mozgó földszeretettel sokkal fontosabb körülménynek tartom azt, hogy a magyar még a földnél is jobban szereti magyarságát, s mivel teljesen tisztában van azzal, hogy magyarságát Amerikában nem lesz képes időtlen időnkig megőrizni, s azzal is, hogy ennek megőrzésére csak egy hely adatott, a szülőhaza földje, védi makkal a maga magyarságát, s közben figyeli a jeleket, amelyek a hazafelé vezető utat mutatják, s ha egyebet nem tehet, nagy odaadással érdeklődik a magyarországi földárak változásai iránt.

Akkor, amikor én Amerikába kikerkeztem, az egyházi élet nem volt teljesen kialakulva. Hat éves utazólelkészkedésem alatt, jelentős egyházszerzői munkát végeztem magam is. Megállapítottam elég hamar, hogy a magyart érdekli ugyan a valláshoz való ragaszkodás miatt is az egyházalapítás és fenntartás gondolata, de a legvégső és mindent eldöntő ok számára más volt. Az nevezetesen, hogy az egyházban találta meg az egyedüli intézményt, amelyben gyermekeinek magyarságot adhat, s amelyben gyermekei ezt a magyarságot meg is örízhetik. A magyar megtett mindent egyházáért, az istentiszteleteket szorgalmasan látogatta, adakozott, dolgozott, veszekedett rengeteget azért, hogy háborítatlan egyházi életet élhessen az új haza földjén, de a döntő argumentum az volt számára, hogy gyermekének magyar iskolára, magyar vasárnapi iskolára volt szüksége, s ezt csak az egyház tudta megadni neki.

Bennünket, magyarországi egyházi fennhatóság alatt szolgáló lelkészeket szívesen vádoltak meg amerikai egyházi fennhatóság alatt szolgáló lelkészek azzal, hogy magyar kormányügynökök vagyunk, s munkánk elsősorban magyar nemzetiségi munka, mi magunk pedig, igazi mivoltunkban, nemzetiségi propagandisták vagyunk. Emiatt volt is aztán rengeteg kellemetlenségben részünk. Emlékszem egy napra Csikágóban, amikor egy féltucat titkos rendőr vadászott rám. Emlékszem arra, hogy egyháztagjaimat éjfélkor verték ki ágyukból a detektívek, kikérdezve őket afelől, hogy mit prédikál lelkésziük a templomban. Megállapíthatjuk azonban teljes történelmi hűséggel, hogy semmi szükség sem volt arra, hogy a nemzetiségi propagandista szerepét vegyünk magunkra, mert a jó magyar atyafiak minden tőlük telhetőt megtettek avégre, hogy semmiféle nemzetiségi propagandára ne legyen szükség közöttük.

Ebben a vonatkozásban szeretnék még egy dologról

megemlékezni. Bizonyos amerikai felekezetek missziói egyházakat létesítettek a magyarok között, amely egyházaknak nyilvánosság előtti hangoztatott célja az volt, hogy a szegény magyarokat rávegye a keresztyén demokrácia magasztos áldásainak bevételeire. Szűkebb körben, maguk között beszélve, bevallották, hogy ezek az alakulatok mélyebben fekvő okokat is szolgálnak. Szükség van ezekre, mondja egy angolnyelvű kiadványuk (Evangelizing the Immigrant) „tekintettel a magyar kormány tevékenységére, amellyel nemzeti-ségi mozgalmat végeztet Amerikába vándorolt népe között”. A kiadványban olvassuk aztán, hogy a háború előtt a magyarokat „beparancsolták” ezekbe az állami pénzből fenntartott egyházakba. „Szerencsére — mondja — a központi hatalmak veresége következtében, a segély, amelyet ezek az egyházak a magyar kormánytól kaptak, megszünt... de egyházak nagy szükségét érzik annak, hogy Amerika igaz szelleme felől felvilágosíttassanak.” Ezekben az egyházakban a hirtelenül kiképzett lelkészeknek az volt a kötelességük, hogy a magyar atyfiakkal megutáltassák szülőhazájukat. El kell ismerjünk, hogy tőlük telhetőleg megtettek mindent a kötelességük teljesítésére. Nem az ő hibájuk tehát az, hogy munkájuk eredménye elmaradt, illetve homlokegyenest ellenkezője lett annak, amire célzott. Ahelyett, hogy a magyarok elmagyartalanítása sikerült volna, megtörtént az, hogy rohamosan magyarosodni kezdték maguk a misszionárius urak. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy éppen a mostani időkben egy olyan mozgalom van folyamatban, amelynek a célja nem kevesebb, mint átkapcsolni az összes, ma öt csoportban levő egyházakat a magyarországi református egyház közösségébe. A missziói munkát, a misszionáriusok helyett a jó magyar atyfiak végezték el, s az eredménnyel meg lehet elégedve minden jó lélek.

A dolgoknak ebben az alakulásában jókora adag kossuthi elgondolást fedezhetünk fel. „Mégis csak sajtáságos egy nép

— mondja Kossuth — ez a mi áldott jó magyar népünk. Másutt egyesek ütik rá saját egyéniségük bélyegét a nép érzelmeinek irányára. Nálunk megfordítva van. Másutt a nép lelkesedése az óramutató, mely jelzi, az időt, melyet egyes emberek csinálnak. Nálunk egyes emberek az óramutatók, a nép az idő. Voltak, vannak és lesznek emberek hazánkban, kik olyanok, mint az üveglensze, melyben a hő sugár-csomó összpontosul, de a hő sugár-csomó a nép ösztönszerű érzelme.”

Az amerikai magyarok magyarsága megrendítően valóságos dolog. Aki ezt ismeri, egy pillanatra sem kételkedik abban, hogy ez a magyarság, vagy legalább is ennek jókora része szívesen visszajönne az ő hazába, ha erre alkalom és mód adódik. Ha ez nem így lenne, semmi magyarázatát nem tudnám megtalálni annak az óriási erőlködésnek, amelyet az amerikai magyarság kifejtett és kifejt magyarságának megőrzésére. Az amerikai magyar minden nehézség, rengeteg áldozás, és sok keserves csalódás után is igyekszik megőrizni magyarságát, mert bízik abban, hogy egyszer csak újra történi valami magyar csoda, leomlanak a válaszfalak, a tengerből országút lesz, s Amerika vándor magyarja újra útra kél — Magyarország felé.

Ime válaszom arra a kérdésre, hogy hazajön-e Amerika magyarja. Addig, amíg nem hívják, egészen bizonyosan nem jön haza. De ha meghallja a hívó szót, ha meglátja, hogy van hova jöjjön, ha kinyúl feléje egy kéz, nem szenved ez semmi kétséget, megindul a visszavándorlás. Rámutattnam arra, hogy a világháborút követő, irtózatos amerikai gazdasági összeomlás idején milyen óriási lehetőségek kínálkoztak egy visszatelepítési akció lefolytatására. Lesz-e még valaha ilyen alkalom, ki tudná megmondani? Bizni kell azonban, hogy lesz, s ha ez így van, meg kell tenni mindent, hogy ez kihasználhatatlanul ne maradjon, mert az alkalmat még áron is meg kell venni.

(Folytatjuk)

Sebestyén Endre

A pécsi német gimnázium

Az 1940. augusztus 30-án a Harmadik Német Birodalom és Magyarország között létrejött s Csáky István gróf magyar külügyminiszter, valamint báró Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter által aláírt bécsi nemzetkisebbségi egyezmény negyedik pontja szerint a német „népcsoporthoz tartozók összes gyermekeiknek meg kell adni a lehetőséget arra, hogy ugyanolyan feltételek mellett, amelyek a magyar iskolára érvényesek, német nyelvű iskolákban kapjanak nevelést, még pedig mind a felsőbb, mind a középső iskolákban, valamint a szakiskolákban is.”

A bécsi egyezményből származó eme lehetőség, illetve jog alapján a Magyarországi Németek Szövetsége (a Volksbund der Deutschen in Ungarn) elhatározta, hogy a Dunántúl fővárosában, Pécsen német gimnáziumot létesít, ahol a német gyermekeket, német tanárok, német nyelvű oktatásban részesítik. Ez a gimnázium a „Magyarországi Németek Szövetségének Pécsi Német Gimnáziuma” hivatalos nevet viseli és kapuit 1941. október hó 1-én a gróf Benyovszky Mór-utca 8. szám alatt, egy régi házból átalakított épületben ünnepélyes keretek között nyitotta meg.

Az új német gimnázium az 1941—1942-es tanévben egyelőre csak az első és az ötödik osztályt nyitotta meg a hazai némettség gyermekei számára, azonban az 1942—1943-as tanévben már mind a nyolc osztályt felállítják majd.

Az idei tanévben a pécsi német gimnázium első osztályába 94 tanuló iratkozott be. Éppen ezért szükségessége mutatkozott annak, hogy párhuzamos osztályt létesítsenek. A párhuzamos osztályban jelenleg 75 fiú és 19 leány, míg az ötödik osztályban 15 fiú és 10 leány van. A tanulók összlétszáma tehát kerekén: 119.

Ha most már tüzetes vizsgálat tárgyává tesszük azt, hogy a tanulók többsége a városból, vagy pedig a dunán-

túli német falvakból került-e ki, akkor arra a megállapításra jutunk, hogy a 90 fiú-növendék közül mindössze 18 a városi, míg 82 faluról jött be. Ugyanakkor a 29 leány közül csak 13 a városi, míg 16 a német falvakból való.

A gimnázium növendékeinek szülei társadalmi állások, illetve foglalkozási ágak szerint a következőképpen oszlanak meg:

63-nak az apja földműves	
29-nek „ „ iparos	
10-nek „ „ intellektuel	
9-nek „ „ bányász	
4-nek „ „ kereskedő	
3-nak „ „ földbirtokos	
1-nek „ „ altiszt	

A növendékek vallás szerint a következőképpen oszlanak meg:

római katolikus	106
evangélikus	10
református	1
baptista	1
görögkeleti	1

A gimnázium növendékeinek nem szerinti vallási megoszlása a következő:

római katolikus	81 fiú és 25 leány
evangélikus	8 „ „ 2 „
református	1 „ „ 1 „
görög keleti	1 „ „ 1 „

Az egyes osztályokban a vallási megoszlás nemek szerint a következő:

A PÁRHUZAMOS ELSŐ OSZTÁLYBAN:

<i>a fiúk közül:</i>	<i>a lányok közül:</i>
71 római katolikus	17 római katolikus
3 evangélikus	1 evangélikus
1 baptista	1 görög keleti

AZ ÖTÖDIK OSZTÁLYBAN:

<i>a fiúk közül:</i>	<i>a lányok közül:</i>
10 római katolikus	8 római katolikus
5 evangélikus	1 református
	1 evangélikus

A pécsi német gimnáziumban nincsen koedukáció, tehát a fiúk és a lányok nem részesülnek közös oktatásban, de az iskola megszerezte a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyét arra, hogy bejáró leány magántanulókat korlátlan számban felvehessen. A gimnáziumba csakis német tanulókat vesznek fel. Németnek pedig csakis azt tekintik, aki vérszerint német származású és akit a Magyarországi Németek Szövetsége, a Volksbund der Deutschen in Ungarn is annak ismer el.

A pécsi német gimnázium ebben az esztendőben még csak kezdetlegesen van felszerelve. A felszerelés természetesen az iskola kiépítésével fog kibővílni és tökéletesedni.

Jelenleg 3 tanterem, 1 leányszoba, 1 tanári szoba, igazgatói iroda és 1 tornaterem áll a növendékek rendelkezésére. Most van rendezés alatt az intézet tanári könyvtára, amelynek részére az elmúlt hónapban 200 kötetet rendeltek meg. Ez a könyvtár az iskolai évek folyamán természetesen állandóan gyarapszik majd. A diákok könyvtára részére is megrendelték már a szükséges könyveket.

A tantermek felé vezető folyósókon a következő négy német felirat olvasható a falon:

I. „Wer leben will, der kämpfe, — also, und wer nicht streiten will in dieser Welt des ewigen Ringens, verdient das Leben nicht!“ HITLER

II. „Der Herrgott hat noch niemals einem Faulen geholfen, er hilft auch keinem Feigen, er hilft auf keinem Fall dem der sich nicht selber helfen will!“

III. „Du bist nichts, dein Volk ist alles.“

IV. „Fremdes wollen und brauchen wir nicht und eigenes lassen wir nicht.“

A gimnázium öt rendes tanárral és két hittanárral működik. Igazgatója: *Tepfenhart József* tanár. A tanárok a következők: dr. *Bajomi Vilmos* nyelvtanár, *Raab Ferenc* nyelvtanár, *Stephan Henrik* rajz- és mértan tanár, *Winkler József* rajztanár, aki egyúttal a gimnázium mellett lévő „Nemzeti Szocialista Nevelő Intézet” vezetője is. A római katolikus vallású növendékek hitoktatója: dr. *Jurányi György*, míg az evangélikus vallású tanulók hitoktatója: *Geier Zoltán*. A tanárok közül mindössze kettő pécsi illetőségű, míg a többi Budapestről vagy Szatmar vármegyéből való.

A gimnáziumot október 24-én meglátogatta a Magyarországi Németek Szövetségének népesportvezetője: dr. *Basch Ferenc*, a Szövetség egész vezetőségének kíséretében.

A NEMZETI SZOCIALISTA NEVELŐ INTÉZET

A pécsi német gimnáziumtól teljesen függetlenül, de közvetlenül mellette működik a „Nemzeti Szocialista Nevelő Intézet”, amelynek jelenleg 69 növendéke van. A Nemzeti Szocialista Nevelő Intézet vezetője: *Winkler József*, a pécsi német gimnázium rajz- és tornatanára. Az Intézet növendékei testnevelési és mélyebb szellemi nevelésben részesülnek előre megállapított napi program szerint.

Minden nap reggel résztvesznek az úgynevezett „Feierstunde”-n, illetve „Morgenfeier”-nek nevezett ünnepi órában, amely reggel 6 órakor tornagyakorlatokkal veszi kezdetét. Utána a növendékek húsz percig német népdalokat énekelnek, majd egy nemzeti szocialista szállóigét kapnak, amely fölött azután elmélkednek. Ez a szállóige irányítja azután egész napi cselekedetüket.

A „Nemzeti Szocialista Nevelő Intézetben” átlag 3 óra a tanulási idő. Este a növendékek résztvesznek az úgynevezett „Heimabend”-on, amely minden nap egy órát vesz igénybe. Ezen idő alatt a növendékek nyáron a szabadban tornagyakorlatokat végeznek és a sportnak minden ágát űzik, télen pedig szellemileg foglalkoztatják őket olyképpen, hogy a német történelemre és a nemzeti szocialista felfogásra, világnézetre tanítják és katonás fegyelemre nevelik. Este résztvesznek az úgynevezett „Abendfeier”-on, amikor is német dalokat énekelnek és ismét kapnak egy Hitler-, vagy Rosenberg-féle nemzeti szocialista szállóigét, amely fölött azután néhány percig elmélkednek.

Pécs, 1941. december hava.

Pusztai-Popovits József

Kossuth Lajos kolonizációs törvényei

Részlet Ács Tivadar „New-Buda” című most megjelent kitűnő könyvéből

Ujházy László volt sárosi főispánnak Kossuthal való találkozásáig nem volt szándéka felhagyni az újbudai kolonizációval. Ezt a szándékát Kossuthal való találkozása érlette meg. Ujházy Kossuth Lajossal 1852. március 9-én találkozott St. Louisban. Kossuth nagy szeretettel fogadta őt és a kíséretében lévő Pomutz Györgyöt. Március 13-án, az ottani németek nagygyűlésén, igen szíves szavakkal mutatta be őt a St. Louis-i polgároknak. Másnap vasárnap Ujházy Kossuthal ebédelt Műge Károly vászongyáros közeli birtokán s itt tüzetesen megbeszélték az amerikai magyar kolonizáció jövőjét. Kossuth elvileg mindig ellenezte a magyarságnak Amerikába való letelepítését, mert az volt a felfogása, hogy a magyarok számára, akik földműveléssel és állattenyésztéssel akarnak foglalkozni, sokkal megfelelőbb hely Amerikánál, főleg klimatikus szempontból, Törökország és a kisázsiai Törökország. A menekült magyaroknak Kis-ázsiaiában való letelepítése Kossuthot már régebben foglalkoztatta, sőt tárgyalásban is volt egy Henningsen nevű angol fezőrrel, aki még sokkal később is ügynöke volt Észak-Amerikában, ennek a telepnek a felállítására Angliában szerzendő kölcsön ügyében. Az emigráció hivatalos naplójáról, László Károly ezt írja a tervről a „Naplótöredékek-

ben”: „Kossuth Törökországban maradásának főcélja volt a magyar menekülteket együtt tartani s ha a körülmények engedik, honunkba onnan közelebből hatni. Minden tetteiben ez volt neki iránypontja. Ezért inlette a magyar menekülteket Widdinben és Sumlán is mindig megtörhetetlen kintartásra, türesre, szenvedésre, s együttmaradásra, s mindent elkövetett, mennyire hatalmában állott, ezen cél elérésére, arra, hogy sorsukat türelhetővé tegye, hogy éhség, s meztelenség miatt ne kénytelenítenessenek a világba széteszlani. Miután minden törekvése ellenére, Widdinből Hauslab osztrák tábornokkal több mint 2000, a kislelkűek, hazamentek, a Sumlán maradtak pedig kis szükség alatt megtörve, reményvesztve oszlani kezdettek: Kossuth az utolsó módról, telepítésről gondolkodott. Törökországban akármelyik nemzetbelinek szabad megtelepedni, földet vásárolni. Honunk megmentője Angolországból küldött egy egyént, Messingberd gazdag fiatal urat, ki gárdai fényes tisztségét letévé, eljött a gyéren népesített, miveletlen Ázsiába, felkeresni, megismerni a despotákat rettegítő igénytelen magyar polgárt, Kossuthot. Őt megismerte, megismerve megszerette, tervét megtudta s annak kivívásában őt segíteni ígérte, magát elhatározta. Megígérte Kossuthnak, hogy ő maga nevére Smyrna termékeny vidékén földet vásárol, lakházakat épített, földművelési s kézművesi műszereket s egy majd ott felállítandó vadász-század számára teljes felszerelést és két tanítót stb.

Angolországból hozat és az előleges költségek fedezésére ezer font sterlinget (10.000 frt.) kölcsönt ad. Az alapszabályok szerint a katonai parancsnok Messingberd lesz s az egész telepítvény (mintegy százötven egyénre számítva) katonai fegyelem alatt lesz; egyébiránt a munkára nézve a felosztás és hivatalok kétfélék lesznek, u. m. katonai és gazdasági. Minden egyén kap havi díjat, ruhát s élelmet szállással. Az élelmezés csoportonként történik. A közraktárból élelmiszereket a csapatok és ruhát az egyének megszabott áron kapnak. S ha a csapatok a kiszabott élelmiváltásból és az egyének a ruhaileteki váltásból valamit meggazdálkodnak, az nekik készpénzül kifizetetik. Dolgozni mindenki tehetése s tudománya szerint tartozik, azaz vagy hivattal, vagy ipart üzni, vagy katonáskodni s egyszersmind földet művelni. Tanulni pedig mindenki köteles. A gazdasági osztály főnöke Mayerhofer József; a telep igazgatója Kossuth, stb. A telep létesítésén Messingberd és Thompson urak erőlyesen működtek. A telket megvásárolták, a szükségesegek Angol-honból megrendeltek. Nem volt egyéb hátra, mint az, hogy Prikk József megbízott a magyar menekülteket Sumláról és Konstantinápolyból szedje össze s hozza a telepre. Ő azonban Konstantinápolyban nagy lármával, falragaszok által hirdette és szólította fel az ottani magyar menekülteket a telepremenésre; mi a muszka-osztrákoknak tudtára esvén, a portánál az ellen óvást tettek. És így a magyar telepítési terv dugába dőlt. Akár Prikk lapintatlan fellépése volt Kossuth kisázsiai telepítési terve összeomlásának az oka, akár nem, ebből a tervből aligha lehetett volna valami, mert Henningsenek nem volt meg az anyagi alapja az ilyen terv kivitelezésére, ami kiderül abból, hogy Kossuth-tól való elválása után igen zavaros körülmények között mindenfelé, amerre járt, Magyarországon és Belgrádban, apró kölcsönöket vett fel és adósságokat hagyott hátra. Kossuth azonban ragaszkodott a törökországi telepítés gondolatához és még jóval később is, valahányszor kísértett a török-orosz háború lehetősége, minden intézkedésében az a szándék nyilvánult meg, hogy az amerikai magyarok jöjjenek Törökországba, ott telepedjenek meg, etnikai egységben s így várják be a nemzetközi fejleményeket, midőn a magyar emigránsokat is harcha hívja a kürt. Ujháznak sem mondhatott St. Louisban mást, annál inkább, mert az Ujházyék-nak adandó föld ügye még mindig nem került tárgyalásra a Kongresszusban. Ujházy főleg arra kérte Kossuthot, hogy ilyen értelemben vesse latba minden tekintélyét. Váratlanul St. Louisba érkezett Uj-Budáról Kozlay Jenő komáromi főhadnagy is, aki önállóan tájékoztatta Kossuthot az újbudai viszonyokról. Ennél a tanácskozáskorál közbejárt az a körülmény is, hogy Prikk József, akinek Kossuth a kisázsiai telepítésnél fontos szerepet szánt, útban volt 127 emberével Uj-Buda felé, de pénzhány miatt csak Csikágóig juthattak el. Ujháznak Prikk és csoportjának Uj-Budára való szállítására és letelepítésére volt kész pénzügyi ajánlata is. Ugyanis dr. Tockman közvetített Ujházy és egy Corcoran nevű washingtoni milliomas földspekuláns között, aki hajlando lett volna finanszírozni Prikk nagyszámú tagból álló csoportjának Uj-Budán való letelepítését és az elsődleges mezőgazdasági munkák idején felszerelésüket és ellátásukat. Ennek a tervnek, amelynek részleteit nem ismerjük, bizonyáru igen nagy ára lett volna. Elviselhetetlen terheket jelentett volna rossz termés idején a gazdálkodó magyarokra. Talán innen magyarázható meg az, hogy egy olyan objektív ember, mint Xantus János, ki mikor 1854-ben meglátogatta Uj-Budát s vizsgálta az okokat, amiért ez a telephely a magyarok kezén nem fejlődhetett nagy várossá, egyik főokul azt jegyezte fel, hogy Ujházy, aki egyébként minden tetteben a legnagyobb emberi önzetlenséggel, sőt önfeláldozással járt el hazája s honfitársai irányában, 150 négyzetlábnyi üres házhelyet, mondom 150 négyzetlábnyi üres házhelyet 100 dolláron s nem alább ajánlott nekik, azaz a későbbben jövő magyaroknak. Közrejárt az is, hogy a földárveréseket itt felfüggesztették s a döntésig zavartalanul használhatták a földeket a magyarok. S ha döntés lett volna is, a magyaroknak — családonként — mindössze 160 acre

föld ajándékozására lehetett volna kilátásuk. De, mint régebben mondtuk, alig volt remény a kongresszusi javaslat elfogadására, mert a régebben tett kísérletek s éppen a dr. Krajsir vezetése alatt tervezett és elhatározott virginiai lenygel kolonia csődje, hosszú időkre elvette az amerikai törvényhozás kedvét az ilyen anyagilag alapozatlan kolonizációs terveknek még a lehetőségétől is. Ezen a hangulaton még a kongresszusi tagok túlnyomó többségében meglévő s kétségkívülien nagy magyar szimpátiája sem segített. Az anyagilag nem fundált kolóniákat az első telepesek majd minden esetben 1—2 év alatt elhagyták s az egész vidéknek rossz hírét költötték, ami a földárak általános zuhanásával járt s így felmérhetetlen közgazdasági kárt okozott. Ugyanakkor volt, hogy a kongresszus földfoglalási jogositványokkal kárpótolta a megelőző háborúk veteránjait, özvegyeit és árváit s ezeknek az egyes helyi tözsdéken is cotírozott értékpapíroknak az ára, nagy tömegüknel fogva, névértéküknek amúgy is a felére szállt le s minden ilyen további, anyagilag alapozatlan telepítés a földárak értékét a nullával tette volna egyenlővé. Ujházy kérte Kossuthot, hogy ő is telepedjen le Uj-Budán. Természetesen erről szó sem lehetett. Kossuth Magyarországot akarta felszabadítani és ő hitt a közeli török-orosz összeapásban, amelybe — az ő tervei szerint — Ausztriának is bele kell majd sodródnia. És egy ilyen külpolitikai konstellációt nem lehet az őserdőből hasznosítani a haza javára. Ujházy, különösen felesége halála után, maga is gondolt arra, hogy másutt, délebben kellene földet foglalni, de ez nem volt konkrét elhatározása. És ott kísértett a tárgyalásoknál Prikk csapata is, amellyel ugyancsak kellett volna valamit csinálni. Mint derült égből a vilámcsapás, úgy jött a mentőötlet. Egy texasi milliomas, Kinney Kossuthnak, iránta való lelkesedése kifejezésekképpen, nagyobb földbirtokot ajándékozott Texasban és megírta neki, hogy a birtokot az ő földjei közül ő maga választhatja ki. Kossuth azt az ajánlatot tette és arra kérte Ujházyt, hogy ezt a területet látogassa meg és válassza ki számára az ajándékozott birtoktestet. Ujházy ráállott, annál is inkább, mert egy új lehetőség nyílt a kolonizációra, amiben — esetleg — Kossuth is résztvesz, részt vehet. Ujházy és Pomutz Kossuthot elkísérték a hajón New-Orleansba s tovább utaztak vele egészen Napóleon városáig. Kossuth és Ujházy március 20-án váltak el s igen megható búcsút vettek egymástól. Ujháznak mellékes tervé volt meglátogatni Szalay László ezredet, ki maga is telepesnek csapott fel és Arkansas-államban, Little Rockban ütötte fel tanyáját. Ujházy Szalai László meglátogatása után megtekintette Kinney végeláthatatlan birtokait, melyek a Rio Nueces partján San Patricio és Nueces Town között feküdtek. Hogy feladatát megvalósíthassa, előbb Texas fővárosába, Austin Citybe kellett menni. Utána bejárta a szobajöhethető földterületeket s a vidék annyira megtetszett neki, hogy végérvényesen elhatározta Iowából való elköltözését, ide a jóval melegebb texasi éghajlat alá. Midőn Ujházy visszatért Uj-Budára, elutazása előkészítésére már magával hozta egy rajnai kívándorló csoport főnökét, akinek eladta — Varga szerint 800 dollárért — 500 dollárért az elsőfoglalási jogát, amelyet ő maga is vett. Ekkor értesült kisebbik lányának váratlan házasságáról a nem éppen spártai jellemű Madarász Vilmosmal. Az elutazás előtt érkező németek egyikével, Hans Keller-schonnal kötött házasságot idősebbik leánya Ujházy Klára. 1853. márciusában költözött el Ujházy három fiával Uj texasi telephelyére, melyet Sirmezőnek nevezett el. Ugyanis 1851. október első napjaiban elhalt felesége koporsóját kihantolta és ökrös szekérre rakva, magával vitte a majd ezer angol mérföldre lévő Uj telepedési helyére. Ez év márciusában az állandóan Brüsszelben tartózkodó báró Josika Miklóshoz, a regényíróhoz, akivel mindvégig állandó levelezésben volt, frt levelében lefesti ennek az útnak a borzalmasságát. Pokolian meleg nyárban csak igen lassan haladtak. Lovaik miatt sokszor kellett időzniök s ezért az út, a tervezettnél, két hónappal tovább tartott. Az útban hideglelés is gyötörte, de már lábadozva érkezett Texasba, szeptember elején. A levélben megrendülten szól arról, hogy leánya, az alig 15 éves Ilona, akarata ellenére Madarász Vilmos felesége lett. Emiatt meghasonlottak, de utóbb mégis

kibékültek. Tivadar fia a maga kezére állott ki, kereskedősegéd lett. Másik leánya Klára egy újbudai német telepeshez ment férjhez. Így kisebbdik családja — panaszolja fel. Csak Farkas és László nevű fiai mentek vele Texasba. Farkas szenvedélyes kertész, vincellér. Mezőgazdasága még csak fejlődőben van. 478 hold földje van, egy jókora patak mentén, San Antonio városától négy mérföldnyire. Ujházy László elutazásakor az újbudai telepesek száma még egyre szaporodott. Rajtuk kívül — mint mondtuk — ott élt Pomutz, Virányi, Kovács. Utánuk jött Farkas Lajos, volt százados, aki 400 holdat foglalt magának. A negyedik telep, mint már tudjuk, Lukács Sándoré volt. Közbeesett mintegy hatezer holdas terület, melyet Ujházy a Londonban maradt Beöthy Ödönnek foglalt le. Utána következett Rombauer Tivadar telepe, aki előbb Kaliforniában volt Juhos Lajos örnaggyal és társaságával, valamint Karafiáth pesti menekülttel. Volt itt telepe még Kükemezey Mihálynak, a volt sárospataki főbírónak, Hohnholzer Hugó hadnagynak és Katona Gábor századosnak, aki később Ujházy után ment San Antonioba. Sokan voltak az első foglalók közül, akik St. Louisban töltötték az első telet, mert nem akartak sátorban, vagy ideiglenes fakunyhóban meghúzódni. Idejött a már említett Zsarnay Pál is Burlingtonból, aki a szabadságharc alatt ismert guerilla-vezér volt. 1851. tavaszán jött Szirmay Pál, volt képviselő és Kossuth szentpétervári ügynöke. Kerényi Frigyes, a költő, gróf Zichy Ottó ezredes, Madarász László

a volt rendőrminiszter fiával, Vilmossal, Varga Ferenc torontáli alispán, báró Majthényi József, volt somogyi főispán és Drahos Ernő kapitány. Ettől a teleptől északabbra, de már Scott-megye területén, Davenport környékén is kialakult egy jelentős magyar telepeskolónia. Ez a telep kezdődött Lukács és Rombauer földjeinek a végében, akikkel kertvégi szomszéd volt Langer Ignác dr., Spellétich Bódog, volt kormánybiztos, Amon Ferenc, volt miniszteri tisztviselő és Radnich István tüzérhadnagy, akik néhány közhonvéd társukkal gazdálkodtak ott. 1851. december 16-án megszáporodott a davenporti telep létszáma Rombauer Róberttel, Rombauer Roderickkel, Richfarszky Anselmmel, Horváth Istvánnal, Aufrecht Ferdinánddal, Grisza Ágostonnal, Lukács Kálmánnal, Pongrátz Lajossal, Kovács Károlyval, Szabó Ignáccal, Vörös Józseffel, Zender Józseffel, és Polatsek Vidorral. Az újbudai telep is megszáporodott az Aleppóból St. Louisba érkezett és New-Orleansban Kossuth testőrségét alkotó Albert Anselmmel, Dobozy Imrével, idősb és ifjú Fejérváry Miklóssal, Radnich Imrével és még másokkal. Így megfordult rövidebb ideig Uj-Budán Udvardy Pál is, aki előbb Prágay ezredessel volt kapcsolatban a kubai expedíció előkészítésében, később New-Orleansban mindenféle ügyekben bonyolódott, majd Syracuseban, mint mérnök, a város szolgálatában állt, ahonnan eltávozott s minden jel szerint rövid ideig tartó clevelandi tartózkodás után Ausztráliába vándorolt.

Ács Tivadar

N É G Y V I L Á G T Á J K R Ó N I K Á J A

ÉSZAK

A szlovákiai magyarság életében a legutóbbi idők több fontosabb eseményt hoztak. Így elsősorban rendeződött a magyar sajtó helyzete. Az *Esti Újság* betiltása után december 13-án az *Uj Hírek* is beszűntette megjelenését. Az *Uj Hírek* közel öt esztendeig teljesítette feladatát, előbb Cseh-Szlovákiában, majd Szlovákiában. Közel féltizeden át szolgált a toll és szó fegyverével a lap a magyarság érdekeit 1937 március 1-én a *Prágai Magyar Hírlap* pozsonyi testvér-lapjaként jelent meg, majd 1939 őszén az *Uj Hírek* nek a változott körülményekre való tekintettel egyedül kellett vállalnia a magyarság érdekében a munkát. Az *Uj Hírek* a *Prágai Magyar Hírlap* 15 év alatt megteremtett hagyományát és stílusát vette át és őrizte tovább féltett örökségként — mint ezt Kelembéri Sándor az utóljára megjelenő szám vezércikkében írja. Most ugyanezt a hagyományt adja át az *Uj Hírek* örökét átvevő *Magyar Hírlapnak* is. A Magyar Hírlap első száma december 14-én jelent meg, mint a szlovákiai magyarság egyetlen napilapja. Kínódjá Esterházy János, a Magyar Párt elnöke, szerkesztője Somos Elemér, a *Szlovákiai Újságírók Szövetsége* magyar osztályának elnöke. A Magyar Hírlap minden nap, hétfőn is megjelenik, hétköznaponként 10, vasárnaponként 20—24 oldalon. Ezzel az utóbbi időben 4 oldal terjedeleme korlátozott *Uj Hírek* után most megfelelő terjedelmű lap áll a magyarság rendelkezésére. Munkatársai közé felvette a lap Szlovákia valamennyi számottevő magyar szerkesztőjét, publicistáját és íróját. Indult egy új hetilap is december hónapban: a *Magyar Néplap*, mint a Magyar Párt lapja. Régóta érzett hiányt pótol ez a lap, amelynek elsősorban gyakorlati céljai vannak. Célkitűzése szerint a nagyvilág politikai eseményeiről csak vázlatos áttekintést nyújt, de annál részletesebben foglalkozik majd mindazokkal a kérdésekkel, amelyek a szlovákiai magyarok legkülönbözőbb rétegeinek életében megoldásra várnak. A Magyar Néplap mindenekelőtt a párt lapja lesz s ennek megfelelően legelsősorban is pártkérdésekkel foglalkozik.

A Magyar Hírlap első számának vezércikkét Esterházy János írta. Ebben többek között a szlovákiai magyarságot biztosítja arról, hogy csak hangszert cseréltek. A dallam, amit a magyar sajtó a lehetőség szerint mindig kifejezni igyekezett, a jövőben is változatlan marad. Majd így folytatja: „Amikor most első ízben szölok terjedelmében nem

korlátozott új magyar napilap hasábjain a szlovákiai magyarsághoz, nem hallgathatom el azt az érzésemet és reményemet, hogy az utóbbi hónapok és hetek eseményei után talán mégis csak új korszak felé vezet a Mindenható: a megbékélés és egyensúly korszaka dereng látóhatárunkon. Amikor e sorsforduló első jelét helyezem a szlovákiai magyar család asztalára, nem mondhatok egyebet ama szavaknál, amelyekkel immár több mint két esztendeje köszöntöttem Tiso József dr. köztársasági elnököt a szlovákiai magyarok nevében: Tiszta lelkiismerettel és emelt fővel jogaink és kötelességeink tudatában jelentkeznünk építő munkára a szlovák államban.”

Az a kedvező helyzet, amelyre Esterházy beszédében céloz, két nagyfontosságú eseménnyel van kapcsolatban. Az egyik a Magyar Pártnak regisztrálása, a másik a SZMKE működésének engedélyezése. Ezeket az eseményeket a Magyar Párt központi pártvezetőségének 1941. december 16-án tartott ülésén jelentette be Esterházy. Mind a két ügyet a november 15-i ülés után sikerült kedvezően elintézni, úgy hogy ma a Magyar Párt teljes egészében és minden korlátozástól menten regisztrálva van épűgy, mint ahogy a SZMKE működését sem korlátozzák feltételek.

Ezekkel az eseményekkel kapcsolatban a magyarság vezére beszédet mondott, amelynek fontosabb vonatkozású részét a következők: „Pártéletünket és egyáltalában a szlovákiai magyarság életét joggal hasonlíthatjuk tengeren haladó hajóhoz. Most, hogy révbe jutottunk, magyar szívem egész melegével és szeretetével fordulok mindenkihez, aki magát magyarnak vallja és magyar munkára jelentkezik. Magyar nemzeti parancs az, hogy el kell feleljeni a vajúdas nehéz óráit és hogy egyet kell szem előtt tartanunk, ez pedig az: minden magyar azon a helyen, ahová őt a sors állította, munkájának legjavát adja. Gondolhat minden itt élő magyarnak megszorított a kezét és arra kérem, hogy kifogástalan egységben és legnagyobb szorgalommal végezze mindenki a ráháruló munkát. Sok és szép munka vár reánk, de ne ringassuk magunkat ábrándokba és ne higyjük, hogy az előttünk levő út most rózsaszirmokkal van kirakva. Lesz ezen a magyar úton még mindig elég akadály, amit le kell küzdenünk. Munkánkat úgy kell irányítanunk, hogy mindenképpen beleilleszkedjünk azokba a politikai keretekbe, amelyekért a mi testvéreink is küzdenek. Leggünk gerinces, kemény magyarok, de leggünk megértők

mások nemzeti érzése iránt. Soha semmilyen jogunkról lemondani nem fogunk, mert csak az a nemzet veszhet el, amely önként mond le valamely jogáról. Mi, tehát itt, a magunk körében magyarok maradunk és nemzeti jogainkért és jobb magyar jövőnkért fogunk dolgozni, de ha kell, harcolni is."

"Az államhatalom felé a magyarság álláspontja a következő: A szlovák nép és annak hivatott vezetői iránt a legteljesebb tiszteletet tanúsítjuk és az állam szuverenitásából ránkáruló kötelezettségeket vállaljuk. Ugyanakkor azonban megköveteljük önérvényes magatartásunk által legteljesebb megbecsülésünket és jogaink biztosítását. A szlovák kormány nyugodt lehet a tekintetben, hogy a magyarság a veszelettel törvénytiszteletből kifolyóan mindig megtalálja azt a hangot és magatartást, amely egyedül alkalmas a békés együttműködés biztosítására. A szlovákiai magyarság viszonya a német népcsoporthoz szintén csak egyfajta lehet. A magyarság tudatában van annak, hogy mit köszönhet Németországnak. Ezért a legteljesebb mértékben örömmel vagyunk hajlandók kollaborálni az itteni németekkel a békés fejlődés érdekében. Ha a szlovákiai magyarság mostanáig nem tudta ezt olyan mértékben megtenni, mint ahogy azt óhajtotta, úgy az nem rajtunk múlott, hanem tisztán annak a körülménynek tulajdonítható, hogy működési lehetőségünk igen szűk keretek közé szorult. Hiszem azt, hogy amikor ez a korlátozás megszűnt, a legteljesebb harmóniában és fegyverbarátságban fogja mindegyikünk a maga nemzetének ügyeit előbbrevinni."

A Magyar Párt működésének kereteit az új szervezeti szabályzat nem érinti. A pártélet alapja továbbra is a helyi szervezet. Az eddigi helyi szervezeteken nem történik változás. A különböző pártmunkák irányításának legfontosabb fóruma a központi pártvezetőség, amely havonta fog egybegyűlni. Az országos pártosztályok fogják végezni a különböző érdekkörök és szakok munkáját. Ezeknek a pártosztályoknak a kerületekben és helyi szervezetekben is lesznek tagozatai.

Másik nagyjelentőségű esemény az SZMKE engedélyezése. Ennek a feladata elsősorban is a népművelés. Ezen a téren korlátlanok a lehetőségei. A SZMKE természetesen a pártszervezetek támogatására is számít. A SZMKE a népművelés mellett nem fogja elhanyagolni az irodalmi, tudományos és művészeti munkák felkarolását és az ezekkel foglalkozó egyesületekkel úgy, mint eddig is harmonikusan fog együttműködni.

Abban a reményben, hogy a magyarság életében az eljövendő korszak kedvezőbb lesz, feltárja problémáit a hatóság felé is. Így a magyarságot egyik legsúlyosabban érintő kérdés az iskolaügy. A magyarság kívánalmai ezen a téren a következők:

A 308/1940. sz. népiskolai törvényhez kiadott végrehajtási utasítás intézkedik az úgynevezett „personália komiszió” (személyi bizottság) felállításáról. Az új törvény értelmében a megüresedett tanítói állások betöltését ezen túl a személyi bizottság végzi. Ennek tagjait a minisztérium nevezte ki és ezek között egyetlen magyar sincsen. A magyarság elvárja, hogy legalább egy magyar tagja legyen a bizottságnak. Ugyancsak kéri a magyarság azt is, hogy az úgynevezett skolsky vybor-ok (iskolai tanácsok) keretében is gondoskodjanak megfelelő magyar képviselőről, főleg azért, mert több olyan magyar iskola van, amelyek szlovák törzsinézetek párhuzamos osztályai, illetve iskolái.

Az iskolai segédeszközök beszerzésére vonatkozóan is jelent meg rendelet. Ezzel kapcsolatban a magyarság kéri, hogy a magyar iskolák felszerelésére is ugyanolyan gondot fordítsanak, mint a többi iskolára.

Kéri a magyarság az új népiskolai törvény értelmében való iskolaátstrukturálással kapcsolatban, — mely szerint a személyi kiadásokat mindenfajta iskolánál az állam, a dolgi kiadásokat pedig a község fedezi, — hogy a magyarság e téren is egyenlő elbánást kapjon. Így például Verék-nén az egy tanerős szlovák állami iskola költségvetésére 7000, a három tanerős magyar iskolára csak 6000 koronát engedélyeztek.

Nagy problémája a magyarságnak Nyitra vidéke. Nyit-rán eddig nincs magyar elemi iskola, jöllehet száznál több gyermek jelentkezett. Séréme azonkívül a magyarságnak, hogy a gyermekekkel felvételi vizsgát tettek, pedig a szülőknek szuverén joga, hogy mely iskolába járattja gyerme-két. Séréme a magyarságnak a névelmezés alkalmazása is.

Miután megszűnt a magyar tanítóképző, nehéz hely-zetben van a magyar tanítótanpótlás is, főleg férfierőben nagy a hiány. Nehezebbé teszi a helyzetet az, hogy a hon-talan magyar tanítóknak nem adják meg az állampolgár-ságot. Hiba az is, hogy a sok női tanerő között működik olyan is, akinek nincs képesítése, holott van teljes képesi-téssel rendelkező férfitanerő. Nagyon rossz a tanulóknak tankönyvekkel való ellátása is.

Tanoncoktatás terén a helyzet a következő: a pozsonyi tanonciskolába 250 magyar tanonc jár, pedig a magyar tanoncok száma jóval több. A magyar osztályok részére csak 1 rendszeresített magyar oktatója van az iskolának, Méltányos volna több magyar osztály felállítását és több magyar nemzetiségű tanító alkalmazását.

A magyar főiskolásoknak az idén nyáron nem enged-ték meg, hogy átmenjenek Magyarországra, jöllehet a ma-gyar főiskolások szervezetei korlátlanul biztosítottak helyet a szlovákiai főiskolásoknak. Mivel továbbá a főiskolásokra kötelezővé tették a munkaszolgálatot, a magyar gazdák be-jelentették igényeiket a magyar nemzetiségű főiskolások alkalmazására. Ennek ellenére a magyar főiskolásokat nem magyar gazdához osztották be.

A Magyar Párt nyitriai körzete az idei télen is meg-szervezte téli segélyakcióját. A magyar munkások egy része a téli hónapok idején egyes munkaágak szünetelése vagy a munka csökkenése révén önhibáján kívül olyan helyzetbe kerül, hogy nélkülözni kénytelen. Ezek száma meglehető-sen nagy, tekintve azt, hogy ezek családtagjairól is gon-doskodni kell. A magyar társadalom a szűkös viszonyok közé került magyarságon minden alkalommal segített úgy, hogy az már lassanként nemzeti kötelességgé vált. A Ma-gyar Párt nyitriai körzete önkéntes adományok gyűjtésével ez alkalommal is igyekezett enyhíteni a Nyitra-vidéki és Palóc környékén élő magyarság sorsát.

Azáltal, hogy a szlovákiai magyarság sajtókérdése ren-deződtött, a Magyar Hírlap nagyobb mértékben fordít gon-dot a gazdasági élet eseményeire és problémáira. A szlová-kiai magyarság gazdasági célkitűzései alapján véve vál-tozatlanok maradnak. A már szinte egész Európára kiter-jedő kötött gazdálkodás azonban megkívánja, hogy a szlo-vákiai magyar népcsoport is lépést tartson az új gazdasági formák megismerésében és alkalmazásában. Szlovákia ma-gyar népcsoportja eddig is kivette részét az újjáépítés mun-kájából és érthető törekvése, hogy a jövőben újabb lépést tegyen a gazdasági átszervezés előnyeinek megszerzésében. Ahogyan Szlovákia résztvesz az új európai nemzetgazda-sági rend legfőbb törekvésének, a népelet színvonalát meg-javításának érvényesítésében, ugyanúgy a szlovákiai ma-gyar népcsoportnak is az a legfőbb törekvése, hogy a ma-gyar népcsoport széles rétegeinek életszínvonalát hasznos és termékeny munkával feljavítsa, az eddigi gazdasági po-zíciókat a végzett munka arányában megtartsa és kiépítse és a magyar erőket a nemzetgazdasági életbe minél erőse-bben bekapcsolja.

KELET

Kisebbségi igazgatóságot létesítettek Romániában a ro-mánosítási, telepítési és leltározási államtitkárság kereté-ben. A Hivatalos Lap 1941. máj. 3-iki 102. számában meg-jelent 1219 számú rendelet törvényének 17. §-a alapján.

A rendelet törvény említett szakaszának megfelelően az igazgatóság felállítása következtében „minden közbenjárású kérelem, amely a kisebbségek életére és ténykedésére vo-natkozó kérdéseket érinti, ehhez az igazgatósághoz nyuj-tandó be.”

A kisebbségi igazgatóság működését jelenleg a romá-nosítási, telepítési és leltározási államtitkárság keretében kezdte meg.

Parecz György dr., a Romániai Magyar Népközösség főtitkára ennek az igazgatóságának felállítására alkalmas feladatokat látogatónak jelent meg a kisebbségügyi igazgatónál, Barcanescu Aristidenél, akinek kifejezte szerencsekívánatait a Népközösség részéről. Az igazgató biztosította a népközösség főtitkárát, hogy a kisebbségügyi főigazgatóság felállításával a kormány nem olyan szervet kívánt felállítani, amelyik a kisebbségek ellen működik, hanem a kormány a kisebbségi kérdésekben a méltányosság elvétől vezérelve kíván eljárni.

Ez az igazgatóság felállításával kapcsolatban a Népközösség felhívta a magyar népkisebbséghez tartozó állampolgárok figyelmét arra, hogy a kisebbségi polgárok a minisztériumokhoz és általában a bukaresti központi hatóságokhoz intézett kérvényeiket előbb a kisebbségi igazgatósághoz küldjék.

A Dél-Erdélyben maradt városok közül a magyarság életében egyik legnagyobb jelentőségű hely Arad. Az 1910-ben 63.166 lakossal rendelkező Arad népességének megoszlása anyanyelv szerint a következő volt: magyar 46.085, német 4365, tót 277, román 10.279, szerb 1816, egyéb 344. Vallás szerint a megoszlás: róm. kat. 32.630, gör. kat. 1502, ref. 7675, ág. hev. 2213, gör. kel. 12.636, unit. 114, izr. 6295, egyéb 101.

Az Aradra vonatkozó román népszámlálási adatok nem állanak rendelkezésünkre. De, hogy a magyarság ma is jelentős Aradon, azt mutatják a magyarság társadalmi, gazdasági és jótékonyági egyesületei. Aradnak lélekszáma ma is legnagyobb egyháza a római katolikus. Az egyházközösség világi elnöke dr. Széll Lajos ügyvéd. Az egyházközösség nagyarányú társadalmi tevékenységet fejt ki. Egyházi részről Lakatos Ottó dr. áll az egyházközösség élén és Novák P. Ervin minorita rendfőnökkel irányítják a munkát. A katolikus szervezetek között a női szervezetek fejtették különösen. A *Katolikus Női Misszió* szervezete a társadalomgyámolító szervezetek egész sorát létesítette és tartja fenn. Egyházi igazgatója Lakatos Ottó dr., elnöke pedig báró Andrányi Károlyné. A Katolikus Misszió fenntart egy napközi gyermekotthont, ahol naponta 40–50 gyermek részeseül gondozásban. Továbbá 14 gyermeknek otthont nyújtó árvaházat, valamint 20 lakó ellátására berendezett Öreg Nők Otthonát. A város területén gondozásban tartja az 50–60 gyermek által látogatott napközi otthont.

Társadalmi alakulat a nagymúltú *Katolikus Kör* dr. Parecz Béla volt országgyűlési képviselő, elnök és Fetter Elemér bankfőosztályvezető vezetésével. Hatásos működést fejt ki a Katolikus Dalárda is, amelynek elnöke Schmidt Ferenc. Lélekszáma második legnagyobb magyar egyház, a *református*. Ennek munkáját *Tarnóczy Lajos* vezeti. A református egyházközösség főgondnoki tisztét *Dömötör László* építészmérnök tölti be. Ez az egyház sokat köszönhet a női társadalomnak, amely a *Református Nőszövetség* keretében tömörült. Eredményes kulturális és társadalomgyámolító tevékenységet fejt ki a *Református Férfi Szövetség*. A Református Énekkar, mint a református egyháznak többi szervezetei is, szintén szép munkát végeznek.

Nagy jelentőségű egyházi intézménye Aradnak az *evangélikus püspökség*, amelynek vezetője az 1941. novemberében megválasztott *Argay György* püspök. Mellette működik az egyházközösség részéről *Purgly László*, egyházfelfelügyelői tisztségben. Az evangélikus egyház összefogó intézménye az *Evangélikus Nőegylet*, elnöke Nagy Imréné.

Hívekben kisebbszámú és az evangélikus egyház gondozása alatt áll az unitárius egyházközösség, amelynek világi elnöke *Bakkó László*.

Nem egyházi jellegű, inkább társadalmi célú, de az egyházakkal együttműködő egyesület a 110 éves *Polgári Nőegylet*. Ez szintén tart fenn menházat.

Nagy jelentőségű társadalomgyámolító munkát végez a *Magyar Népközösség*. A népközösségi munka kiterjed a szegénykérdés megoldásától a gazdasági életben való küzdelem elkarolásáig. Az Aradi Magyar Népközösség élén dr. *Palágyi Jenő* áll. A szociális munkában szorosan együttmű-

ködik a Népközösség az egyházak papközi otthonával, melyeknek jelentős támogatást nyújt.

Kulturális vonatkozásban jelentős az aradi *Kölcsey Egyesület*, elnöke *Fischer Aladár*, a róm. kat. főgimnázium igazgatója.

A gazdasági élet szervezetei; az *Iparos Otthon*, amely a város iparostársadalmát fogja össze, az Ipar és Kereskedelem, amely az iparosok szövetkezete és ez tagjainak hitel-szükségletéről gondoskodik. A mind nagyobb arányokat öltő szövetkezeti mozgalom jelentős képviselője a *Hangya*. A kereskedők érdekképviseletét látja el az *Aradi Kereskedelmi Testület*, amely közel 100 éve működik. Tagjainak jelenlegi száma 158. Külön egyesülete van a kiskereskedőknek. Régióta működő szerv az *EMGE*, amelynek aradi és aradmegyei tevékenységét *Bíró Pál* igazgatja. Az EMGE felvilágosítással, tanáccsal van a gazdasági társadalom segítségére, amely megfelelően értékeli is munkáját.

A temesvári magyarságnak egyik jelentős szervezete a *Református Női Szövetség*. Az 1941-es év folyamán ülte meg fennállásának 40-ik évfordulóját 1901-ben *Református Nőegylet* névvel alakult meg és működött 1918-ig. Ettől kezdve szünetelt 1922-ig. Ezután ismét két évig működött, míg 1929-ben *Nőszövetséggé* alakult át és mint ilyen működik ma is. Az egyesület főcélja a szegények segítése. Jelenlegi munkásságának előterében az iskolás gyermekek segítése áll. A szövetség tanórákkal igyekszik segíteni a középiskolás növendékeket, azonkívül téli ruhasegéllyel főképpen az elemiiskolásokat. Segélyezi az öreg és beteg szegényeket, főképp szegény asszonyokat, akiket a tagok személyesen is felkeresnek és élelemmel is támogatnak. A szükségességeket tagdíjából, vallási és templomi ünnepélyek perselypénzéből, esetleges rendezésekből és adományokból gyűjtik össze.

A bánsági magyarság részéről a temesvári magyar házban új napján megjelentek a *Magyar Népközösség bánsági Központjának* képviselői, a temesvári *Népközösségi Szervezet*g kiküldöttei, hogy új alkalommal üdvözlőjek *Martzy Mihály* elnököt. A kiküldöttek nagy számban jelentek meg és soraik közt ott voltak a magyar ifjúság és sportolók, valamint a Magyar Dalárda képviselői is. *Szappanos Gyula* alelnök üdvözölte az új alkalommal a bánsági elnököt és egyúttal biztosította mind a helyi, mind az országos vezetőséget a magyarság bizalmáról és ragaszkodásáról.

Új alkalommal a *Romániai Magyar Népközösség* elnöke, *Gyárfás Elemér*, a *Déli Hírlap* hasábjain a romániai magyarság sorsára vonatkozólag megállapítja, hogy az idei év is nagyon hasonló a közel negyed évszázaddal előbbi első kisebbségi esztendőhöz. „A romániai magyarság ma nem tud határozott célkitűzéseket maga elé tűzni, mert ismeretlenek és kiszámíthatatlanok az életfeltételek, amelyek a magyarságra várnak. A magyarság csak önmagában bízhat, a saját életrevalóságában, fegyelmelzettségében, kitartásában. De ezekben megbízhat, mert a lefolyt 23 esztendő megmutatta, hogy ezek az erkölcsi értékek nagy ták cserben a legsúlyosabb helyzetekben sem. A magyarság most csak önfenntartására törekedhet, de erre teljes erejével törekednie kell. Nem szabad tehát csüggedten lehajtani a fejet, nem szabad szétfolyni, szétzúlni, elporladni engedni azokat az értékeket, amelyeket hosszú évek, tehát nemzedékek fáradságos munkája teremtett meg. A magyarságnak reménykednie kell abban, hogy azok a magasabb szellemi és erkölcsi értékek, amelyek mindenkor erősségei voltak, nem fog elhalványulni a mostani megpróbáltatások között sem. Gazdagság, befolyás és tekintély időlegesen megfoghatóak. Önzetlenség, komoly munka, szellemi felkészültség, tiszta erkölcsi felfogás, kitartás és összetartás azonban mindezeket pótolni és visszaszerezni tudja.”

DÉL

BÁNSÁG

Nemrég nevezte ki a német katonai parancsnokság Pancsova város képviselőtestületét. A 45 tagból álló testületnek 7 tagja magyar, 18 német és 20 szerb nemzetiségű.

Az alakuló közgyűlést okt. 22-én tartották *Georgijevics* Antal polgármester elnöklétével, aki német, magyar, majd szerb nyelven tartott megnyitó beszédében annak az óhajának adott kifejezést, hogy az itt élő nemzetiségek megértő békességben dolgozzanak a város érdekében.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kezdeményezésére a Bánságban nagyarányú gyűjtést indítottak a bánsági magyar iskolaalap javára. Az iskolaalap célja: iskolák létesítése és fenntartása. A gyűjtés eddig a következő községekben fejeződött be: Tóban, Szaján, Versecen, Lukácsfalván, Torontáloroszin. — A többi városban és községben a gyűjtés még folyamatban van.

Törökkanizsán október 19-én megalakult a törökkanizsa-józseffalvai magyar Gazdakör 60 alapító taggal. A közgyűlésen a *Duna-Tiszavidéki Gazdasági Egyesületet*, mint központot *Osztrogonác Iván* főtitkár képviselte, a hatóság részéről dr. *Gröffner Dénes* magyar főbíró jelent meg, míg a DMKSZ-t *gróf Maldeghem Károly* földbirtokos képviselte. *Osztrogonác Iván* főtitkár beszédében kifejtette az egyesület célját, hivatását, működési programját, majd felhívta a gazdákat figyelmét arra, hogy a Gazdakör hivatása egyrészt megvédeni a gazdák érdekeit, másrészt megszervezni a mezőgazdasági termények értékesítését és a gazdasági szükségletek beszerzését közös, szövetkezeti alapon. A megalakuló Gazdakörnek Törökkanizsa lesz a központja, mert fekvésénél fogva kezében tudja tartani az egész tiszamenti gazdasági szervezkedést és forgalmat. A Gazdakör díszelnöke: *bárá Tallán Tibor* földbirtokos, alelnökök: *Szivoricza Nándor* és *Dátary István*, pénztáros *Schwarz Antal*. A közgyűlés ezután kimondotta, hogy majd megalakítja az ifjúsági szakosztályt a fiatal gazdák számára, valamint a központ részéről szervezendő téli gazdasági tanfolyamot is megtartják. Ezután dr. *Gröffner Dénes* magyar főbíró szólott a gazdákhöz, hogy 23 év után újra megvalósul az, hogy magyar főbíró beszélhet. Emelkedett beszé-

dében szervezkedésre, összetartásra, munkára és rendre szólítja fel a gazdákat, mert a Gazdakör eredményes munkálkodásával nemcsak a helybeli gazdatársadalomnak, de a magyarságnak is szolgálatot tesz.

HORVÁTORSZÁG

A Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség vukovári fiókja egyike az újabban megalakult helyi szervezeteknek, mégis elérte fennállásának ötödik hónapjában az 500-as taglétszámot. A magyarság ottani lélekszámához viszonyítva ez tekintélyes eredmény és a szervezőbizottság munkáját dicséri. A vukovári közösségi fiók azonnal megalakulása után megalakította saját zenekarát. Ugyancsak megalakult a műkedvelő szakosztály is, amely karácsony két napján már műkedvelő előadásokat is mutatott be. Az előadásokon közel 4000 kunát gyűjtöttek össze önkéntes adományokból. A Közművelődési Közösség keretében alakult az frástudatlanok tanfolyama is, amelyen hetenként 3 este oktatják az frástudatlanokat. A vukovári szervezkedés tovább folyik és a vezetőségnek határozott szándéka, hogy minden egyes magyart megnyerjen a közösség tagjává. A vukovári magyarság is mindent megtett azért, hogy a közösség igazi népi kulturális szervezetté váljék. A közösség igazi eredményt ugyanis csak akkor érhet el, ha minden magyar tagja lesz s a közösség munkájában részt vesz. A vukovári fiók munkája közül legjelentősebb az frástudatlanok számára rendezett tanfolyam. Igen érdekes, hogy a vukovári Közművelődési Közösség már meghaladta az 500-as taglétszámot, mert az 1921-es jugoszláv népszámlálás mindössze 571 magyart tüntett fel Vukováron. A jelek szerint tehát a vukovári magyarság száma jóval felülmúlja a jugoszláv népszámlálásban megadott adatokat.

Dr. Bédi Imre

Tímár Ferenc két verse

Szabadkán 1939 nyarán

Lehet, hogy holnap majd nyomorult vadakként
széttépett tüdővel pusztulnak mind sorba,
most régi nyaraknak tüzes heve forr fel,
aranyos palicsest fénye ég a borba'.

Kék párnáin piheg, szendereg a tó is,
Boldogan nyoszörög, holkan lánghal álma
Sóhajts hát kedvedre, amott sűrűly surran,
híreddel az újhoid udvarára száll ma

Tíz éve, hogy járod dobogó szíveddel
farkasvöltsében ezt a vén vadont.
Lazítsd hát ideged remegő húrját most
legyen mellékes ma, száműzött a gond.

Egjen az életed tuskótüze tisztán,
hiszen szegről-végről csillaggal rokon.
Csak azért is csapj hát tündéri tivornyát,
hancurozzunk gyermekmódra a romon.

Siralomházban is van, aki mulat.
Igaz, halálgórcs, hogy fogja poharát.
Háttal a foglárnak ezt dörmögi árván:
Bizonyos, hogy minden jobb lesz odaát.

Különben még nincs is minden oda veszve,
érhetünk még csöndes karácsonyt, tavaszt.
Oldalunkon lépő boldog asszony lába
nyomán zörög szagos őszben a haraszt.

Lehet még neked is villád vendégekkél,
bóbiskolhatsz könyvtáratoronynak a hűsén.
Unokáid barna haját borzolhatod,
legendás multakat mesélgetve büszkén.

Próbáld elképzelni. Nesze, gyujtsunk csak rá.
A füstkarikákba, te vénülő diák,
építsen most ismét mesevilágot
szárnyasan csapongó vad fantáziád.

1939 augusztus 28

Az almák az idén is édesek,
A szőlő is mézet csurran a szánkba,
Az élet mint tiszta víz csorog
Mégis mindenütt lárma.

Jönnek most véres esők felénk.
Vörös a naplemente,
Próbálgj feledni, nézd az est
Selymes mint halk levante.

Kisfiad szeme tükörszép tócsa.
Virgona a lángha komolyka arcban.
Tejért sikt, a kis ökölben
diadal, erő, derű és dac van.

Látom a lányok haját a szélben.
Füstöt pipál a vénnek csibukja.
Lehet mosolygó mohikánunk
utolsó bölény e tájt, ki tudja.

Remegj rimeken, szent rima módra,
ha semmi nem megy, s a bánat blokád.
Légy új pogány, ki pár pillanatra
szívének szöke szüzdohányt áldoz.

Karcos cigarettád. Kék intermezzo,
két munka boldog lélekzethídján.
Próbáld meg hinni, hogy acélzsalakból
Békét szó fönt a berregő bipl'n.

Ha igaz, mit rádió, telefon sugdos,
és hirdetnek gögös szónokok,
Nem lesz nekünk már ez az ősz se mustos —
Északon holnap ágyászó ropog.

Nekem csak mezelen életem van s néhány
tépelt kötésű öreg bölcsélet.
A béke, az aranykontyú asszony engem
ma este még búján boldog ölbe vett.

Gázálarcom nincsen. Istené vagyunk.
Magszeppent szomorú, morc agg gyermekek
Az ifjúság tündéri tréfajüzében
elégtünk. Majdnem minden elveszett.

Télen, nem tudni, hogy hova hullunk hókán
Hullaszürke hóban vár a végverem,
De túl a dombhát azután ismét
Jó szőlőt és puha kenyeret terem.

Rohamelőtti pálinka e hit?
Hajtsd le, ha indulsz, bátorság miatt
Nehogy a búcsúnál szuronyoddal
Átdőjd az asszonyt és a kisfiad.

K Ö N Y V S Z E M L E

MIKÓ IMRE: HUSZONKÉT ÉV (1918—1940.) (Budapest, a „Studium” kiadása, 1941., 326 oldal.)

Igaz van a szerzőnek, amikor előszavában azt írja, hogy a „huszont két év” ma már fogalomná vált a magyar politikai irodalomban, s tegyük hozzá, hogy a fogalomhoz a közhasználatban sok szónoki közhely, de aránylag kevés történeti szempontból hasznos adat kapcsolódik. Mikó Imre igen figyelemreméltó példát mutat arra, hogy az önéletrajzi szándék és a méltó szemlélet hibáitól menten adjon gondos történeti összefoglalást arról a 22 évről, amely igaz, hogy közel van még hozzánk, de lezárt, befejezett egészet képezvén, ma már leszűrt vizsgálódás tárgya lehet.

Könyve az erdélyi magyarság kisebbségpolitikai történetét tartalmazza s szerzőnk beosztása szerint öt fejezetre oszlik. Az első a magyarság magára találásával s a Magyar Szövetséggel folytatott kísérletekkel jellemezhető. Itt mindjárt meg kell dicsérnünk az idő és helymeghatározások pontosságára való törekvést, amely az egész tanulmányt jellemzi. Nemcsak adatokat közöl, szabatos szövegeket idéz, de a körülményekre is tekintettel van. Erdélyi elszakítását a Gyulafehérvárra összehívott román nemzetgyűléssel kezdi, mely „1918. dec. elsején, egy hónappal a páduai fegyverszünet, három héttel Károlyi Mihályék belgrádi kudarcra és két héttel Jászai Oszkár aradi tárgyalásainak meggyúsulása után” gyűlt össze. Annak, aki az akkori eseményeket még nem élte át, jó segítség az események összefüggésére való utalás — s reméljük, e könyv olvasói közt nagy számban találjuk majd az azóta született fiatal nemzedék tagjait, akik számára ezek az események nem emlékek, hanem már csak egy darab történelem. Az Apáthy-féle rögtönzött „magyar nemzetgyűlés” előzői megnyitóját, a székely nemzeti tanács nyilatkozatát és Kós Károly 1921. január 23-án megjelent *Kiáltó szavát* azonban fiatal és megletebb egyforma tanúsággal olvassa ma is. Különös érdeklődéssel nézük a választóra került németek megnyilatkozásait, hiszen azokban az időkben a három történeti nemzet — a magyar, a székely és a szász — még eleven erővel érezte az erdélyi egységből sorsszerűen folyó politikai követelményeket s nem volt Európában semmi támpontja semmiféle egyéb orientációnak. Így érthető, hogy egy hónappal a megyesi határozat után a szászok legnagyobb társadalmi egyesülete

Erdély elszakítását a szász nép egységét és a civilizációt fenyegető veszélynek mondja s Teutsch püspök szomorúan állapítja meg, hogy „a csekélyszámú szász nép a legnagyobb veszélynek van kitéve, ami csak egy népet érhet: szakítani kell múltjával.”

A második fejezet a Magyar Párt megalakulásával beállított új helyzetet tárgyalja, mely a román politikai pártokkal kötött különféle paktumok szükség-eszközeivel jellemezhető s melyek segítségével a magyarság igyekezett a román államkeretekbe politikailag elhelyezkedni. Igen áttekinthető táblázat mutatja a román képviselőház és szenátus magyar törvényhozóiinak különösen létszámában változatos névsorát, mely 1927-ben számlált legkevesebb (8) és tíz évre rá a legtöbb (19) képviselőt. Rövid, de jellemző képet kapunk a román földbirtokreformról.

A harmadik fejezet azt az időszakot tárgyalja, melyben a Magyar Párt — ezúttal első ízben indulva önállóan a választásokon — mint az akkori román parlament második legnagyobb pártja, vette fel a küzdelmet. Erre az időre esik II. Károly király trónralépése s a Brandisch Rudolf-féle kisebbségi alminiszterség felállítása. Mikó részletesen és bőséges adatokkal ismerteti az erdélyi magyarságnak a román kormány és a genfi Népszövetség útján a kisebbségi jogok védelmére, helyesebben sérelmei orvosolására tett s — mint tudjuk — általában eredménytelen lépéseit. A részletekről és esetenként elért „sikerekről” is hűségesen beszámol, így a hánsági erdélyi telepések panaszáról s annak elintézéséről is, mely ügynek referense (a szakszerűség és helyisméret nagyobb dícsőségére) mint tudjuk a brazíliai delegátus volt, akit a belga, brit és svéd tagokból álló bizottság jelölt ki a tisztre.

A negyedik és ötödik fejezet az erdélyi magyarság legnehezebb küzdelmeit tárgyalja, melyeket a *revizós harc keresztjében* folytatott. Az „antirevizionista liga”, a megfélemlítések, rombolások és inzultusok halmozatát hullámai közt bukkannak fel előbb a székely, majd általában az erdélyi autonómia gondolatai, természetesen minden eredmény nélkül s torkolnak be az események a „numerus valachicus” mozgalmába és a Titulescu szorgalmazta szennyvédélyes, gyűlölködő, Szent-Bertalan éjszakát emlegető kábulatba, mely elsodorta a liberális parlamentet, kihívta a diktatúrát s ebben a belpolitikailag zűrzavaros állapotában érte meg a Csehszlovákia szét-

robbantásával megindult nagy európai fordulatot.

Lehetnek Mikó könyvében részletek, amelyek bírálattal tárgyavá tehetőek. Ezt az idő és a tudomány elvégzi, ha kell. Műve azonban megbízható forrás, becses kalauz marad mindenki számára, aki a *huszont két év* erdélyi eseményeit tanulmányozni kívánja.

Most, megjelenésekor érdeme ennél sokkal több: hézagpótló, régvárt összefoglalása a kétévtizednyi történetnek s nélkülözhetetlen mindazok számára, akik Erdély ügyéhez hozzászólni kívánnak. A szerző körütekintésének jellemzésére megemlítjük a mellékletek közül a következőket: a gyulafehérvári határozatok, a párizsi kisebbségi szerződés, a Magyar Párt programja, a csucsei paktum, Bethlen György és Titulescu vitája (az erdélyi román parlament nyelvezetű jegyzőkönyveknek a szerző által készített hű fordításában, aki a román irodalmi nyelvet tökéletesen bírja), az 1939. jan. 17-i megállapodás (melynek körülményeiről legutóbb a magyar képviselőházban is élénk vita támadt), Bánffy Miklós emlékirata Tatarescu miniszterelnök-höz stb.

Mikó Imre első szereplése a magyar képviselőházban történetesen a *nemzeti-érvényű büntetőjogi* védelméről benyújtott törvényjavaslat vitájában tartott felszólalása volt. Még élénken emlékezhet minden sérelemre és fenyegetésre, amikor emelkedett szavakkal fogadta el a javaslatot, mely szerint „aki most az országban élő valamely nemzetiségre lealacsonyító kifejezés használásával nemzetiségi érületében valakit megsért, — amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, — vétség miatt hat hónapig terjedhető fegyházbüntetéssel büntetendő”. Ennek az emelkedett, emberséges szellemnek, s a keserű tanasztalatok közt is méltánvonas és igazságosan felkötöz mentalitásnak dokumentuma marad Mikó Imre könyve is, amelyre nyomatékkal hívjuk fel olvasóink figyelmét.

Padányi Gulyás Jenő

TIMÁR FERENC: RONGYOS MADÁR. *Versek. Minerva Rt. kiadása, Szabadka 1942.*

Timár Ferenc legtöbb verse kisebbségi sorsban született, a szerző meg is jegyzi kötetfe végén, hogy a költemények nyomott hangulatát is részben az idegen uralom magyarázza. A kisebbségi magyar költőre bizonnival így hatott az idegen uralom, de a lírikus „többségi” sorsban is talál az életben sok olyan motívumot, amely nem épen vidámmá teszi a verset — ez az osz-

tályozás azt jelentené, hogy többségi sorsban a költő csupa vidám verset ír. Holott...

No, de mi forduljunk inkább a versek felé. Mit mondanak azok a szerző életéről. Olyan verset, amely a költészet magasságából fejezné ki a bácskai magyar kisebbségi sorsát, vagyis irányzatossá lenne, nem sokat találunk. A Bácskai aszály, a Vihartánc soraihoz hasonlóan ilyen megnyilatkozásokat. Aztán a kétségbeesés hősi magatartása is megvillan, mialt ezekben a sorokban:

*„Jobb, ha hideg vas jár mindnyájunkat
átal,
Mintha lusta, lassú kor láza emészt.
Ültünk bibort, tegyük pénzt a zsebekbe.
Haljunk meg, ha élni végképp nem lehet.”*

Ez már a közelgő háború, a kisebbségi sorsral történő vagy-vagy leszámolás előjele. Legtisztábban s egyben legművészebb módon azonban a „Szabadkán 1939-ben” c. versében szólal meg a felszabadulást vágyó kisebbségi költő. A vers hangulata igazán bácskai, izesen szabadkai ebben a versben, talán Kosztolányi szabadkai versei festették ilyen tisztán meg ennek a tájnak a hangulatát.

Timár Ferenc azonban — mint minden költő — ott lép elének a költészet igazi vértetében, ahol nem „irányzatos”, nem kisebbségi, hanem lírájában önmagát, legbensőbb énjét adja. A fiatal, húszéves poéta nagy tusakodásokat vív a halál gondolatával s ezeket a vívódásait közvetlenül és a költészet tisztaságában fejezi ki. A „Hámorfény” c. versében olvashatjuk az alábbi plasztikus és költői sorokat:

*„Belül az agyában habzott a borús vér.
Emlékek füstöltek, kísértetes éjjel
Órái remegtek. Vértett és vonaglott.
Összezárt fogorán ritkán szűrt át
hangot...”*

Mikor a második világháború kapujában állunk, magyarság és emberség egyszerre döbben fel benne. Látja, hová vihet a szörnnyű kálváriás út, amely a nemzet szabadságát is hozhatja, de emellett nagy árat is követelhet. Itt szólal meg irányzatosság nélkül s emberi módon a kisebbségi sors éneke. Még nem tudja, kinek az ügyéért kell meghalni, tán egy idegen állam egyenruhájában kell-e elvégeznie s így érthetők a megrendítő zárósorok:

*„Rohamelőtti pálinka e hit?
Hajtsd le, ha indulsz, bátorság miatt
Nehogy a búcsúnál szaronyoddal
Átdődj az asszonyt és a kisfiad...”*

Erre szerencsére nem került sor, a kisebbségi sors magyarja nem jutott a szörnnyű dilemma elé; azt az államot védje, amelynek polgára, saját nemzete ellen? De a lehetőség felmerült és Timár Ferenc úgy válaszolt, ahogy a jó költőnek válaszolnia illik.

Finom lírai hangulatai mögül tisztán merülnek elő a bácskai tájak. Az „Ellobbant lányok” sorozatban pedig halk és finom szerelmi lírája szólal meg. Megkapó és friss képei fejlődő és sokat ígérő költőt mutatnak fel. „Csillag leszel” c. verséből idézem itt mutatónak a befejező jellemző részt:

*„Sokáig itt leszel te lány a füstben.
Te vagy az égbe vágott ablak.
Változz csillaggá és én egyszer
Unokáimmal: majd megmutattak...”*

Csuka Zoltán

BERDE MÁRIA: AZ ÁRVA KIRÁLYFI. (Székely népmesegyűjtemény. Athenaeum, kiadása, Budapest, 1941.)

Majdnem félszázévesztendeje annak, hogy a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság megbízásából többen is hozzáfogtak a székely népmesék összegyűjtéséhez. Udvarhelyben, Maroszáékban és a Kisküküllő mentén gyűjtötték össze ezeket a meséket, amelyek először kisebbségi sorsban a román uralom idején jelentek meg apró kis füzetekben, hogy eljussanak egész Erdély magyarságához és a népmesék alakjában vigyék el minden-hová az ősi magyar lelket, a székely néplélek egyik legszebb megnyilatkozását, a répmesét. Az olcsó kis füzetek esztendő-kön át táplálták a kisebbségi sorsban felnövő magyar gyermekek lelkét s a kis füzetek az olvasásban elkoptak, eltűntek, felszívta őket az erdélyi terület, mint a szomjas föld.

Berde Mária, a kiváló erdélyi írónő most csokorba gyűjtötte ezeket a meséket és egész Magyarország ifjúságának nyújtja át őket, mint a székely néplélek egyik legszebb ajándékát. Mert ezek a székely népmesék többségi vagy kisebbségi sorsban is mindig egy tanulságot jelentenek; a néplélek legmélyebb tapasztalatait a szenvedésekben, megpróbáltatásokban, az emberszeretetet, igazságérzetet, a szegények, a gyengék istápolását, mindazt ami Krisztus tanításában is benne van. Szinte a székely néplélek evangéliumát jelentik ezek a mesék, s bizony a mi gyűlöletben fürdő világunkban a gyermeki léleknek nagy szüksége van ezekre a mesékre, mint a szomjas földnek esőre, vagy mint a megszomjazott emóeri testnek a kristálytiszta forrásvízre. Berde Mária már kisebbségi sorsban is hivatást vallott és vállalta; a székely népmesék új egybegyűjtésével és kiadásával csak a régi vonalon halad előre. Ezért illeti e kötet egybeállításáért hála és elismerés.

Csuka Zoltán

ILLYÉS GYULA: KORA TAVASZ. (Révai kiadása, Budapest, 1941.)

Tulajdonképpen hatalmas lírai megnyilatkozás Illyés Gyulának ez a kötet, saját ifjúságának kora tavaszát írja meg s bár könyve végén megjegyzi, hogy a regény nem saját falujáról, nem saját családjáról és nem is saját személyéről szól, elolvasása után még az is meg van győződve ennek az ellenkezőjéről, aki eddig Illyés-kötetet soha nem vett még a kezébe. Egy korszakot rajzol meg benne az író, olyan korszakot, amely rengeteg politikai vonatkozása miatt még nagyon is belekapcsolódik mostani napjainkba s amelyet egészen tárgyilagosan megítélni minden bizonnyal csak akkor lehet, ha majd a mostani világháború is elült, kitisztul az évtizedek óta borult láthatár s valahonnan, az idők magasából visszapillantva, látni lehet a kanyargó utat, amely ide-oda kigyózza elvezet az emberiség történetének egy pihentető pontjára. Illyés Gyula a „puszták népének” fia s a valóban törzsközségi magyarság szemszögéből nézi azokat az esztendőket, amelyek néki és talán nemzetének is „kora tavasz” voltak. A világháború utáni elvetélt magyar forradalom vajdásának napjai tűnnek előbünk; a férfivá még alig érett gyermek belső küzdelmeinek napjai, nép és egyén olvadnak össze ebben a korban s az egyén, bár tisztán látja az „ügy hibáit”, megpróbál fegyvert ragadni érte, hogy népe elsikkasztott igaz-

ságát megmentsse. Egy eldugott kis faluban peregnék az események, távol a városoktól és a fővárostól is távol s mégis olyan közel a nép egészéhez, amelynek nevében a küzdelem folyik. Illyés pontosan megrajzolja; mit látott a falu a kor nagy szociális és nemzetiségi kérdéseiből, hogyan reagált azokra s pontosan élénk tünnek a hibák, amelyeket a nép nevében gyenge vezetői elkövettek. S megdöbbenne látjuk, hogy az egyszerű nép sokkal tisztábban látja a problémákat, mint vezetői, akik ezekben a napokban egyik oldalról elfünnék, másik oldalról pedig idegenül állnak szemben a magyarság legnagyobb kérdéseivel. Illyés tárgyilagosan rajzolja meg ennek a kornak a képét s emellett azzal a tiszta, mélyseges művészetet sugárzó stílussal, amelyet megszoktunk nála. A szociális kérdéseket kristályos tisztaságban mutatja fel, nemzetiségi kérdéseiről perze kevés szó eshetik ezen a vidéken s ez csak úgy fekszik a háttérben, mint valami ismeretlen és súlyos fekete köd; a magyar falug nem jut el. A regény olvasása közben lehetetlen Kodolányi „Sülyedő világára” nem gondolunk, amely szintén ezt a kort festi. A két nagy regény szinte kiegészíti egymást, a korszakról felrajzolt nagy képet s egyben felveti a szükségét annak, hogy még egy-két nagy írónk is írja meg erről a korszakról lírai önvalomásait; egy nemzet lelkének titkaiba pillanthatunk rajtuk keresztül.

Csuka Zoltán

BARÁTH TIBOR: MAGYAR TÖRTÉNET. (A Kolozsvári Ferenc József-tudományegyetemen az 1940/41. tanévben tartott bevezető előadás.) Második, bővített kiadás. Kolozsvár, 1941. 235 l.

A népek, nemzetek életében a korszakok váltakozása döntő jelentőségű változások okoz: természetesen mindaz, ami a történelem folyamán alapjaiban változtatja meg az államok berendezkedését, a nemzetek és népek életformáját, egymáshoz való viszonyát, sohasem ment és a jövőben sem mehet márról-holnapra végbe, — hosszú és minden esetben szellemi erjedés készíti elő a gyakorlati élet fordulatát. Akik nyitott és látó szemmel figyeltek Európa mai életé, annak a hatalmas küzdelemnek az erőfeszítéseit, amely ma már az egész világot valamennyi pontján megrázta, azok számára nem titok, hogy ismét a döntő jellegű változások korát éljük, a világ nemzetei új korszak küszöbén állnak. Az sem lehet vitás, hogy ez az új korszak a közelmúlt liberális-demokrata világrendjére akar új életformákat építeni. Azt viszont már édeskevesen látják tisztán, hogy ebben az átalakulásban nemcsak a fegyverek szava a döntő, hogy minden, jövőjét tiszta lelkiismerettel formáló nemzet a szellem fegyverével is küzd új életformának kialakításáért. A gyakorlatban ez ma annyit jelent, hogy mindazt, amit a XIX. század sajátos liberális-demokrata felfogása hamisan világitott meg, illetőleg a saját szempontjainak megfelelően magyarított, ma a tudomány rendelkezésére álló eszközökkel revízió alá vesszük és a tények szüntözésbe való állításánál lebonthatjuk. Felmésztes, hogy az ilyenértelmező szakszerű és lelkiismeretes revízióra épen a multtal foglalkozó tudományoknál és elsősorban magánál a történetírásnál van szükség.

A magyar mult szemlélete nagymértékben volt tele olyan ferdeségekkel és előítéletekkel, amelyek a XIX. századra, első-

solban pedig a romantikusokra jellemzők. Itt főleg a nemzetfogalomnak a múlt században divatos értelmezésére kell gondolnunk s mindarra, ami ebből az idegenből kölcsönvett értelmezéssel együtt jár. Új szemléletű, modern módszerrel dolgozó nyelv tudósaink, irodalomtörténészeink, földrajz- és történetíróink kutatásai egymásután döntötték meg a múlt századnak sok tételét s minél több ilyen tétel dőlt meg a magyar múltnak XIX. századi értelmezésével kapcsolatban, annál inkább lett világossá, hogy az új részletkutatásoknak megfelelő, új szemléletű szintézisre van szükség. S valóban, eddig soha meg nem szokott bőségben jelentek meg a közelmúltban azok a szintetikus jellegű munkák, amelyek történelmünk legkülönbözőbb részleteit, ágait világították meg a régi értékeléstől eltérő módon. A XIX. századnak kétségtelenül örökérvényű eredményei, adatgyűjtései, így kaptak sokszor új megvilágítást s aki már a félmúlt és a jelen szellemi világában is fel tudja fedezni az összefüggéseket, az nem kételkedhet benne, hogy múltunk vizsgálatának ez az új szemlélete összefüggésben van azzal a nagy élet-változással, melynek mindnyájan részesei vagyunk.

Baráth Tibor professzor szeme előtt mind a két szempont ott lebeghetett, mikor előttünk fekvő könyvét megírta: — a műve végén közölt munkák jegyzékéből világos, hogy ismeri és fel is használja csaknem mindazt, amit a XIX. század tudományos életének „revizója” múltunkkal kapcsolatban eddig elért, egész munkájának gondolatmenete pedig arról tanuskodik, hogy írás közben egy pillanatra sem feledkezett meg nemzetünk jövőjéről, arról, hogyan fog beleilleszkedni a kialakuló új világrendbe. Epen ezért könyvének ismertetése közben elsősorban ennél a gondolatmenetnél kell megállanunk. Az aránylag rövid munkában, melynek vázlat-jellegével maga a szerző is tisztában van (L. a 226. l. megjegyzését, mikor a részletkérdésekben való tájékozódás kedvéért közli bibliográfiáját.) Baráth professzor az egész eddigi magyar történelem folyamatát egynéhány olyan egységes és minden korszak bemutatásánál következetesen alkalmazott szempontból veszi vizsgálat alá, amelyek a zürzavaros mából kiutat kereső magyar ember számára mindenképpen megoldást, a kínzó kérdésekre hol kisebb, hol nagyobb mértékben megnyugtató feleletet adhatnak. E szempontok a munka vázlat-szerűsége ellenére is jól ki tudják domborítani a magyar múlt lényegét, azt, ami valóban önállóvá, sajátosan magyarrá és épen ezért minden egyéb európai és nem európai nemzetétől és országától eltérővé tették a magyarság és Magyarország történelmét. E szempontok legtöbbjét nem Baráth professzor vetette föl legelőször, munkáját következetes és maradék nélküli alkalmazásuk teszik újszerűvé és nagyjelentőségűvé. *Alapszempontja:* a magyar államrendezkedés és nemzetfogalom alakulása a századok folyamán. Bemutatja, hogy a magyarságnak boldogulása és nagyhatalmi helyzete szempontjából legelőkeltebb államformája az Árpád-házi királyok karizmatikus jellegű tekintélyuralma volt, akik ugyan átvették Európától mindazt, ami a keresztény kultúrába való beleilleszkedéshez hasznos és szükséges volt, de akik mégis sajátosan magyar jellegű, mert minden ízében magyar elvű országias rendet teremtettek. Mindaz, ami az ország továbbfejlődése folyamán eltér-

rést hozott az Árpádok államformájától, idegen elvű volt, tehát — a magyar elvű epizódoktól eltekintve — gyöngülésünket jelentette. Talán még senki nem írta meg oly világosan, hogy az egyes korszakok hatása folytán kialakuló új államformarendszerek miért nem tudtak teljes mértékben gyümölcsözőkké válni a magyar életben: uralomrajutásukat idegen elvekkel akarták a magyarságra kényszeríteni. E maradéktalan magyarelvűség hozta meg végre Baráth professzor munkájában a Habsburg-ház uralkodásának objektív, minden délibabos gyűlölködéstől mentes, mégis szigorú kritikáját. (L. pl. 81. l.) Természetes, hogy a magyarelvűségnek az államrendezkedés változásaira alkalmazott e szempontja a jövőbe látó, a jövőt formálni akaró történész: munkájának végső következtetése, hogy a vajdudó új Európában magyarelvűen, minden idegen befolyástól mentesen kell megtalálnunk a magunk modern birodalmi életformáját.

A másik lényeges szempontja az államforma változásaival kapcsolatban a magyar társadalom fejlődése és alakulása. Természetes, hogy sok új adatot műve e szempontból sem nyújt, — ellenben annál inkább új az, hogy a szociológia szempontját múltunk tárgyalása közben maradéktalanul érvényesíti. A magyar nemzet mai arcanak kifejlődése így hát teljes mértékben előttünk állhat; a szerző a történelem külső eseményeivel csak akkor és ott törődik, ahol a fejlődésre döntő hatással voltak. Nincs helyünk rá, hogy a magyar társadalom maiváfejlődésének Baráth professzor által megrajzolt képét kivonatoljuk, itt tehát csak azt mutatjuk be, amirehöz kritikái megjegyzést kívánunk fűzni. Baráth professzor a XIX. század társadalmi fejlődését taglalva jól mutatja be a nemesség hatalomvesztésének, a jobbagység felszabadításának, de ugyanakkor elproletarizálódásának, a városi polgárság idegen eredetű rétege asszimilálódásának következményeit. Véleményünk szerint jobban ki kellett volna domborítani a liberális-kapitalista konjunktúrában hirtelen megduzzadt nagyvárosi élet folytán gyorsan és felületlenül asszimilált s a középosztályba beleolvadt tömegek káros hatását a magyar élet további alakulására. A zsidókérdést e ponton alaposan és igen tanulságos módon tárgyalja.

A Láthatár különleges célkitűzései szempontjából Baráth professzornak a *nemzetiségi* kérdésben elfoglalt álláspontja figyelemreméltó. Kevés történészünk szentel e kérdésnek olyan nagy és részletekre is kiterjedő figyelmet, mint ő. Világosan látja, hogy a Magyar Birodalom jövője s a magyarságnak a sorsa szorosan össze van kapcsolva a hazánkban élő más népeknek, nemzeteknek hozgánk való viszonyával. Véglegesen megállapítja, hogy a mai szlovákság alapvetőnek, számbelileg kis hányadának kivételével, valamennyien később, jóval a honfoglalás után s történelmünk sajátos alakulása folytán telepedtek be a hazába, hogy köztünk és a nemzetiségek között a modern (XVIII—XIX. századi) nemzeteszmé felbukkanása előtt elmentet soha sem volt s világosan, minden ellentmondás kizárásával tárja elénk, hogy akkor fordultak szembe a magyarsággal, amikor kritika nélkül átvették a Herder hatása folytán, hazánkban is népszerűvé lett németeszeti eszmét, amelyet nem tudtak szűlőföldünk, hazánk sajátos törvényszerűségeivel összeegyeztetni. Baráth professzor e megállapításából aztán ter-

mészszerűleg folyik az ú. n. „nemzetiségi kérdés”-nek egyedül helyes megoldása: *mind a nemzetiségeknek, mind pedig a magyarságnak vissza kell térnie ahhoz az élet- és szemléletmódhoz, amely eldob minden idegen, hazánk fizikai és lelki törvényszerűségeitől eltérő gondolkodást s csak a sajátosan magyar, illetőleg hazai alapon alakítja ki további jövőjét.* Ez a megállapítás jól bemutatja, hogy ez a kérdés egészséges jövőnk kialakításának milyen lényeges problémája s hogy épen ezért a magyar történelem tárgyalásának is mily fokozott figyelemmel kell tekintetbe vennünk. Természetes viszont, hogy olyan vázlatos munkában, mint az előttünk fekvő könyv, nem lehet részletekbe becsátkozni s a szerző akaratlanul is az általánosítások veszedelmének van kitéve. A nemzetiségi kérdés tárgyalásánál, — melynek fokozatos fejlődését s az egyes korszakokban észlelhető, az illető korszak magyar állapotaival szorosan összefüggő állapotát Baráth professzor jól tudja érzékelteni, — néha olyan általánosításokkal is találkozunk, amelyek épen a tisztánlátás s a kérdés magyarelvű rendezése szempontjából lehetnek veszedelmesek. A honfoglalás s az Árpád-kor tárgyalásánál Baráth professzor az itt talált vagy jövevény szláv népeket mindig csak a kollektív „szláv” fogalommal jelöli s nem igen említi meg, hogy azok mennyire nem tekinthetők *egy népnek*, hogy nyelvben, lelkületben milyen nagy különbségek voltak közöttük s hogy épen ezért egy szláv faj vagy nyelvű magyarországi nép sem tekinthető *egy egységes ősnépnek*. Ugyanígy általánosítás a szerzőnek ama megállapítása is, hogy a németes nemzeteszmé átvételkor, a XIX. század első évtizedeiben, a szlovákság azonnal a cseh-szláv egység alapjára helyezkedett. Kollár kultúrpszichológus feladja a sajátos s a szlovákoknál egész addigi történelmükben kétségtelenül megtalálható hazai patriotizmust, — ebben a szerzőnek igaza van, — de még egyáltalán nem tud a sajátos cseh-szláv nemzetegységről, az összes szláv népek kulturális kölcsönösségéről ábrándozik (vázjelműst); ebben a kulturális közösségben a szlovákokat önálló törzsnak tekinti (Safarik is) s csak azért választja irodalmi nyelvül a cseh nyelvet, hogy ezzel ideálját, a kölcsönös megértést, elősegítse, könnyebben el tudja érni. Utódja, Stúr Lajos, aki két kortársával, Hodzával és Hurbannal együtt megteremtette az önálló szlovák irodalmi nyelvet, a prágai szláv kongresszuson élesen szembe fordul a modern cseh nemzettudat megalkotójának, Havlíček-nek csehekét és szlovákokat egységesíteni, illetőleg a szlovákokat cseh fennhatóság alá vonni akaró indítványával, mert bár — épen német hatásra (Herder, Hegel) kialakult nemzeti öntudata folytán a magyarságnak politikai ellensége, — ösztönösen megérzi hazája törvényszerűségeit. Vájlak Sándor mutatta be 1941-ben megjelent tanulmányában, hogy az 1861-es turócszentmártoni Memorandum, amely a kialakult szlovák nemzeti öntudat első megnyilatkozása, még nem akart elszakadni Hungáriától. A cseh-szláv nemzetegység gondolata a XIX. század nemzetiségi küzdelmeinek utolsó, szomorú állomása s a századvégi átdatlan léggörében alakult ki.

Természetesnek kell tartanunk, hogy Baráth professzor a legújabbkori események taglalásánál több részletet mutat be, mint a többi korszak bemutatásával kap-

csolatban; ezt a jövőbe néző és a magyar jövőndöt alakítani akaró szemléletmódja érthetővé teszi; munkájának egységes gondolatmenetét ez nem rontja el s az olvasóban kialakuló teljes képet sem zavarja meg.

Nagyközönségünk tájékoztatását igen nagy mértékben elősegítik a Függelékben közölt táblázatok. A magyar történet fontosabb kronológiai adatai, a magyar királyok és erdélyi fejedelmek időrendi táblája, a Dunamedence népességére vonatkozó statisztikai adatok, s végül az irodalmi tájékoztató mind szemléletessé teszi azt, amit a munka maga elvi síkon fejt ki.

Nagyközönségünk s tudományos világunk egyaránt sokat nyert e hasznos könyvvel, igen sokat tanulhatunk belőle.

Sziklay László

TABÉRY GÉZA: A CSUCSAI KASTÉLY. (Erdélyi Egyetemes Könyvtár kiadása, Nagyváradi, 1941.)

A nemrég megalakult Erdélyi Egyetemes Könyvtár tetszetős, csinos kötetének sorában jelent meg a kitűnő erdélyi író jó részét irodalomtörténeti vonatkozású, vallomásszerű kötet. Mert mindaz, amit a tizenhatéves Boncza Bertuka és a közötté kibimbózott barátságáról ír, vallomásnak is vehető. A tizenhatéves, koraérett gyermekleány és mégis szinte harmincéves asszony lelke tárul fel azokból a levelekből, amelyeket a sorsát előre érző Bertuka, az akkori fiatal embernek, Tabéry Gézának ír. Ennek a gyermeki léleknek időnként fölélményesen mély szakadéki sötétlenek élénk s teszik érthetővé azt a különös frigyét, amely nem sokkal később az újabb magyar irodalom legnagyobb költője és a fiatal gyermekleány között költetett.

Ebben a házasságban végzetes szerepe van a csucsai kastélynak, amely az első világháború idején a visszavonultság és béke szigetét jelentette. Ady Endrénének s amely ettől kezdve elválaszthatatlanul egyékkapcsolódott a nagy költő nevével. S később, amidőn a tragikus végződésű világháború után a románok nagy költője, Goga Octavián kezére jut ez a kastély, megváltozott sorsában s megváltozott alakjában is végigkíséri Ady Endre szellemét. Goga átalakítja a kastélyt, de a magyar költő szelleme ott él a falak között s Goga Octavián mindig e szellem emlékének hódol, amidőn a két nép közötti közeledésről álmodik. Tabéry Géza igazságos és tárgyilagos a románok nagy költőjével szemben. A csucsai kastélyban próbálták először egyezményt kötni az erdélyi magyarok és románok, de ennek a paktumnak nem volt következménye. A csucsai kastélyban fordította az ember tragédiáját románra Goga Octavián s ebben a kastélyban halt meg, midőn rövid hatalomrautása s még korábban bekövetkezett bukása után már fáradtan, beteg szívvel ide vonult vissza. S a kastély fölött, a sziklákban akarta még a román uralom idején kövevéteni Ady Endre képmását egy erdélyi magyar szobrász bár a tervezett szobor végzetül is Erdemindszenten valószínűleg meg és nem itten.

Két költő életében is ültözött végzetes szerepet a csucsai kastély. két egymás mellett élő név neve fölött. Egyikük álma sem teljesült, mindkettőjükre a végzet tragédiája borult. Tabéry Géza a kastély történetének hűséges tanúja és krónikása kérdés nélkül zárja kötetét, pedig

úgy érezzük, hogy maga a könyv súlyos kérdéseket támaszt a lélekben. Vajjon mi az a végzet, ami a két költőt és népeket fölött oly makaesul tebeg?

Csuka Zoltán

DR. BENEDELY LÁSZLÓ: KUMMAGYARIA. (Cserépfalvi Könyvkiadó, Budapest, 1942.)

Dr. Benedely László egyike a legkiválóbb magyar őstörténetkutatóinknak. Külön értéke, hogy állandóan új és újabb kútforrásokat fedez fel és tesz közzé s nem elégszik meg a tudományunk különösen ezen a mezőjén hovatovább általánossá váló rossz szokással, mikor a meglévő eredményeket át- és átirják, hanem valóban, a legszentebb tudományos céljaink iránti szerzetesi alázattal szaporítja azokat az új adatokat, amelyek hiányával a magyar őstörténetről csak ábrándozni, vagy nagyképűsködni lehet. Még abból az iskolából származik, mely a maga részlet-eredményeivel akarja gazdagítani a tudományt, noha jól tudja, hogy vezércikket írni ebben a tárgykörben nagyobb elismerést jelenthet. Pedig a magyar őstörténet hiányával van még „egynéhány” megismerésnek és mert minden újonnan felfedezett adat mérföldkövet jelenthet a tudományunk ebben a szakában, a legnagyobb tisztelettel kell fogadni minden részlet-eredményt, különösen Körösi Csoma centenáriusának évében, mert minden egyes ilyen részletadat többet ér, mint egy jó vagy rossz összefoglaló könyv, amit e tárgyról összeírnak. A magyar őstörténetkutatás nem veszi számba még azokat az eredményeket sem, melyeket a hazai és külföldi tudomány az utolsó négy évszázadban, Körösi Csomáig elért, nem beszélve az amerikanisták eredményeiről, amelyek alapvetően módosították az ázsiai népvándorlásokról alkotott elméleteket, vagy a párizsi Hevesy világraszóló eredményeit s így nem valószínű, hogy Benedely munkája azokon a helyeken, ahol hivatalosan számbaveszik a tudományos eredményeket, olyan méltánylásra talál, mint amelyet az valóban megérdemel.

Benedely „Kummagyarica” című új munkájában Jeretány fejedelem népének fővárosáról, a Kuma melletti „Madzsari”-ról alkotott eddigi tudásunkat bővíti ki s Klaproth munkáját folytatja ott, ahol az elhagyta, nevezetesen a pápaság és Jeretány kapcsolatát mutatja ki, azokon keresztül Kummagyarica életét és történetét. Valóban új adatok egész tömkelege került elő munkájában, melyek a magyar őstörténetnek erre a fejezetére vonatkoznak, ha elfogadjuk régebbi magyar utazóknak, pápai bulláknak és bizánci császároknak, vagy arab kútforrásoknak azt az állítását, hogy itt a Kuma és Malka szögében lévő kővárban „madzsari”-ban csakugyan magyarok, vagy magyarokkal rokon népek éltek és nem akarunk hokolni a tudomány mezébe öltözött negációknak, mely mindent tagad, mert ez a komolyság látszatát kelti. Szerintünk a kummagyariai azonosítás tekintetében még sokkal több adat áll rendelkezésre, mint amelyeket a szerző ebben a könyvben — részint új kutatás alapján — közölt. Így igen fontos lett volna ógyalla Besse János párizsi munkájában közölt s a magyar utazó által kétségtelenül a Kuma melletti „madzsari”-ból elhozott kővek írásjegyeit azonosítani, mert ezáltal megtudtuk volna ennek a fővárosnak a nyelvét, most már archeológiai bi-

zonyítékok alapján állapítani. S így tudományos tekintetben kárpótoltuk volna magunkat azokért a kummagyariai iratokért, amelyeket e főváros utolsó „Tamerlán”-ja, Taticsev asztracháni kormányzó magával ismeretlen orosz múzeumokba elhurcolt. Így legyen szabad felhívni a szerző figyelmét Hatvani Turköly Sámuelnek az általa is ismert leveleink eredeti példányára, melynek szövege elítő a közkeletű és állandóan idézett levelek szövegétől. Az eredeti levél két más apokrif társaságában a Széchenyi-könyvtár levéltárában van. Ez eredeti levél hátlapján, odragasztva látható egy kék papírosra nyomott falemezes írás, valószínűleg mongol korabeli kínai írásjegyekkel, mely minden valószínűség szerint Kummagyariból származott el, Hatvani Turköly levélével együtt s amelyről feltehető, hogy származása tekintetben azonos azokkal a „kék papírok”-kal, amelyeket Taticsev onnan elhurcolt s amelyeket Klaproth és más orosz szerzők anyira hiányoltak. Fel kell hívunk még a szerző figyelmét más magyar keleti utazóknak kéziratban maradt munkáira, amelyek érintik a Keleti magyarság kérdését s amelyek szintén idehazai levéltárakban kiadatlanul lappanganak.

Végezetül csak annyit, hogy Benedely László könyve egy kiváló elme kiváló munkája a magyar őstörténet egyik izgalmasan szép fejezetéről, melynek igazi méltánylása csak akkor fog bekövetkezni, ha a magyar őstörténeti kutatás ismét kifejti a szövelemzés gubójából s az archeológia és történelmi kutatás módszereivel is igyekszik újabb eredményeket elérni ott, ahol a szövelemzés már régen összezavarta a tényeket az elméletekkel.

(á. t.)

RÁTZ KÁLMÁN: A PÁNSZLÁVIZMUS TÖRTÉNETE. (Athenaeum, Bpest, 1941.)

Magyar viszonylatban házigyótló munkára vállalkozott Rátz Kálmán, amikor elhatározta, hogy a tárgyra vonatkozó meg lehetőségei elszórt adatok összegyűjtésével egyetlen vastos kötetben megírja a pánszlávizmus történetét. Bár a kérdés az elmúlt másfél évszázadban úgyszólván állandóan ott kísértett a szláv népek történetében, még ma sem találta meg összefoglaló, módszeres feldolgozóját. Rátz Kálmán művének nem az a célja, hogy a szellemtörténet szigorú módszerességgel vizsgálódásával mintegy az egész kérdés tudományos alapvetését fektesse le és sorra vegye mindama motívumokat, amelyek a pánszláv eszme kisarjadását és az egyes szláv népek életében vitt jelentőségét megokolják. A szerző inkább arra törekedett, hogy az eszmét történelmi alakulásában és hatásában mutassa meg kezdve a herderi romantika indulásától egész a legújabb eseményekig. A szerzőnek ez a célja sikerült is. A könyv gazdag anyaga valóban azt nyújtja, amit a cím ígér: a pánszláv eszme kifejlődésének, gyakorlati megnyilvánulásának és kihalásának történetét. Az egyes fejezetek a történelmi események alapos ismeretéről adnak bizonyosságot és a lelkiismeretes forrástanulmányozás mellett utalnak a tárgyi események mögötti hátterre is. A szerző, miközben a pánszláv gondolat ébredésének útját vázolja, egyszerű, világos képet rajzol a pánszláv eszme legjellegzetesebb képviselőiről, Kollárról, Stürrről, Palackyról. A múlt századbeli események esetelésénél a szerző nem mindig jár új utakon: az olvasónak he-

lyenként az az érzése, hogy az író nem értette meg teljesen a szláv népek szeparatiztikus törekvéseinek igazi értelmét. A szerző nem ismeri pl. a kis népek szabadságvágyát, mely pedig pl. a szlovákság irodalmának száz éven át főmotívuma volt. Ezen a ponton a szerző, ha nem is marad, de nem is a legkorszerűbb aspektussal szemléli a mult eseményeit. Általában munkájában túlságosan ragaszkodott a külső tényekhez s érdemtelenül hanyagolta el a mozgalmak szellemi hátterét. Így a mű bizonyos fokig veszít súlyából, eseményhalmazává válik. Az olvasó úgy érzi, hogy Rátz Kálmán a feladatnak az egyik részét végezte el: adósunk maradt a pánszláv mozgalmak hátterének megfestésével. Naiv leegyszerűsítés volna ugyanis az egész pánszláv eszmekört a herderi romantika indítékára visszavezetni. A könyv érdekessége ott fokozódik, amikor Rátz Kálmán az utóbbi ötven esztendő eseményeit tárgyalja. Meglepő pl. milyen helyes szemlélettel állítja be Masaryk és Benes alakját a csehszláv állam megalapítása körüli propagandaharcokba, milyen helyesen méri le a kettő jelentőségét. Helytálló az is, amit a legutóbbi évtizedek eseményeiről mond. A szerző alapos és hosszú tanulmányának vetette alá az egész szláv kérdést, mielőtt könyvét megírta. Folyamatos stílusán kívül ez a biztonság egyik fő értéke. Azt mondhatnánk, hogy Rátz Kálmán nagyon ügyesen rajzolta meg művében a pánszláv mozgalom eseményadta keretét s aki a kérdéssel bővebben akar foglalkozni, feltétlenül sokat tanulhat tőle. A munka népies célzata viszont lehetetlenné tette a bővebb irodalmi utalásokat és a szellemtörténeti kérdésesomó kibogozását. Megnyugtató a könyv végkövetkeztetése: „A pánszlávizmus jövőjének nincsenek többé politikai lehetőségei, azonban megszakadtak társadalmi gyökerei is. A pánszlávizmus iránti fogékonyság megszűntnek tekinthető, mert többé nincs hatáereje s a politikai realizmustól áthatott Európa légkörében elpusztulnak az illúziók csírái.” Hasznos, építő-célatú munka Rátz Kálmán könyve.

Kovács Endre

NAGY ISTVÁN: A SZOMSZÉDSÁG NEVÉBEN. (Magyar Élet kiadása, Budapest, 1941.)

Egyének mozognak, beszélnek, eselésekzenek benne s mégis a tömegek regénye ez az írás. Nagy István olyan területre vezet, amelyre eddig csak ritkán tévedt el erdélyi író: az erdélyi nagyváros külső negyedébe, ahol magyar, német, szász, román és székely zsúfolódott egymás mellé, a társadalom mélyrétegének szoros egymáshozsúfoltságában és a felépítmény szörnyű súlya alatt egymáshoz préselve. Ez a világ merőben különbözik a falusi nép világtól s merőben különbözik az öntudatos középosztály vagy a legfelsőbb réteg, a gazdagok és arisztokraták világától is és mégis; mindazt, ami ezekben a külön világokban benn él, mint görbe tükörben találni meg itt is. A nyomor, a nincstelenség, a szegénység eltorzítja a vonásokat s az egymáshoz préselt külvárosi emberekből egész furcsán tüdőződik vissza a felső világ; mintha tenger mélyén járnánk, egy egészen más, furcsa világban, amely azonban mégis e földről való. A szociális és nemzetiségi kérdések itt egészen más megfogalmazást kapnak, a különböző nemzetiségeket egybekapcsolja a szom-

szédság közelsége, de ugyanakkor ugyanaz az a közelség az emberi jellemek vagy ha úgy tetszik jellemtelenségek groteszk megnövelésével irtózatossá szakadékokat és még az egy nyelvet beszélő szomszédok közé is. Az emberi gyengeség, az ostobaság még az úgynevezett „értelmiség” soraiban is ugyancsak dúl, hát még itt, a munkában kiszikkadó emberek között, akiknek csaknem minden olvasmánya a világpolitikával lelkeket mérgező napilap, avagy jó esetben a „sárga regény.” Gicczáné, a közmegvetésnek örvendő és egyben babonás félelmet keltő Szobor Juli alakja is csak az emberi ostobaság miatt válik szinte középkori boszorkánytörténet középpontjává (ilyenkor látjuk, hogy ez a sokat ócsárolt középkor nincs is olyan messze tőlünk) s szinte emberfeletti erőfeszítéseket kell tennie s egy börtönből szabadult leánynak kell jönnie, hogy a zsúfolt szomszédság gyermekeit az elhagyottságból megmentse s ezzel megnyerje a „szomszédok” szívét, ő maga pedig kiemelkedjék a külvárosi szennyből és szinte csodálatos, angyali alakká növekedjék. De Nagy István regényében nem is ez az egy alak a fontos és nem is az egyes személyek, bár az író mindegyiket mesterien rajzolja meg s bizonyosságát adja nemcsak pompás megfigyelő képességének, hanem annak is, hogy élete javarészt ebben a világban élte le, — ebben a regényben inkább az a fontos, hogy mint valami szimultán festmény, egy utcát, egy külvárost és ezen túl egy egész társadalmi réteget fest meg, amely társadalmi réteg bizony számban nagyon is jelentékeny, bármilyen elfeledett és elhanyagolt. Kisebbségi regény? Az és még sem az, hiszen a tömegek, a számbelileg túlsúlyban levők életét festi s mégis az, mert ezek a szerencsétlenek elhagyottságukkal, melyre súlyedságukkal vannak kisebbségi sorsban. Nagy István, ha sőtét színekkel is, de mindenesetre új színekkel gazdagította az erdélyi magyar irodalmat.

Csuka Zoltán

JOZEF HANULA: SPOMIENKY SLOVENSKEHO MALIARA. (Egy szlovák festő emlékezései. Turócszentmárton, Slovenská Matica. 1940.)

Nagy érdeklődéssel fogtunk e könyv olvasásába; a szlovák képzőművészet hőskorának művészi bemutatását vártuk tőle. Mert hiszen Hanula ahhoz a szlovák nemzedékhez tartozik, amely a Štúr-iskola alapvetésére ráépítette a modern szlovák nemzeti öntudatot s elindította a modern szlovák szellemi élet fejlődését. Kíváncsian vártuk: hogyan fogalmazza meg a szlovák, a jellegzetesen szlovák festőművészet kialakulásának alapelveit, hogyan írja meg e szempontból saját művészi fejlődésének történetét, hogyan és milyen látja viszonyát kortársaihoz, tanítómestereihez és tanítvány-társaihoz és végül: hogyan ad programot az utódoknak, hogyan akarja biztosítani a jellegzetes szlovák népiességet a festőművészet területén?

Csalódottan tettük le a könyvét. Mert, sajnós, e kérdésekre, melyek a szlovák közönséget még jobban érdekelhetik mint bennünket — hiszen a fiatal szlovák állam most igyekszik megvalósítani a népi szlovák életet minden vonatkozásban — egyáltalán nem kapunk választ. Hanula e szetről úgy, ahogy egy festőművésznek könyvében egyáltalán nem beszél művé-

— ha valóban öntudatos művész — beszélnie kellene róla. Nem látja magát tisztán? Nem érzi saját jelentőségét a szlovák művészi fejlődés szempontjából? Nem merünk a két kérdésre felelni, — mert hiszen a líptói és szepességi templomfreskók nagyhírű megújítójáról, a híres „Tomory halála” című kép festőjéről, a szlovák népi élet oly dekoratív ábrázolójáról ezt nehezen tudjuk elképzelni. Mégse ez volt számára fontos, mikor önéletrajza megírásához fogott.

A könyv bemutatja a szerző életét születésétől kezdve egészen napjainkig. Legrészletesebben és legalaposabban talán gyermekkorával foglalkozik. Apró eseteket és élményeket mond el a körülötte lezajlott falusi életből; igen élvezetteljes, érdekes olvasmány a szlovák népi világnak és hagyományainak kedves, őszinte, de kissé idealizált ábrázolása. Aki meg akarja ismerni a szlovák falu lelkét: olvassa el Hanula könyvének első száz lapját. Itt talán támpontokat kaphat a művészettörténész is, ha Hanula jellegzetes művészetét, sajátos modorát akarja az alapindokokra visszavezetni. Abban a pillanatban, amint a szerzővel együtt otthagyjuk szülőfaluját s érintkezésbe kerülünk a kortársakkal, élet- és művészi pályájának egy-egy fontos állomásával, oda a vallomások frissége, poétikus színessége, mozzanatossága; mindössze apró kis pletykák rendszertelen sorozatát kapjuk, melyekben több az elnagyolás, mint az elhízható létszerűség. S elszomorító, ami az egész könyv elovasása után megmarad bennünk: a lényeg, amit Hanula egész életéről e könyvben el akart mondani olvasóinak, nem belső, művészi fejlődése, hanem azok a politikai harcok, amelyek oly jellemzők a XIX. század utolsó s e század első évtizedeire s amelyek olyannyira elmergesítették körülöttnk a légkört. Politikai mártírium, sajnóru szegénység, megalázottság: ez domborodik ki Hanula önvallomásából szlovákságával, szlovák öntudatával kapcsolatban, — pedig a tények, amelyekről be kell számolnia, egészen mást mutatnak: mindazt, amit elért, egész életsikerét a magyar iskolának, a magyar állam ösztön-díjának stb. köszönheti, annak ellenére, hogy szlovák öntudatának megtagadása — legalább is erről a könyv sehol sem tesz említést — egyszer sem követelték tőle. Legnagyobb kortársai veszik körül: Greguss Imre, Székely Bertalan, Lotz Károly tanítványja volt, hogy épen csak a legkiemelkedőbbeket említsem, művésztükről, akárcsak a többször emlegetett Munkácsyról legfeljebb a külsőségek szempontjából szól, beszámolóit színtelenek, mert politikai elfogultsága elszínteleníti őket. Ő maga is bevallja, hogy ennek az elfogultságnak a mélyén nagyfokú idegenkedés, bizalmatlanság van a magyarsággal szemben, ezt még a nagy festő-géniuszok közelléte sem tudta benne feloldani. Hiába, ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelyik a politikai érdekvédelem útvesztőiben teljesen elvesztette tisztánlátását, mely jellemző, hogy Vaiansky az ideálja a szlovák írók közül. Pedig benne is megvan a magyar-szlovák sorsközösség ösztönös imperativusa; észre sem veszi, hogy mennyire a közös múlthoz kapcsolódott, mikor a Róbert Károly koronázásáról szóló freskót restaurálta a szepesi püspöki székesegyházban s mikor Tomory halálát festette meg oly nagy gonddal és körültekintéssel a milléniumra!

Ugy érezzük, hogy ez az egész életrajz

inkább készült a mai feszült légkörben gyors sikert elérni akaró politikai beszámolóknak — tele a ma már nemcsak tudósok, hanem komoly laikusok szemében is kétes értékű szövegtimológizálással, névelemzésekkel, az asszimiláció kérdésének felületes és nagyon is egyoldalú kezelésével — mint egy élete nagyobbik felét megjárta, komoly művész beszámolójának. Nagy kár, mert Hanulának, az értékes festőnek, komoly missziója lett volna ezzel a könyvvel: meg kellett volna adnia e szempontból még kiforrotlan közönségének a valóban szlovák művészeti látás alapjait. De ez a könyv csak felületes, ferde élet-szemléletet ad: tetszetős közvetlensége miatt sok féművelt olvasója fog tapsolni neki.

Sziklay László

ECKHARDT SÁNDOR: BALASSI BALINT. Budapest. Franklin Társulat. (Magyar írók.)

Első európai költőnk hányattott életének és megiepően gazdag, sokarcú életművének méltatását senki avatottabb tollal nem írhatta volna meg, mint Eckhardt professzor, aki francia vonatkozásban is kitűnő Belleau-tanulmánya óta a XVI. század elismert szaktudósának számít. Már több, mint huszonöt évvel ezelőtt alapvető fontosságú dolgozatot szentelt Balassi humanista műtámadásának s azóta is mindenkor élénk figyelemmel kísérte az újabb Balassi-kutatások fejlődését s általában azt az egész tudományos munkát, amely a magyar renaissance képét egyre tökéletesebben tárta fel. Jelen könyvében, amely élet és mű bensőséges kapcsolatait pompásan érzékelteti, örömmel fedezünk fel számos olyan mozzanatot, amelyet a korábbi kutatók nem méltattak eléggé, s így Eckhardt könyve nemcsak az addigi eredmények summája, hanem több annál sokfelé tekintő, új anyagot nyújtó és tovább munkára serkentő termékeny szintézis. Rendkívül érdekes például anna Volaterranus-féle enciklopédia analízise, amelyből Balassi jóformán egész klasszikus műveltségét merítette, s fontos a „Füves Kertcske” beható elemzése, mivel ezt a művet „eddigelé mostohán kezelte az irodalomtörténetírás”. Különösen megkapó azonban — és még kisebbségpolitikai tanulságokat is nyújt — az a fejezet, amelynek „Magyar Babel” a címe. Eckhardt ebben kifejti, hogy hőse, ez a páratlan esztétikai érzékenységgel megáldott lírikus, távolról sem érte be latin, olasz, német forrásokkal, hanem felhasználta és bevalóltan értékesített minden olyan szöveget, amely számára itt, a magyar mikrokozmoszban elérhető volt. Eddig is tudtuk ugyan, hogy Ba.assinak vannak pl. „oláh nóttára” írott versei, de most látjuk csak, milyen mély gondolat lappang az efféle források felhasználása mögött. Ha Balassinál horvát, román, lengyel ösztönzések tökéletes harmóniába olvadtak össze, ez csupán azért volt lehetséges, mert ez a költő, aki a humanistákat nemcsak olvasta, de a humanizmust, az emberi méltóság megbecsülését egész lelkével élte át, magához tartozónak, lelki rokonának érezte a történelmi Magyarország minden népét, sőt, ezen túlmenően, a szomszéd nemzeteket is, vagyis mindenkit, akinél a szépségnek egy-egy új, számára ismeretlen töredékét fedezhette fel. Egész mikrokozmosz itt, Kelet és Nyugat határán, Balassi költészete s ezért fonódik össze ebben a csodálatos lírában egy-egy holland vagy újgörög humanista költő hatása török éne-

kekből átvett keleti motívumokkal örvedetes lenne, ha Balassi költészetének valóban jellegzetesen délkelet-európai, ezen belül specifikusan magyar sajátosságával a külföld is minél behatóbban megismerkednék.

Gáldi László

JAHRBUCH DES OSTEUROPAINSTITUTS ZU BRESLAU, 1940. (Herausgegeben von Georg Behaghel. Schlesien-Verlag, Breslau, 1941. 226 S.)

Nagy érdeklődéssel vettük kezünkbe a borszlói Osteuropa-Institut első évkönyvét, mely az intézet új életének szélesebb körű működéséről számol be. Borszló, talán történelmi hagyományai révén is, egyik állandó tűzhelye volt a magyar-nemet tudományos együttműködésnek, s ezt a nemes hagyományát remélhetőleg új korszakában is megőrzi. Ebben az első évkönyvében ugyan igen kevés magyar anyagot találunk, úgyszólván semmit, amit öszintén sajnálunk. Bár az intézet érdeklődése földrajzilag a Baltikum, a Volga folyam és a Kárpátok által van meghatározva, ennek a térségnek a dunai országok közül elsősorban a történelmi magyar állammal voltak kapcsolatai, s ezért kívánatosnak tartanók e régi kapcsolatok alaposabb, esetleg közösen véghez viendő megvizsgálását. A kötet egyébként tizenegy szerző 15 tanulmányát tartalmazza. Közülük legközelebből érint bennünket Heinz Brauner „Die geschichtlichen Kräfte beim Aufbau der Slowakei” és Imma von Guenther-Swart „Die Bodenbesitzpolitik in Südosteuropa nach dem Weltkrieg” c. értekezése. Brauner kissé túlságosan is sok bizalmat előlegez a Nagymorva Birodalom szorgos kutatóinak, akik egyelőre ugyan inkább frázisból publicisztikát álmodoznak, minthogy sejtéseiket vagy vágyaikat tényekkel és adatokkal nem tudják bizonyítani. Von Guenther-Swart adatai pontosak, bár a román helyzetet illetően túl hézagosság; még így is csak sajnálni lehet, hogy nem szentelhetett több teret e fontos kérdés tárgyalásának. Magyar szempontból legtanulságosabb tanulmány az évkönyv szerkesztőjének, Georg Behaghelnek „Schlesien, Osteuropa und das Osteuropa-Institut” c. bevezető tanulmánya; nagy tavlatoakra mutat küll. az intézet jövő munkaterületével foglalkozó részlet: az itt körvonalozott együttműködésre a magyar tudományos kutatás mindig hajlandó lesz. Az egyformán fontos és jelentős, széleskörű érdeklődést mutató és jól megalapozott tanulmányok sorából a már említettekön kívül kiemeljük A. Adamczyk, D. Geissler és G. Rothe dolgozatait.

Gál István

DR. WÜNSCHER FRIGYES: FALUS. TANULMÁNYUTJAIM. (Csáthy Ferenc egyet. könyv. és irodalmi vállalat kiadása. Budapest, 1941.)

A Hangya nevét az országban és a határon túl is a szövetkezeti életben nagyon jól ismerik, de a nagyközönség legnagyobb része ma sincs egészen tisztában a Hangya szövetkezeti központ és a szövetkezetek viszonyával s általában a hatalmas szövetkezeti szervezettel, amit a Hangya jelent. De ez nem is csodálható, hiszen a nagyközönség legnagyobb része még a szövetkezeti gondolattal s annak előnyeivel sincs tisztában. Ép ezért forgathatja érdeklődéssel dr. Wünscher Frigyesnek, a Hangya alelnök-vezérigazgatójának új könyvét mindenki, aki a szövetkezeti élettel, közelebbről pedig a Hangyával meg akar ismerkedni. Jól tudjuk, hogy a kisebbségi életben az elszakítottág esztendeiben milyen nagy szerepük volt a kisebbségi magyar nemzetrezek életében a szövetkezeteknek s milyen nagy szerepük van még ma is a kisebbségi sorsban maradt magyar népcsoportok életében. Így ebből a szempontból is sok érdekes tanulságot jelent ez a keresetlen szavakkal, érthetően és világosan megírt könyv. Dr. Wünscher Frigyes nem kis feladatra vállalkozott, midőn elhatározta, hogy meglátogatja az ország minden szövetkezetét s hat esztendő alatt 1095 községben több mint 2000 látogatást tett, hogy személyesen is meggyőződjék a helyi szövetkezetek munkásságáról, kívánságáról, igényeiről. Most megjelent munkája elején komoly megismerésre méltó megállapításokat sorol fel a mezőgazdasági élet bajairól és azok okairól, de nyomban arra is rámutat, hogy mindezeket a bajokat miként lehet orvosolni és a szövetkezeti mozgalom miként állhat ennek a munkának a szolgálatába. A bajokon a kormányzati intézkedések mellett a szövetkezés is nagyon sokat segíthet és igen sok vidéken segített is. Ki-mutatja, hogy a keresztény erkölcsi tanításnak mindenben megfelelő munka olyan vállalkozói forma, amely a kisemberek gyors megerősödését képes biztosítani. Megállapításait helyszíni tapasztalataiból szűri le, ép ezért hatnak a meggyőző igazság friss erejével.

Dr. Wünscher Frigyes könyvét érdemes és tanulságos elolvasni, sokat tanulhatnak belőle azok is, akik már jól ismerik a szövetkezeti mozgalmakat. Kívánatos lenne, hogy az alapos és lélekkel megírt munka minél több külföldi és kisebbségi sorsban élő magyarhoz is eljusson.

Csuka Zoltán

A LÁTHATÁR

és a KISEBBSÉGI KÖRLEVÉL

1941 évi évfolyama díszes kötésben kapható a kiadóhivatalban

ÁRA 20 PENGŐ

S A J T Ó S Z E M L E

ERDELYI HELIKON. (Kolozsvár, 1941 december.)

Reményik Sándor, a nagy erdélyi költő emlékének szentelt ezt a számát az Erdélyi Helikon. Kovács László bevezetője nyitja meg a tanulmányok és emlékezések sorát s utána az erdélyi magyar írók közül Tavasz Sándor, Bartalis János, Jékely Zoltán, Tompa László, Makkai Sándor, Maksay Albert, Kádár Imre, Molter Károly, Kovács László, Wass Albert, Lakatos István, Karácsony Benő és Asztalos István sorakoznak fel, hogy hódoljanak a nagy költő és bajtárs emlékének. Megható Asztalos István mindössze egy oldalas, rövid emlékezése, amely a halál előtti, szinte alig ismert Reményikről szól, arról a költőről, aki a kisebbségi sors tanulságai után — saját szavaival szólva — e „korszerűtlen” verseit írta. Ha majd egyszer Reményik Sándor teljes oeuvre-jét megírja valaki, ezek a versek minden bizonnyal egy költői élet koronáját fogják jelenteni.

MAGYAR SZEMLE. (Budapest, 1942 januári szám.)

Kosáry Domokos „Az amerikai magyarság 1941-ben” címen ad világos, áttekinthető képet az 1941. évi amerikai magyarság életéről és helyzetéről. Már bevezetőben leszögezi, hogy az amerikai magyarság komoly története még megírásra vár. Anyagi és szellemi teljesítményeiről sem tudunk pontos képet adni, sőt lélekszámuk is vitás. A különböző adatokat egybevetve, mégis számukat 5—600.000-re lehet becsülni. Ez pedig jelentékeny szám. Közel annyi, mint Nagy-Magyarország egész embervesztése volt az első világháborúban. Szembenéz a valósággal, mely szerinte az, hogy az északamerikai magyarságot sem egészen, sem legnagyobb részében hazahozni nem lehet. De ha mégis nagyon sikerülne egy ilyen mozgalom, akkor 2—3%, vagyis legfeljebb 16.000 lelket lehetne hazatelepíteni. De arra a kérdésre, vajjon fel kell-e adni Magyar-Amerikát, nem-mel válaszol. Igaz, hogy szerinte ez csak úgy lehetséges, hogyha el is vesztünk hatszáz ezer magyart, bennük és utódaikban, ha majd a békés idők elkövetkeznek, nyerünk meg a magyarság számára 600.000 amerikai. S amit eljut ehhez a következtetéshez, szembenéz az amerikai magyarság lelki magatartásával, a harmadik generáció kérdésével s így születik meg a komor válasz. Az idő fogja eldönteni, mennyiben volt borúlátó s mennyiben ésszerű Kosáry Domokos.

Scheffler János az erdélyi magyarságot rákötő ritmusváltoztatások dolgát elemzi nemzeti és egyházjogi szempontból. Az amerikai ruszinok magyar vonatkozású politikai szerepéről Konratovics Irén ir avatott tollal. A legmodernebb fegyvernemről, az ejtőernyősökről Balássy Miklós értekezik, míg Parisiensis a mai francia életről rajzol hangulatképet és az új francia munkatörvényt ismerteti. Kálmán B. a egy nem egykézű határmenti magyar falu népszaporodásáról fest megnyugtató képet. Külön tanulmány emlékezik meg a jubiláló Ravasz László és a napokban elhunyt Herzog József emlékkönyveiről. Gogolák Lajos mindig tanulságos külpolitikai szemléje egészíti ki e tartalmas számot.

NOVA POŠTA. (Uj Posta.) Ujvidék, 1942. jan. 7.

A magyarországi szerbek ujvidéki napilapja a pravoszláv karácsonyi ünnepek alkalmából közli dr. Csirics Irinej ujvidéki görögkeleti szerb püspök karácsonyi pásztorlevelét, amely többek között a következőket tartalmazza:

A viharos idők, amelyekben élünk nagy és sorsdöntő változást hoztak a bácskai szerb püspökség és szerb híveinknek életében is. Püspökségünk más állam kebelébe került és jelenleg a magyar állam fennhatósága alá tartozik. Az a terület, amelyre kiterjed, szerves része a Magyar Királyságnak. Az új helyzetben felvetjük a kérdést, mit hoznak számunkra az elkövetkező napok?

A püspöki szék magasságából tekintve és megvizsgálva a közeli és távolabbi múltat és a jelen helyzetet, reményt találok arra nézve, hogy a mi szent szerb pravoszláv egyházunk és hívei ezentúl is békében élhetnek, szellemileg és anyagilag fejlődhetnek, hogy vallásukat, művelődésünket, gazdaságunkat és nemzeti tulajdonságainkat tiszteletben tartják és megbecsülik, hogy mi mint a többi polgárok egyenlő kötelességek mellett egyenlő jogokat is élvezünk. Ezt a reményünket megerősíti az a tény, hogy húsz egnéhány év előtt már a Magyar Királyság kötelességeibe tartoztunk, még hozzá nem rövid ideig, hanem évszázadokig. A századok alatt tiszteletben tartották szentségeinket, amit a szépséges templomok és iskolaépületek szerte a püspökség területén bizonyítanak, valamint a keresztiek a városokban és falvakban, a tereken és útkereszteződéseknél, amelyek közül a legújabbak is legalább két emberöltő óta állanak és amelyekben más nyelv és vallású polgártársaink mindenkor vallásosságunk bizonyítékát látták, amely senkinek sem állott útjában és reméljük a jövőben sem fog útjában állani. Reményeinkben megerősít az a tény is, hogy a még most is érvényben lévő magyar törvények rendezték a szerb pravoszláv egyház helyzetét is a Magyar Királyság területén. E törvények alapján ma is békésen él a testvéri budai pravoszláv püspökség, huszonegynéhány év előtt pedig ezen püspökség is hívei lelki életének irányítása mellett ezen törvények alapján igazgatta iskoláit, kolostorait és egyházi vagyonát.

Jó reményekre különösen az ország legfelsőbb helyéről irántunk tanúsított viszony biztat. Nagybányai vitéz Horthy Miklós Öfömlétsége, a Magyar Királyság kormányzója nyilvánosan tanubizonyosságot tett barátságáról a szerb nép irányában, mégpedig nem rövid idővel, hanem több esztendővel ezelőtt, oly időben, amikor azt nem volt könnyű megtenni. Mélyseges tisztelettel és hódolattal, köszönettel tartozunk felekül személyének és nagyra-becsüljük nemes szívének barátságát, amely gyógyít ezekben a súlyos napokban.

Mindezekben felül még egy támasztékunk van, amely az elkövetkező napokra jó reményekre jogosít. Ez a mindenható és kegyelmes Istenbe vetett hitünk. Hisszük, hogy a béke Istene ezekben a békétlen időkben biztosítja a békét számunkra, kik évszázadokig békében éltünk ez ország polgáraival. Hisszük, hogy az igazság Is-

tene biztosítja ezen a vidéken az igazságot a szerb pravoszláv egyháznak, amely senki ellen sem követett el igazságtalanságot. Hisszük, hogy a szeretet Istene meglátja szívünkben a szeretetet és elősegíti, hogy az az összes szívekben viszonzásra találjon, hogy ezen szereteten keresztül felismerjék: mindannyian egy mennyei Atya gyermekei vagyunk, testvérek vagyunk és testvér testvért nem üldözhet.

NATION UND STAAT. (Bécs, 1941 novemberi szám.)

A nacionalizmus a csúcspontra fokozódott, most vivja — második hatalmas kirobbanásában — a maga harminc éves háborúját. Legidősebb kérdések közé tartozik a vizsgálata. Stephan Acker: Der neue Nationalismus c. cikksorozatban foglalkozik vele; a jelen számban a magyarral. Időrendben tekint végig Szent István szupernacionális birodalmi elgondolásától a felvilágosodás nyelvmozgalmán, a romantika nagyság-fantáziáján a liberális asszimiláción át a háború után kialakult formákig. Itt főként Farkas Gyulát követi. Szabó Dezső nemzeti forradalmában, a turánizmus nyugat-tagadásában nem talál megfogható cékitűzést. Bethlen kereszténynemzeti iránya konzervatív, revíziós, antiliberális; de a gazdasági kérdésekben telen, mert a nemesség és a klérus igényeihez alkalmazkodott. Erőltette a névmagyarosítást. A reformnemzedék Széchenyivel tért vissza a szociális alapvetést kívánta a nacionalizmusnak.

Közben Magyarország — a szinte tiszta nemzeti államból — ismét nemzetiségi állammá lett, — a lap szerint — közel ötmillió nemzetiséggel. Újból a szent korona misztikus tanához fordult, de a magyarnak mint vezető fajnak történeti hivatását hangoztatja. Ha különböző fogalmazással is, de egyeznek ebben az összes nemzetiszocialista pártnyalatok a kormányzó párttal. Igyekeznek a szentistváni gondolatot ízesebbé tenni a nemzetiségek számára, s elhagyják a régi nacionalizmusból a türelmetlenséget és az elnyomást, mert a trianoni évek alatt átlátták, hogy ez bizonyos mértékben morálisan igazolta Trianont. A legújabb nemzedék nem helyezkedett a faj és vér alapjára. Felfogása szerint a magyar nemzetet nem a természet, hanem a szellem teremtetta. A magyar nemzetbe nem beleszületik valaki, hanem magyarnak ismeri el magát.

A magyar nacionalizmus továbbra is a politikai nemzet fogalmánál marad, azonosnak veszi a magyart és a magyarországit, nem különíti el olyan élesen a madjarisch-t és az ungarisch-t, mint a német nyelv teszi. A falukatatók előtérbe vitték a magyar népi nacionalizmust. Székfü, Magyarország mai mentora is hirdeti, hogy a nemzeti öntudatra ébredt magyar parasztság a nemzetiségi kérdést közelebb vinné a megoldáshoz, mint a középosztály. A mélyreható szociális reformok azonban továbbra is késnek.

Az elszakított területeken a szociális és nemzeti átforgalmazás megtörtént. Az agrár-reformok megfosztották a nemességet politikai vezető kiváltságától, a demokratikus törvények pedig aktívá tették a magyar parasztot is. Ezért volt várható „a felvidéki és erdélyi szellemtől” Magyarország megújulása. Ez a szellem elterjedt ugyan Magyarországon, de ennél inkább terjedt, annál inkább gyöngült, s a hozzáfűzött reménységek még nem váltak valóra.

A *Helyzet* rovat *Magyarországnál* bőven foglalkozik a német népcsoport életével. Vázolja céltudatos, jól megszervezett munkáját: az orvosok a legkisebb falura is kiterjedő munkatervvel készítettek, a bécsi döntőbírárság kikötése alapján több elemi és polgári iskola nyílt meg; a tanerők a berlini pedagógusokkal összeköttetésbe léptek s felhasználták tapasztalataikat; harminc község kapott német népi jegyzőt, de ez még csak kezdő lépés a bécsi megegyezés végrehajtásához. Szerbiánál említi a rovat, hogy még 90.000 magyar él ott. „Róluk már most meg lehet mondani, hogy teljesen áttelepítik őket”, s a visszatelepítés után csak igen csekély számú magyar marad Szerbiában. Nem mondja meg a közlemény, vajon a német megszállta Temeskőről is van-e szó itt? A kilencvenezres szám azt sejteti. Szerbiáról közli, hogy Jugoszlávia legértékesebb gazdasági javainak birtokában maradt, s minden feltétele megvan annak, hogy — „jóakarattal mellette” — nagyságának és népi erejének megfelelő szerepet fog venni az új Európában.

Az *irodalmi* rovat ismerteti Fritz *Valjavec* könyvét (*Der deutsche Kultureinfluss im nahen Südosten. Unter besonderer Berücksichtigung Ungarns*). A terjedelmes munka „kellő mértékű tartással” erősebben hangsúlyozza, mint eddig történt, a német befolyás súlyát és terjedelmét, többek közt a középkori városokban s a magyar nacionalizmus felébresztésében. Noha a német kultúrfőlény ellen irányult, mégis német szellemi hatásokból származott.

Nánay Béla

KARPATENLAND. *Pozsony*, 2. évf. 1. füzet.)

Mialatt a régi illúzióval hitetjük magunkat, hogy a történelem középpontjában kiemelkedő rangban állunk, szinte teljes körben jönnek az elítélő bírálatok — nem is ellenségeink részéről. Figyelemreméltó az is, hogy milyen vonatkozásokban esik szó rólunk.

Hogy e folyóirat rövid szünet után újból megindul, Fr. *Kurmasin* bevezetőt írt, s benne a magyar tanárok szemére veti, hogy kitöröltek volna, ha rajtuk áll, a német történetet a Kárpátmedencéből. Kutatásuk inkább homályt, mint világosságot teremtettek, s nem az igazságot, hanem a politikai célt szolgálták, s politikai következményekkel jártak. A magyar kormányzat elnemzetlenítő munkáját folytatták a csehek. A Karpatenland mindezzel szemben a „tárgyilag” kutatások közlésére alakult. A keleti tér kezdődő újjárendezése új feladatot elé állítja. Ezt így határozza meg a cikkíró: „Hídul szolgál a német tudományos világhoz... Tanúskodik az egész nép előtt a Kárpátmedencében folyó serény színméret munkáról.” Híd lesz „a mi honunk többi népéhez is... Épen a tudomány alkalmas arra... ha alapja az igazság, hogy valódi békét s kölcsönös elismerést és tiszteletet teremtsen a népek között.” „A tudományos kutatás segítségével meg akarjuk ismerni, amit atyáinktól örököltünk, de megszerezni is, hogy majd csak akkor birtokoljuk egészen.”

H. *Friedl* (*Die kulturelle Lage des Karpatendeutschums*) a német kultúra érdekében mindenképp azt a hiányt akarja eltüntetni, amelyet a magyar elnemzetlenítés okozott. Az iskolapolitikában végrehajtják az új népiszkolai törvényt, de ez még nem szünteti meg végleg a magyar és cseh időkben maradt zavaros iskolavizszo-

nyokat. Az iskolatípusok egységesítése mégis kialakulóban van. A tanerőket az állam fizeti, a dologi költségeket a községek fedezik. Községesítik a még fennálló, alacsony színvonalú felekezeti iskolákat. A népileg veszélyeztetett helyeken napközi othonokat állítanak, hogy előkészítsék az elszlovákosított gyermekeket a német iskolára. A német főiskolai hallgatók több fel-évüket a birod. egyetemeken hallgathatják, de első szemeszterükkel és vizsgáikkal a pozsonyi egyetemhez vannak kötvé. Meg kell tanulniuk a szlovák nyelvet, barátságot kell kötniük a jövő szlovák vezetőivel. Késmárkon Hazai Kutatóintézetet állítottak. Ennek orgánuma a Karpatenland, s egyben kapcsol is a délkelet többi területek német népéhez. Szervezték a könyvtárakat, színelőadásokat — még az eldugott német falvakban is. A filmszolgálat céljára mozgó mozikat szereltek autókra.

E. *Lendl* (*Der deutsche Volksboden im Nordkarpatenraum*) a felvidéki németek megfogyatkozását részben a törökre, részben a magyarosító politikára vezeti vissza. A magyar társadalom magyarosító politikája a 19. század végén és a 20. század elején jelentkezett. Az elmagyarosított németek a falvakból városi hivatalokba költöztek. Helyüket szlovákok foglalták el, s így gyakran a magyarosítás az oka a német falvak elszlovákosításának. (Hogy itt a Földön mindenütt jelentkező természetes folyamatról van szó, igazolja a szerző is, mikor említi, hogy a beolvadásnál vallási és kulturális tényezők is hatoltak. — Brauner közleménye pedig azt állapítja meg, hogy a falvakban maradt németiség is elszlovákosodott néhol.) A harmadik birodalom megváltoztatta a folyamatot, nemcsak a szlovákiai, hanem a magyarországi németek is szoros szellemi kapcsolatba kerültek az anyaországgal. A bécsi szerződés köteleességévé tette a magyar államnak, hogy a német települések népiségét és német életmódjában megőrzését semmiképpen ne veszélyeztesse és el ne nyomja. Így az Északi-Kárpátvidékek egész németisége a százmilliós nép politikai és szellemi fejlődésének keretében él.

O. *Faust* (*Die deutschen Professoren der mittelalterlichen Hochschule im Pressburg*) Fr. A. *Richard* (*Die Epitaphien im Pressburger Dom*) cikke bővelkednek magyar vonatkozásokban.

A nacionalizmus a legnemzetközibb tények egyike. Ugyanaz a gondolatör és frazeológia szolgálhat a legellentétesebb nemzeti célokra, csupán a nemzet nevének kell kieserelni. Ezt a folyamatot mutatja be H. *Brauner* (*Der deutsche Einfluss auf die Entstehung des slowakischen Nationalgefühls*) tanulmánya. Ő is a magyar elnyomásból indul ki. A szlovákság nagyobb része nemzeti tudat nélkül élt, mert a nemesség elmagyarosodott, s a polgárság is útban volt, hogy elhagyja szlovák vagy német társalgási nyelvét a magyarosítás támadása alatt. (Nemmi ellentmondás egy megállapításban!) A szlovák nacionalizmus felébresztői, többnyire prot. lelkészek, német egyetemeken tanulnak, ösztönöz hatások. ott kapnak. A herderi eszmék, a fichtei nacionalizmus, a hegeli történelmi kategóriák, a schellingi miszticizmus a szláv hivatástudat hordozóivá válnak. A szlávok a történelem jövő meghatározói — hirdetik. A szlávok közt a szlovákokra vár a legfontosabb szerep, mert ők a szlávok központja. (Hurbán.) Sőt, a szlovákság áll a szlávok élén, így tehát az egész

emberiség élén is. (Kellner—Hostinszky.)

A *könyvszemlében* A. *Franz* vitatja Hoffmann Edit ellenében, hogy a pozsonyi emlékekéről írt tanulmánya egyetlen jelentős magyar művészt sem tudott említeni. — E. *Lendl* ismerteti Bronislav *Varsik* könyvét. (*Die slowakische—magyarische ethnische Grenze in dem letzten zwei Jahrhunderten*.) A munka nem találja elégtőnek az első bécsi döntést, mert szlovák területeket juttatott Magyarországnak, „statisztikai hibás kimutatások alapján”. A statisztikai tévedések példájául felhozza Kista községet: 1900-ban 353 szlovák, 56 magyar, 1900-ban 28 szlovák és 390 magyar, viszont 1910-ben 268 szlovák és 77 magyar lakosa volt — a statisztika szerint. A magyar statisztika ellenére a szlovákság jóval túlterjed — a szerző szerint — a bécsi döntés határain, mégpedig három helyen: Nyitra, Kassa vidékén, Ungvár és Szobránc között.

H. *Lades* (*Die Nationalitätenfrage im Karpatenraum. Der österreichische Ordnungsversuch 1848—49*) könyvét ismerteti M. L. *Thomé*. *Lades* *Bach*, *Schwartzberg*, *Stadion* nagyrészt még nem közölt hagyatékaiból meríti anyagát. A 18. sz. végéig békésen élt együtt Magyarország minden nemzetisége. A magyar nacionalizmus ébredése megzavarta ezt, és felkelte a többi nemzetiség öntudatát is. Egy kis nép állami önállóságát elviselhetetlennek érezték; szívesebben maradtak a németvezette nagy államban. A bécsi kormány választás elé került. Vagy visszaállítja az 1800 előtti állapotát s visszavonja a magyarságnak 1825 óta tett engedelményeit, kivéve azokat, amelyek minden állami szupremácia nélkül jelentik a magyarság népi megújulását. Ez volt Windischgrätz álláspontja. Vagy újrendezi a Monarchiát az egyes nemzetiségek népi jogainak és igényeinek alapján, s akkor a magyarság beilleszkedik a Monarchia egyenjogú népei közé. Ez volt Stadion álláspontja; ez hozta volna meg a békés jövőt. Mindkét államférfi más-más úton akarta biztosítani a Monarchia létét, de mindkettő a magyarországi németiség erősítésére és térbeli terjesztésére gondolt.

E. *Lendl* ismerteti S. *Pfeifer* munkáját. (*Zur Geschichte der Madjarisierung des Sathmärer Deutschums*.) Témája az az ellenállás, amelyet a szatmári németek fejtettek ki a magyarosítással szemben. A világháború előtti magyarosítás népiségükből őket vetkőztette ki legjobban valamennyi délkelet-európai német közül. Magyarországról még az önrendelkezési jogot is megtagadták tőlük 1918-ban. A magyar statisztika abszolút német többségű német községekben — időnként — nagyszámú magyar lakosságot tüntetett fel. Az elnépítlenítés azonban csak egy nemzedék alatt sikerült, 1848-ban. A német ifjúság a városokba törekedett, s ott a felülről irányított magyarosítás terjesztője lett. Az 1860-as években már felébresztette Haas püspök a német ellenállást, s ettől kezdve a magyarosítás erőtlenné vált. A román impérium alatt tovább veszélyeztetették a németiséget a „magyarok” s a román egyházi körök. 1940-ben mégis legyőzte, mégpedig végképen, a magyarosító törekvéseket. — *Lendl*, a könyv ismertetője óhajtja, hogy Pfeifer módszerével kell kimutatni, mint folyt a magyarosítás a szlovákiai német szigeteken is.

Nánay Béla

KISEBBSEGVÉDELEM. (Nemzetiségi szemle, Budapest, VI. évfolyam, 5-6. száma.)

Ökéri Polzovics Iván dr. „Széchenyi nemzetiségi politikája” címen írt rendkívül felkészültséggel és tárgyilagossággal Magyarország nemzetiségi kérdéséről. Széchenyi egész fiatalon, közelelti munkássága legkezdetén, még mint fiatal huszártiszt ismerkedett meg a legégetőbb magyar problémával, a nemzetiségi kérdéssel. Széchenyi már akkor felismerte, hogy országunkat nem a vasbakényszerített nemzetiségi megfélemlítésével és elnyomásával lehet nagyra tenni, hanem csakis a megértő és azok türelmet kívánó, észszerű nemzetiségi politikával. Természetesen ezért Széchenyinek kemény harca és sok küzdelme volt a megneveléssel. Kemény küzdelmét híven akadémiai beszédéből értjük csak meg igazán, melyben magasra emelkedve, a világlátás régióiból választ azoknak, akik a nemzetiségi kérdés szöveggyerekerülésével elvesztik „világlátásukat” s „méltányosságukat” és a... legigazságosabb és a legméltányosabb is hajlandó felejtani az örök igazságnak soha nem változó még azon első szabályát is... miszerint másnak soha olyast ne tégy, mit tőle sem fogadnál örömet... S milyen időszerűek ezek a szavai... éppen azok kikései és gyanusításait hallani legsértőbb változatokban... kik legcsiklandóbbak saját nemzetiségük körül... Bosszútlan egy hajszált sem enged fején csak érinteni is, és ez helyes; ámde mást üstökélnél ragadni hajlandó és ez is egyes viadalban... mikor ember áll ember ellen... felette helyes lehet; nemzelnek békés újjászületési működésében azonban ha nem is gyávaság, valóban felette nagy bűn... Polzovics szerint figyelmen kívül alig hagyható történelmi valóság, hogy Magyarország a közép Duna-medencében történt megalakulás pillanatától kezdve és azon túl is fennállásának szinte egész folyamán nem azonos eredetűek részére nyújtott állami szervezettel, hanem kerülékben különböző fajú népeket egyesített. Ennek következtében szinte soha nem volt a mai értelemben vett nemzetállam, hanem mindenkor vegyes népességű államnak tekinthető. A különböző népekhez tartozók arányszáma ugyan koronkint változó képet mutatott, mindazonáltal és az akadályozó körülményeket figyelmen kívül hagyva, meg lehet állapítani a magyarság népeket nem kényszerítő módon magához idomító, asszimiláló erejét. És végül ezzel fejezi be írását: „A nemzetiségek irányában való magatartás észszerűsége, a józan mérlegelés önmagában sem enged meg más politikát, mint az általa vallott és rendszerében mély erkölcsi megfontolásokon alapuló nemzetiségi szemlélet: a nemzetiségi szeretet, engesztelés, összefogás és megértés politikáját. Így tűzi ki nemzetiségi politikájának főcélját: a Duna-medencében élő népek összefogását kölcsönös nemzetiségi türelem alapján.” Ökéri Polzovics Iván dr. hatalmas irodalomtól feldolgozott cikkét folytatni fogja a Kisebbségvédelem.

B. S.

KÁRPÁTMEDENCE GAZDASÁGPOLITIKAI SZEMLE (Budapest, I. évfolyam, 8. szám.)

Siculus: Magyar emlékek Nyugat-Moldovában. Áttekintő képet ír Siculus ebben a cikkében Nyugat-Moldováról, amely tele van magyar emlékekkel. Itt őrizték meg a legősibb magyar nyelvet mint élő emléket.

itt maradtak meg pogány-magyar hagyományok az Ármány isten nevének szentelt helységnevében. Itt őrizték meg a bákóiak a fehérlo áldozásnak emlékét. Egész oldalnyi helységnevet sorol fel cikkében, amely mind azt bizonyítja, hogy még honfoglaláskorból kapták nevüket ezek a helyek és az itt élő moldvai magyarok nem Erdélyből jöttek ide, hanem a honfoglaló magyarság egy része telepedett itt meg. A mai keleti határokon túl ugyanis igen érdekes geopolitikai földterület fekszik, amit leginkább Nyugat-Moldvának hívnak, de látrán lehetne azt Kis-Magyarországnak, vagy Elő-Magyarországnak is nevezni. Minden okunk megvan ugyanis arra a feltevésre, hogy a honfoglaló magyarság nagy százaléka ezen a területen megpihent, — vagy ha jobban tetszik — ott gyülekezett a honfoglalás előtt a bulgárokkal vívott csata után. Döntő adatokkal támasztja alá cikkét Siculus és a felsorolt magyar nevek nagyrészt a legelső román frott okiratokkal is igazolja, ahol magyaros írással román vagy szláv szövegben. (Szláv szövegben is, mert ismeretes, hogy a román udvarok hivatalos nyelve nem a román, hanem a szláv volt, amint az egyházuk nyelve is az volt.) A magyar nyelv ősisége mellett ez kétségtelenül egyik döntő érv. Döntő érv az ősiségen kívül a románokkal szembeni elsőség is, mert különben nem vették volna azokat át — fejezi be cikkét Siculus.

Kozma Ferenc: „A franciaországi magyarság” címmel írt igen értékes cikk. Sok nehézséggel küzdve, sok szűrőn átszűrve, néha cikk-cakkos utakon, nem is egészen frissen, érkezők hírek a mai keleti Franciaországból. Magyar hírek az ottani magyarokról, akiknek a sorsa érdekel minden magyart, mert mindnyájan osztályosai vagyunk a magyar sorsközösségnek. A világháború előtt 60.000 volt a Franciaországban dolgozó magyarok száma, de ma is tizenhatezere becsülhető azoknak a száma, akik a megszállott és a meg nem szállott franciaországi gyárakban és bányákban dolgoznak. Minden biznnyal minden magyart érdekel saját fajtájának sorsa. Erdéki az ország lakosságát azoknak a külföldön élő magyaroknak a sorsa, akik maguk is innét származtak el a Kárpátok medencéjéből és akiknek ide kell visszatérniök, itt kell dolgozniök, élniök és meghalniök. Ősi jogon. Itt vannak otiük. Hogy honnan verődtek össze, honnan jöttek? Igen nagy számban az utódállamokból. Zsilvölgyi bányászok, súlyos terhek alatt roskadozó székely gazdák, mezőgazdasági munkások Nyitra vidékéről, Pozsony megyéből, Muravidékről. De nagy számmal tódultak Franciaországba a csonkaországhól is. A francia gyárak és bányák csakúgy nyeltek a jó magyar munkásokat. Mert büszkén vallhatjuk: a magyar munkást mindenütt megbecsülték és szerették. Jól éltek kint, egész a béke utolsó napjáig. De amikor Franciaországba beköszöntött a gazdasági krízis, megindult a hazavándorlás. A tömeges hazavándorlás megindulására a felvidéki perem vészátérése, a Kárpátalja visszacsatolása és főképp az új háború kitörése volt a döntő. Így apadt le, eleinte lassanként majd az utóbbi időben rohamosan a franciaországi magyarok száma. Azok, akik ottmaradtak, valami tartotta őket, vagy az a tudat, hogy Magyarországon nem várja őket családi otthon, vagy az a körülmény, hogy odakünn építettek maguknak házat.

ami elég gyakori eset volt a párizskörnyéki magyaroknál, pl. Drancyban, Blancmesnilben, Billancourtban. Némely esetben a gyerekek francia iskolája okozott gondot a szülőknek. Legszomorúbb eset az volt, amikor a szülő jött volna, de a naggyá serdült gyermek nem akart hazaindulni. Ezer és egy ok. Így maradt Franciaországban a nagy háború idejében is mintegy tizenhat-húszezer magyar. Nehéz a helyzük és még nehezebbé teszik számukra a mindenféle követelményekkel. A franciaországi magyarok legnagyobb része munkanélküli van. Van egyéb keresztjük is, de elég a legsúlyosabbat, a keresetnélküliséget s az élelmészési nehézség után a családot szétszakítottóságát említeni. A megszállt Franciaország területén tartózkodó magyarjaink nem nagyon válhatnak levelet az itthoni hozzátartozójukkal. Egy-egy kereszt ezek közül önmagában is elég súlyos ok ahhoz, hogy az amúgy is égő honvágy mindjobban kínozza és sarkalja őket a hazajövetelre. Sótárogatnak a honi föld után. És ez a sóvárgás általános. Vágyódnak azután, hogy egyszer már otthon legyenek, hogy otthon akadion munka a számukra, emberi megbecsülés és megélhetési lehetőség. „Hiszem azt, hogy ez a vágy nem lesz mindig vanum desiderium, hiszem, hogy hamarosan követheti a bukovinai tizenháromezer magyar útját a tizenhatezer franciaországi is.” — fejezi be cikkét Kozma Ferenc.

B. S.

PÁSZTORTÚZ (Kolozsvar 11. szám.)

Reményik Sándor-émlékszem

A nagy költő, Végvári Reményik Sándor elpihent. Költőtársai és munkatársai a Pásztortűz szerkesztő-asztalánál összejöttek és megszerkesztették ezt az emlékszámat, amely búcsú és visszaidézés a harcos időknek, amikor ott állott Reményik Sándor a határsorompónál és az ősi földet elhagyóknak odakiáltotta: „Eredj, ha tudsz...! Eredj. O maradt, harcolt, küzdött és türe a szenvedést és bizott a szebb jövőbe. Sajnos, a sok meddő közdelem és az évek múlása és várakozása felőrölte a költőt. A szellemet nem, de a testet megemésztette és a „Lármaharang” elhallgatott. Most ott pihen a kolozsvári temetőben, de csak a teste, mert a lelke és szelleme ott él az erdélyi fenyvesekben és itt él a Pásztortűz hasábjain. A Pásztortűz emlékszámanak minden betűje a kortársak búcsúja. A folyóirat oldalain megegyeszer leperog búcsúbeszédekben, versekben, rajzokban és fényképekben a nagy költő élete és az az emésztő munka, amely végül is korai halálát jelentette Reményik Sándornak. Reményik Sándor porladó teste ott pihenhet a Házsongárdon, de leirt betűi közt ő örökre itt marad, nemcsak közöttünk, de az utánunk jövő nemzedékben is. Bihari Sándor

ERDÉLYI HELIKON (Kolozsvar 1942. január 1. szám)

Gáldi László: Erdély hivatása Délkelet-európa művel/désében címmel írt folytatásos tanulmányt erről a kérdérről, tárgyilagosan, lépésről-lépésre, mind világosabban és történelmi adatokkal, méghozzá a legtávolabbi időkől támasztja alá a magyar kultúra elsőbbségét Erdélyben. Sajnos ebben a kérdésben, „Erdély-szemlélet román megvilágításban” és „Erdély-szemlélet magyar megvilágításban” akkora új látószög, hogy ideje és szükséges végre a

világos és tiszta kép rajzolása. Gáldi László ezt a szükségességet nagyszerűen megoldja és Erdély művelődéstörténeti jelentőségét mentve minden túlzástól, úgy román mint magyar szemzőből megvilágítja és ezzel mintegy megdönthetetlenül lefekteti Erdély művelődéstörténetét. A kétféle, román és magyar megvilágítás közt veszendő kérdésként így ír: „Ilyen körülmények között természetes, hogy Erdély művelődéstörténeti hivatására vonatkozólag sem alakulhatott ki egységes vélemény, ami viszont azt is megmagyarázza, miért tekintenek a külföldi tudósok — például legutóbb a kiváló német Délkelet-európa-kutató, Fritz Valjavec — bizonyos kételkedéssel Erdély kulturális szerepének fontosságára. Ama szigorúan „kétoldalú”, tehát nemcsak a magyar, de a román kutatásokat is felölelő dokumentáció alapján, amelynek fontosságát számtalanszor hangsúlyoztuk, s zavarban szeretnénk némiképp rendet teremteni. Egyrészt azt kérdezzük: milyen jellegű volt az a művelődés, amelyet Erdély a történelem folyamán kialakított s másrészt azt vizsgáljuk

hogyan adta át Erdély sajátos kultúrshintézisét a szomszéd területeknek”. Ebből kiindulva, lefekteti és bebizonyítja Gáldi László, hogy a magyarság Erdélyt már a X—XI. században megszállotta egyrészt északnyugati, vagyis Szamosvidék felől hatolva be, másrészt Délnyugatról, a Maros völgyéből húzódvá fölfelé. A magyar fellegéből a román kormány csak egyetlen pontot ismert el: a honfoglalás előtti szláv lakosság létezését, de ezt is szláv-román együttélésnek igyekszik feltüntetni. Holott ez a beállítás a magyar kutatások fényénél vizsgálva, tarthatatlan, mert ma már teljesen tisztán áll a magyarság elcsöbbsége Erdélyben. A későbbben jött románok aztán beleilleszkedtek a középkori Magyarország jogviszonyaiba, igen sokan nemességet is kaptak és ezekből fejlődött ki az az intelligencia, mely későbbben a román művelődést megteremtette. Ebből természetesen az is következik, hogy Magyarországon a kisebbségek megkapták azt a jogot, amely népi egységük megteremtéséhez szükséges. Erről így ír Gáldi László: „Igy született meg a népi egység alapjau

szolgáló nyelvi egység a protestantizmus árnyékában, ami arra mutat, hogy a magyar térítő akció nemcsak nem állott az elmagyarosodás szolgálatában, de — a legmesszebbmenő tolerancia nevében — még azt is lehetővé tette, hogy a román papság elsősorban a saját külön népi érdekeit tartsa szem előtt. Azoknak tehát, akik még ma is az elnyomás vádját hangoztatják, fel kell hívunk figyelmét arra, hogy a románság népi céljainak kibontakozása egyenesen hivatalos magyar támogatással indult meg s egy-egy román püspök — mint Brankovics Száva, aki elrejtette a Rákóczi-nyomda betűit — e fejlődésnek nem annyira támogatója, mint inkább kerékkötője volt...” De még számos esetet sorol fel e cikkében Gáldi László, amely mind azt példázza, hogy művelődéstörténetileg Erdély mindig ragyogó példát mutatott s egyben teljesítette mindenkorai európai hivatását és a korszerű eszméket továbbgugároztta kelet felé. A Helikon a következő számában fejezi le Gáldi László nagyszerű cikkét.

B. S.

Ő R H E L Y

Nemzetiségi nyelvek tanítása a polgári iskolákban

A vallás- és közoktatásügyi miniszter egy minden vonatkozásában igen jelentős és nagy horderejű rendeletet bocsátott ki, amely megengedi, hogy az összes polgári fiú- és leányiskolákban hazai nemzetiségeink nyelve rendkívüli tárgyként oktattassék.

A polgári iskolák rendkívüli tárgyainak oktatását eddig a 45.501/1928 sz. Vkm. rendelettel kiadott Szabályrendelet szabályozta, amely a rendkívüli tárgyak alábbi csoportjait írta elő:

1. Német társalgási gyakorlatok az I—IV. osztályokban.
2. Gyorsírás a III—IV. osztályokban.
3. Gépirás a III—IV. osztályokban és
4. Rendkívüli rajz az I—IV. osztályokban.

Ez állandó jellegű rendkívüli tárgyakon kívül a Szabályrendelet bizonyos egyéb ismeretek, ill. készségek tanítását is lehetővé tette az erre önként jelentkező tanulók részére mint pl. a szép- és díszítő írás, méhészeti stb. E rendkívüli tárgyként tanítható ismeretek között a Szabályrendelet megemlíti a nemzeti kisebbségi nyelvet is, a felmerülő kívánsághoz képest szintén tanítható az arra önként jelentkező tanulók részére a vallás- és közoktatásügyi minisztertől kérendő külön engedély alapján.

A most kiadott 58.701/1941-V. sz. vallás- és közoktatásügyi rendelet továbbfejleszti a Szabályrendeletben lefektetett idevágó utasításokat és kimondja, hogy úgy a fiú-, mint a leányiskolákban a szlovák, ruszin, román, szerb és horvát nyelv heti két órában rendkívüli tárgyként tanítható. Az oktatáshoz szükséges tantervet a helyi viszonyok figyelembevételével kell elkészíteni és azt jóváhagyás, ill. hitfelekezeti iskoláknál tudomásulvétel végett az illetékes tankörileti kir. főigazgatóhoz kell beterjeszteni.

A rendeletet több szempontból is örömmel kell üdvözlőnk.

Hézagpótlónak kell ugyanis az intézkedést tartanunk elsősorban azért, mert a Szabályrendeletben felsorolt rendkívüli tárgyak között első helyen említett német társalgási gyakorlatok kiegészítéseként e rendelet révén most már valamennyi hazai nemzetiségünk nyelvének oktatása helyet kaphat a polgári iskolákban, ami kétségtelenül hozzá fog

járulni ahhoz, hogy a tanuló ifjúság széles rétegei megismerkedhessenek a nemzetiségi nyelvekkel. Ennek pedig a magyarság és nemzetiségek közötti kapcsolatok elmélyítése szempontjából felbecsülhetetlenül nagy előnyei lesznek idővel, mert a fogékony tanulókban megalapozott helyes nemzetiségi problémaszemlélet a felnövekvő ifjúságot képessé fogja tenni annak az aranyhidnak megépítésére, amely a zavartalan együttélést mindenképpen lehetővé teszi a megnagyobbodott határok között.

Gyakorlati szempontból az intézkedés legfőbb hasznát abban látjuk, hogy jövőben a kellő nyelvismerettel rendelkező tisztviselők és a nem magyarajkú lakosság között elkerülhetők lesznek azok az ellentétek, amelyek nagyrészt az illető közegek nyelvismeretbeli hiánya folytán keletkeztek a múltban.

Örömmel kell a rendeletet köszöntenünk azért is, mert jelentős lépést látunk benne a napjainkban oly sokat emlegetett „szentistváni gondolat” megvalósítása felé is, mert hiszen iskolai vonatkozásban e gondolat legelső kötelességünké egymás megismerését követeli tőlünk. Egy népet, vagy népcsoportot pedig a nyelvén keresztül ismerhetünk meg igazán és teljesen. Így teszi lehetővé a rendelet azt, hogy a polgári iskolák gyakorlati téren is szolgálják azt a „szentistváni gondolatot”, amely az államalkotó magyarság és az ezeréves határok között élő nemzetiségek egymáshoz való viszonyát örökön szerződésenként örök időkre szóló érvényre szabályozza.

A rendeletet végrehajtó tanárok remélhetőleg meg fogják érteni azt a lélekemelően szép hivatást, amely a nemzetiségek nyelvének oktatása terén rájuk vár. Itt kétszeresen érvényes az a közismert didaktikai megállapítás, hogy a tárgyat nemcsak oktatni, hanem elsősorban megszerettetni kell. A magyar és nem magyar lakosság egymásrataltságának kihangsúlyozására a fenntartás nélküli testvériesülés érzésének felkeltésére és minél szélesebb körben való elterjesztésére ugyanis a napjainkban újjáéledő szentistváni bírdalomnak ma nagyobb szüksége van, mint ezerestendő történelme alatt bármikor.

Dr. L. Gy.

A PÜSPÖK PÉLDAADÁSA

A dévidéki reformátusok egyházi lapjában, a Bácsfeketehyegen megjelenő Magvetőben olvastuk az alábbi szívemarkoló sorokat:

NYILT LEVÉL

a magyar református segédlelkészekhez

Kedves Testvércim!

A horvátországi református magyar egyházakozás érdekében fordulok hozzátok ezzel a nyílt levelemmel.

Horvátországban 10 magyar egyházközösségben és ennek szóróányaiban 6350 református lélek él. Az országban a közállapot még mindig eléggé nyugtalan, de a református lelkészeket munkájukban senki sem gátolja.

Sörgösen szükség volna négy fiatal, nőtlen lelkészre, akik vállalkoznak arra, hogy egy év alatt megtanulnak horvátul s akkor azonnal lelkészi állást kapnak. A vállalkozóknak azonnal le kellene menniük s a nyelvtanulást már mint segédlelkészeknek kellene megkezdeniük és folytatniuk.

Ezelőtt 37 évvel a teológia elvégzése után Baselbe indultam tovább tanulni, mert teológiai tandírnak készültem. Ott már készen volt a szobám, be volt jelenve mellyik vonattal érkezem, fel volt adva a podgyászom s csak azért szálltam ki Pesten, hogy a stipendiumot felvegyem. Bakosy Sándor püspök itt az utamat állta azzal: „Fiam ne menj te külföldre, mert az édesanyádnak itthon nagyobb szüksége van rád, eredj le Horvátországba káplánnak.” Az egyházkerületi főjegyző a fülembé súgta: „Ne engedd magad kitűzött céltól eltéríteni.” Én azonban úgy éreztem, hogy Bakosy Sándoron keresztül a Lélek szólalt meg és lementem egy eldugott horvátországi kis magyar faluba, ahol 24 kilométerre volt a legközelebbi vasútállomás, orvos, patika és mézsárszék, ott dolgoztam 17 évig és sohasem bántam meg ezt a lépésemet.

Most én hívlak titeket fiatal lelkész-társaim: Jöjjetek Horvátországba, az édesanyátoknak ott most igen nagy szüksége van rátok.

Aki hívásomra azt érzi, hogy ezen keresztül a Szentlélek hívja és lejön, nem fogja megbánni. Nem ígerek könnyű munkát. Nehéz dolga lesz, de szép és férfimunka vár rá. Aki ettől irítozik, az ne jöjjön, de aki Jézus Krisztus jó viláze akar lenni, az ne féljen, hanem jelentkezétek.

Bácsfeketehygy, 1941. évi december hó 17-én.

Atyafiúit szeretettel:

Ágoston Sándor
püspök.

Mi itt a Láthatárban is helyet adunk ennek a felhívásnak. Fiatal magyar református segédlelkészek, akiknek lelkében a sorok olvasására megköszöl az édesanya hangja, jelentkezettek!

Lapzártakor személyesen találkoztunk Ágoston Sándor püspökkel. Örömmel üdvözölte, hogy eddig 11 segédlelkész jelentkezett, közülük 9 azt sem kérdezte, mik az anyagi feltételek. Mi itt a nagy nyilvánosság előtt hálátelt szívvel jegyezzük fel s hozzátesztük: a magyar ifjúságban él a lélek és éber a kötelességérzet. — Soli De Gloria!

KÜLFÖLDI MAGYAROK KARÁCSONYFÁJA BUDAPESTEN

(Fényképfelvetel címlapunkon)

A magyar társadalom még mindig nem érzi át egészen a külföldi magyarság problémájának fontosságát. Ha megjelenik egy olyan híradás, amely arról szól, hogy a külföldön élő magyarság mennyire igyekszik megmutatni a magyarsághoz való tartozásnak érzését, örömmel olvassa azt. Ha megjelenik egy olyan intézménynek a beszámolója, amely intézmény a külföldi magyarsággal foglalkozik, azok, akik azt elolvassák, bizonyos meglepéssel mondogatják: No, hála Istennek, mégis csak törődnek itthon a külföldi magyarsággal. De hogy a magyar társadalom komolyan foglalkoznék a külföldi magyarság problémájával, annak itthon bizony kevés jele, látjuk. Pedig már a Magyarok Világszövetsége, a Szent László Társulat és a többi hasonló magyar intézmény, nagyon sokszor igyekezett a társadalmat közönnyőségéből felrázni! Bevallhatjuk őszintén: minden komolyabb eredmény nélkül. Ma, amikor a világesemények szinte áthidalhatatlan akadályokat gördítenek az óhazai és a külföldi, főleg az amerikai magyarság közé, kötelességünk lenne megmutatni, hogy itthon igenis gondolunk rájuk, törődünk velük! Ennek a gondoskodó szeretetnek akarta jelét adni a Magyarok Világszövetsége, amikor a Szent László Társulattal karöltve a „Mindenki karácsonyfája” mozgalom keretében karácsonyfát állított fel a Ferenciek-terén „Gondolatok a külföldi magyarokra” felirással. A karácsonyfánál megjelent a Magyarok Világszövetségének vezetősége élén elnökével, báró Perényi Zsigmonddal, ott láttuk a Szent László Társulat kiküldöttét élükön Kripvald Ottó pápai preláttal, ott láttuk Barkóczy György főkonvult, aki a külügyminisztériumban a külföldi magyarok ügyeit intézi és ott volt a belügyminisztérium képviselője is. Dr. Szabó János, svábhegyi plébános, aki húsz éven át volt az amerikai Trentonban élő magyarok lelkipásztora, méltatta ennek a karácsonyfának a jelentőségét, kifejezést adván annak, milyen sokszor érezte ő is a messze Amerikában éppen a szentestén a honvágy zivótreimelt!

Felállítjuk a szent estén ezután is a jó Isten segítségével ezt a karácsonyfát minden évben, abban a reményben, hogy egyszer mégis csak sikerül a magyar társadalomban a külföldi magyarság iránt az igazi érdeklődést felkelteni.

IDEGENFORGALMI PROSPEKTUS KÉSZÜL A MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK SZÁMÁRA. A Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala díszéretes tervet valósít meg azzal, hogy Magyarország nemzetiségei számára különkiadású prospektusokat készít Budapestről. Ennek a látszólag „keveset” mondó lépésnek igen nagy jelentősége van és úgy kulturális, mint nemzeti, de még anyagi szempontból is, nagy előnyt jelent majd Budapest idegenforgalmának pótlásában. A megnagyobbodott ország nemzetiségei jobban megismerhetik a fővárost. Az utazási kedvezményekkel lehetővé tesszik a szerónvebbek részére is a felutazást, mert a belső utasforgalom érdekében a tömegok utazásti igyekezetnek intézményesíteni. Természetesen ezzel egyidejűleg terbevetették az olcsó, Hospitrendszerű turistaszállók építését is. A megnagyobbodott Magyarország nemzetiségeit

nem hagyhatjuk ki országunk újjáéptéséből és erre első lépésnek nagyhorderejű ez a fővárosunkat megkedveltető kis képekönny. Így indul majd meg jobban a vérkeringés a végek és az ország szíve közt.

AZ ERDELYIEK PÉCSI OTTHONÁNAK HUSZÉVES JUBILEUMA

Amikor a trianoni vészmadár Erdély bérci fölött is megsuhogtatta szárnyát, ezer és ezer erdélyi magyar volt kénytelen búcsút venni meleg családi otthonától, rokonságától, régi ismerősöitől és a csodás erdélyi tájtól. Megindultak a menekültek: szállító vonatok, amelyekből a repatriáló, a kiutasított, az eltanácsolt, a menekült, a hivatalos esküt megtagadott magyarok könnyes szemmel néztek a messze távolba: a Gyergyói, Csiki, Gyalui, Brassói és Fogarasi havasok felé.

Fehér zsebkendőjüket megégyeszer meglobogtatták a vén Hargita ködfátyollal borított misztikus hegyesúcsa, va'aminál a Maros, Szamos, a Körös kanyargó útvonalai felé, miközben a vonat zengő hangú zakatelással rohogott velük a teljes bizonytalanság felé...

Amikor a csonka tava földjére léptek, nagyon sokszor közönnnyel, sőt, magamértésse! találkoztak. Segítő kezet vártak, de helyett nem egyszer szívzaggató megjegyzéseket kaptak. „Miért jött el? Miért nem maradt Erdélyben? Menj el vissza!” — ezeket mondogatták nekik. Nekik, akik — ha távozásra nem kényszerítik őket — sohasem hagyták volna el a fenyvesek tázátát, Transsylvania területét.

A magyarországi vidéki városok közül Pécs volt talán az egyetlen város ahol a lakosság a nemzetkisebbségi sorsból menekült erdélyi magyarokat szeretettel fogadta, gondterhes homlokukról a barázdákat lesimította, fájdalmukat csillapította, elszállásolásukról, élelmezésükéről és állás-hozjuttatásukról hivatalos felszólítás nélkül is, örömmel gondoskodott. A menekült erdélyi magyarok szenvedéseit Pécs város társadalma azért értette meg és azért érezte át mélyebben, mint más vidéki városok lakossága, mert a három esztendőig tartó megszállás alatt, maga is belekísült a nemzetkisebbségi sors fekete kenverébe és jól tudta, mit jelent idegen uralom alatt élni, küzdeni és magyarnak maradni.

Az erdélyi menekülteket csak addig kellett támogatásban részesíteni a város lakosságának, amíg szétszórva, egymást nem ismerve, szervezetenül éltek. Tömésváry Béla ezredes hamarosan megkezdte a Pécsi erdélyi és annak környékén élő erdélyiek beszervezését. Ennek eredményeképpen, húsz esztendővel ezelőtt, megalakult Pécsi erdélyiek Társasága. Azzal a célkitűzéssel alakult meg, hogy az Erdélyből kiüldözött székelyeket, magyarokat erdélyieket felkarolja, bennük a feltámasztás reményét éber tartsa, az erdélyiekot Erdély számára megőrizze, az erdélyi szellemet, irodalmat, székely nézenét és népművészetet, az erdélyi táji mesébeillő szépséget a csonka ország magyarságával megismertesse és nem utolsó sorban, hogy az idegen megszállás alatt kálváriás magyar életet élő testvéreket támogassa és úgyszólván élő, elszakíthatatlan kapocs legyen az Erdélyből távozni kényszerült és az Erdélyben maradt magyarság között.

És ha visszatekintünk a múltba, akkor megállapíthatjuk, hogy a Pécsiek Erdélyi Társasága — amely 1922. év szén Erdé-

lyiek Pécsi Otthona névre változtatta meg az egyesület nevét, — az elmúlt két évtized alatt *Tömösváry* Béla ezredes, dr. *Varga Lajos* kerületi főkapitány, *Benkő* Dezső alezredes, vitéz *Félszeghy* János pécsi kir. ügyészségi elnök, vitéz *Berde* Károly egyetemi ny. rendes tanár és mezőkomáromi dr. *Entz* Béla egyetemi orvosprofesszor elnökök vezetése alatt a húsz esztendővel ezelőtt kitűzött célokat valóban el is érte és működésével a kisebbségi magyarság elismerését vívta ki.

Szociális tevékenység

Az Erdélyiek Pécsi Otthona a kisebbségi magyarság elismerését elsősorban azzal a szociális tevékenységgel vívta ki, amelyet az egyesület tagjai Pécs város falai között kifejtettek. Az egyesület az 1921. február 1-én a Katolikus Legényegyletben megtartott „erdélyiek báljájának” 42.807 korona tiszta jövedelmét, az 1922. május 13-án Csurgón megrendezett irredenta-estély 17.806 korona tiszta jövedelmét, továbbá az 1922. augusztus 27-én Harkányfürdőn megrendezett irredenta-est 21.400 korona tiszta jövedelmét, az 1923. február 8-i farsangi, az 1929. évi irodalmi estek tiszta jövedelmét mind az erdélyi menekültek felsegítségére, az erdélyi származású pécsi egyetemi hallgatók támogatására és a pécsi gyárakban dolgozó székely munkások felkavolására fordította.

Gondoskodott az egyesület arról is, hogy az az erdélyi egyetemi hallgatók, akik Pécsre szakadtak, karácsony és húsvét szent ünnepén ne érezzék árvaságukat, hanem megértő, melegszívű pécsi családoknál töltsék el a szent estét és a feltámadást hirdető tavaszi napot.

Az Erdélyiek Pécsi Otthona azonban 1933-ban fejtette ki a legszebb szociális munkát a kisebbségi magyarság érdekében. Ebben az esztendőben ugyanis az erdélyi magyarságot súlyos árvíz sújtotta. Támogatásukra az Erdélyiek Pécsi Otthona és Baranya vármegye társadalmának élköszegéből „Árvizkárosult Erdélyi Véréinkért Működő Bizottságot” alakított 4000 gyűjtőlevelet bocsátott ki és nyírszabású gyűjtési mozgalmat szervezett, amelynek eredményeképpen 3000 pengő összeget gyűjtött össze, ami román pénzre átszámítva 100.000 lejnek felelt meg. Ennek az akciónak a jelentőségét és a gyűjtés eredményének ragyogó voltát csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha figyelembe vesszük azt, hogy *Milota* István „Magyarság” c. napilapja annak idején országos viszonylatban sem tudott többet gyűjteni, sőt pontosan ugyanannyit gyűjtött, mint az Erdélyiek Pécsi Otthona Pécs városában és Baranya vármegyében.

Amikor *Józseffelva* bukovinai székely községet tűzvész pusztította el, a hajléktalanul maradt szegény székelyek részére az Erdélyiek Pécsi Otthona 270 pengőt gyűjtött össze.

Országos gyűjtést indított ezenkívül az Erdélyiek Pécsi Otthona 500 kisebbségi sorban élő erdélyi magyar nap. ugyanennyi tanító, körülbelül 10 egyház és iskola, 30.000 szegény székely család, az „Erdélyi Helikon” és 5 magyar újság karácsonyi segélyezésére is, azonban az egyesület levéltárában nincsen semmi adat arról, hogy ez az akció milyen eredménnyel járt.

Kulturális tevékenység

Kulturális téren az Erdélyiek Pécsi Otthona szintén elismeréseméltó munkássá-

got fejtett ki Pécs városában. Számos igen magas színvonalú irodalmi előadást rendezett, amelyen Pécs város közönségével megismertette az erdélyi irodalom legjelesebb képviselőit. A hangversenyeken pedig bemutatta Erdély zenei életének kiválóságait.

A kulturális rendezvények közül kiemelkedik az 1922. április 29-én a Belvárosi Katolikus Kör dísztermében megrendezett irredenta jellegű műsoros est, amelyen a megnyitóbeszédet *Koréh* Endre, Kaposvárra menekült református lelkész mondotta, míg dr. *Esztergár* Lajos, akkor még rendőr-fogalmazó, — aki ma már Pécs szabad királyi város polgármesteri tisztségét tölti be és a pécsi Erzsébet Tudományegyetem rendkívüli tanára, — szavallatokkal működött közre.

Petőfi Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából, 1923. január 4-én az Erdélyiek Pécsi Otthona a Pannonia nagytermében nagyszabású ünnepélyt rendezett a szabadságharc magyar lantosának emlékére.

Az erdélyi származású *Murgács* Kálmán híres zeneköltő emlékére az Erdélyiek Pécsi Otthona 1926. március 8-án jólsikerült *Murgács*-estet rendezett, amelyet július 18-án megismételtek.

Az egyesület 1929. május 3-4-5-ére meghívta Pécsre *Komjáthy* Elekát, írói nevén *Ádám* Évát, az erdélyi származású írónőt, aki Erdély kulturális jelentőségéről, néprajzi nevezetességeiről és természeti szépségeiről tartott vettfittképes előadást, amelyet május 6-án Mohácson megismételt.

Az Erdélyiek Pécsi Otthona 1932. márciusában két büszkeségét, dr. *Rovasz* László és dr. *Makkai* Sándor református püspököket látta vendégül.

Meghívta az egyesület Pécsre *Dóczy*né *Berde* Amália kolozsvári tanárnőt és festőművésznőt is, aki 1939. március 28-án a Városháza közgyűlési termében vettfittképes előadást tartott a kalotaszegi, torockói és székely népviseletről. Az előadást dr. *Esztergár* Lajos polgármester nyitotta meg.

Hazafias tevékenység

Erdélyhez való ragaszkodásuknak és a magyar haza iránti szeretetüknek a Pécsre szakadt erdélyiek az általuk rendezett esteken adtak kifejezést, ahol bátran hirdették mindig, hogy „Erdély nélkül nincs Magyarország!” Minden alkalmat megadtak arra, hogy Erdélynek a magyar anyaországhoz való visszatérését követeljék. 1928-ban, Magyarország nagy barátjának, lord *Rothermer*nek, az Erdélyiek Pécsi Otthona díszes albumbot küldött, míg 1938 őszén, a Felvidék visszatérése alkalmából üdvözlőtáviratot küldött az egyesület a magyar revíziós jog két fardhatatlan harcossának, *Hitler* Adolf német birodalmi vezérének és kancellárának, valamint *Benito Mussolini* miniszterelnöknek.

Erdély egy részének a magyar anyaországhoz való visszatérésekor, 1940 szeptember 15-én, amikor vitéz nagyhányvai *Horthy* Miklós, Magyarország kormányzója bevonult a felszabadult „kincses városba”, Kolozsvárra, az Erdélyiek Pécsi Otthona küldöttséggel képviseltette magát az ünnepségen, míg Pécsen külön, hatalmas ünnepséget rendezett az Országzászló előtt. Az ünnepségen 20.000 pécsi lakos vett részt és a menet olyan hosszú volt, hogy amikor az eleje az Országzászló alá ért, a vége még el sem indult a székesegyháztól.

Az ünnepi szónok dr. *Berde* Károly egyetemi tanár volt.

Akik elmentek és akik ittmaradtak

A felszabadulás után az Erdélyiek Pécsi Otthonának számos kiváló tagja, névszerint: *Székely* György rendőrkapitány, dr. *Zedgön* Géza rendőrtanácsos, dr. *Vass* Áleci, vitéz dr. *Berde* Károly egyetemi ny. rendes tanár búcsút mondván az egyesületnek és Pécs városának s visszatért Erdélybe, hogy teljességét és tudását a felszabadult magyarság hasáadásának szolgálatába állítsa. Akik pedig Pécsen maradtak, azok továbbra is küzdenek azokért az eszmékért, amelyeknek megvalósításáért az elmúlt két évtized alatt is lakodatlan szorgalommal és kitartással harcoltak.

Ha most visszatekintünk az elmúlt húsz évre, akkor meg kell állapítanunk azt, hogy Pécs városának érdemes volt befogadni a kisebbségi sorból Pécsre szakadt erdélyi magyarokat, mert mindannyian megállták helyüket és a városnak jóhírnevet és dicsőséget szereztek. Hosszú lenne felsorolni azoknak a nevét, akik Erdélyből Pécsre szakadva magas állást töltenek be a mecsekali városban, vagy munkásságukat maradandó alkotások hirdetik. Csak néhány nevet ragadunk ki a sok közül.

Első helyen kell megemlíteni dr. *Esztergár* Lajos szab. kir. város polgármesterét, rendkívüli egyetemi tanárt, aki mint ismeretes, az új magyar szociálpolitika megalapozója. Ebesfalvi dr. *Török* Lajos rendőrfőkapitányhelyettes, a pécsi rendőrség kiváló vezetője, aki Pécsen a rendőrséget államivá szervezte és megalapította a *Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társaságát*, amelynek 1926 óta agilis elnöke. Az ő érdeme, hogy az Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola, Pécs város anyagi támogatásával, Pécsen városi művésztelepet tart fenn. *Nikelszky* Géza, a Zsolnay-gyár kiváló iparművésze, míg *Sinkó* András, a Zsolnay-gyár nagytehetségű szobrászművésze. *Vinkler* János dr. a *Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete* pécsi szervezetének elnöke, aki igen sok erdélyi magyar hallgatónak tette lehetővé azt, hogy egyetemi tanulmányait folytassa, vagy befejezze.

Nagy kár, hogy az Erdélyiek Pécsi Otthona húszéves jubileumát nem ünnepelhette meg saját otthonában, egyesületi helyiségében. Nem teheti ezt azért, mert egyesületi helyiséget húsz év alatt még nem sikerült szereznie. A gyűléseket, az összejöveteleket a múltban mindig más és más helyen tartották meg. Most, hogy az Erdélyiek Pécsi Otthona húszéves jubileumához érkezett, további áldásos tevékenységének folytatásához arról kellene gondoskodnia, hogy saját egyesületi helyisége legyen Pécsen, vagy pedig felépüljön az Erdélyiek Pécsi Otthona.

Puzsai-*Popovits* *József*

A KÜLFÖLDI MAGYAROK KÉRDÉSE A KASSAI DIÁKSÁG ELŐTT

A kassai premontrai gimnázium *Mikes* Kelemen önképzőköré állandó figyelemmel foglalkozik a külföldi magyarság kérdéseivel. Egyik fontos céljának látja azt, hogy a gimnázium diákságával megismertesse a világ minden tájára szétszóródott magyarság helyzetét és lelkebe oltsa a messze élő magyarokkal való nemzeti együttérzést. A tavalyi iskolai esztendőben az önképzőkör nemzetvédelmi és kisebbségi

ségi szemináriumot rendezett, ahol minden alkalommal egy-egy külföldi magyar csoport helyzetével is megismerkedtek a résztvevő fiúk. Ezeket az előadásokat rendszerint komoly beszélgetés követte a tárgyalással kapcsolatos legkülönbözőbb problémákról. 1941 novemberében a kör nemzetvédelmi szakosztálya külön gyűlésen ismertette a külföldre szakadt magyarság

kérdéseit. Egy előadás részletesen és igen áttekinthetően tárta fel a kivándorlások okait, majd az idegenbe szakadt magyarok jelenlegi helyzetéről szólt és vázolta azokat a körülményeket, melyek az idegen környezetben élő vércink felszívódását, elkalodását eredményezik. A másik előadó a magyar állam eddigi hazatelepítési kísérleteiről szólt. Ismertette a bukovinai ma-

gyarok hazatelepítését, majd világosan rámutatott azokra a feladatokra, melyeket a magyarságnak el kell végeznie, ha külföldi vércit haza akarja hozni. Mindkét előadást több hozzászólás egészítette ki. Az önképzőkör további munkatervében is fontos helyet foglalnak el a külföldi magyarság sorskérdései.

UNGARN

A magyar-német érintkezések képes havi szemléje.

A Magyar-Német Társaság folyóirata. Szerkeszti: Pukánszky Béla.

Munkatársai az ország vezető írói, tudósai és politikusai.

Előfizetési ára egy évre 10 P, egyes szám ára 1 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, Arany János-utca 1. Telefon 122-261

Magyarországi terjesztő: DANUBIA könyvkiadó vállalat, Budapest, IV. Apponyi-tér 1.

Ma nélkülözhetetlen

A külpolitika
időszerű kérdéseiről és eseményeiről a

KÜLÜGYI SZEMLE

tárgyilagosan és szakszerűen tájékoztat —

Kiadja a Magyar Külügyi Társaság

Szerkeszti dr. Drucker György

Évi előfizetési díj 10. — P — Kiadóhivatal:

Budapest V., Országháza

Kérjen mutatványszámot!

ADLER IRÓGÉPEK VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodalmi gépek
vezérképviselete.

IV., Irányi utca 4 szám.

Telefon: 183-628.

Délvidéki könyv

Timár Ferenc: Rongyos madár

A fiatal délvidéki költő
kisebbségi sorsban írt versei

A „Láthatár” kiadóhivatalában
is megrendelhető

Ára 4 pengő

A nemzetkisebbségi és délkelet európai kérdés könyvei:

MOST JELENT MEG:

A STUDIUM KIADÁSA

MIKÓ IMRE:

**HUSZONKÉT ÉV
1918—1940**

*Az erdélyi magyarság politikai története
1918 dec. 1-től 1940 aug. 30-ig.*

326 oldal. Füzve. Az egyes részek: **P 8.—**
I. A politikai passzivitástól a Magyar Szövetségig. 1918—1922.
II. A Magyar Párt és politikai paktumok. 1922—1933.
III. A Magyar Párt a függetlenség útján. 1922—1928.
IV. Erdély magyarsága a revíziós harc keresztjében. 1933—1938.
V. A rendi Románia és a Magyar Népközösség. 1938—1940.
Mellékletek.

<i>Buráth Tibor:</i> Magyar történet, 232. l. 2. kiadás. Füzve	3.80 P	karten u. 14 Abbild. 127 oldal	1.85
<i>Hegedűs Nándor:</i> Magyar küzdelme a román parlamentben. 96 oldal. Füzve	1.50	<i>Hévey:</i> Grundbesitzpolitik in Ungarn. 27 oldal. Füzve	1.05
<i>Horváth Jenő:</i> Az országalapítás története 1920—41. 160 oldal. Füzve	3.80	<i>Isbert:</i> Ungarn (Kleine Auslandskunde). Kart	2.81
<i>Juhász István:</i> A reformáció az erdélyi románok között. 276 oldal. Füzve	6. —	<i>Jánossy D.:</i> Die ungarische Emigration in dem Krieg ins Orient. 171 oldal. Füzve	40. —
<i>Lobmayer Iván:</i> Történelmi kapcsolatok Horvátországgal. 36 oldal	1. —	Füzve 14.20 P. Kötve	17.01
<i>Mikecs László:</i> Csángók. 412 oldal, számos képpel, 6 térképmelléklettel. Füzve	7.50	<i>Jahrbücher f. Politik und Auslandskunde.</i> 433 oldal. Füzve	14.20
<i>Szabó Pál Zoltán:</i> A török Pécs. 1543—1685. Rajzokkal és fényképekkel. 118 oldal	3.80	Ugyanaz kötve	17.01
<i>Bauer:</i> Ein Vielvölkerstaat zerbricht. Werden u. Vergehen Jugoslawiens. 129 oldal. Füzve	4.26	<i>Kerekes:</i> Was Ungarn von Siebenbürgen und Ostungarn zurückerhielt. Die wirtschaftliche Bedeutung der rückgegliederten Gebiete. 35 oldal. Füzve	1.25
<i>Braun:</i> Die Slaven auf dem Balkan bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. 263 oldal. Kart.	6.82	<i>Kniezsa:</i> Zur Geschichte der ungarisch-slovakischen Grenze (mit 6 Beilagen). 69 oldal	6. —
<i>Elekcs:</i> Die ungarische „Bastel“ und ihre rumänischen „Tore“. 22 oldal. Füzve	—75	Lebenraumfragen europäischer Völker Herausgegeben von Prof. K. Dietzl, Prof. O. Schmieder, Prof. H. Schmitthener. 735 oldal. Kötve	21.70
<i>Erents:</i> Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien 1941. 118 oldal. Kart.	7.10	<i>Moravec:</i> Das Ende der Beneschrepublik. 403 oldal. Füzve 9.94 P. Kötve	12.07
<i>Fekete-Nagy-Göldi-Makkai:</i> Zur Geschichte der ungarländischen Rumänien bis zum Jahre 1400. Auf Grund neuester Forschungen. 73 oldal. Füzve	7.80	<i>Otto:</i> Die Industrialisierung Ungarns. 187 oldal. Füzve	5.54
<i>Ganzer:</i> Das Reich als europäische Ordnungsmacht. 137. oldal. Füzve	4.12	<i>Riedl:</i> Das Deutschtum zwischen und Bartfeld. 81 old. 1 rajz	1.97
<i>Györgypál-Ecker Irma:</i> Die deutsche Volkserzählung in Hajós einer schwäbischen Sprachinsel in Ungarn. 158 oldal. Kötve	11.36	Die siebenbürgische Frage. Studien aus der Geschichte der Vergangenheit und Gegenwart Siebenbürgens. Redigiert von Dr. Emerich Lukinich. 398 old.	12. —
<i>Grosse:</i> Deutschland und der Südosten. 31 oldal. Füzve	—65	<i>Simonffy:</i> Ein Jahr Aufbauwerk in Nordsiebenbürgen. 46 oldal	—70
<i>Frauendienst:</i> Jugoslawiens Weg zum Abgrund. 197 old. Füzve	4.54	<i>Thierfeld:</i> Der Balkan als kulturpolitisches Kraftfeld. Zwischenstaatliche Propaganda u. Gegenpropaganda und geistiger Austausch in Südosteuropa. 2. Aufl. 109 oldal. Füzve	4.01
<i>Haider:</i> Die bulgarische Wiedergeburt mit 4 Land-		Wir Deutsche in der Welt. Herausgegeben von dem Verband Deutscher Vereine im Ausland. 216 old. Félvászon	4.97

STUDIUM könyvkereskedés
Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

Megjelent a

MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA

az 1942. évre

ÁRA 3 PENGŐ

A MAGYAR ÉLETERŐ, ÖSSZETARTÁS ÉS MINDEN HATÁROKAT TÚLSZÁRNYALÓ NEMZETI EGYSÉG BIZONYSAGA EZ A POMPÁS KÉPEKKEL TARKÍTOTT NAPTÁR FÉNYKÉPEKET KÖZÖL A VILÁG MINDEN TAJÁN ÉLŐ MAGYARSÁG ÉLETERŐL. MINDEN MAGYAR CSALÁD ASZTALÁN, IRODÁBAN, MINDEN MAGYAR ÜZLETBEN, MŰHELYBEN OTT LEGYEN S FIGYELMEZTESSEN AZ ÓRÓK MAGYAR ÖSSZETARTÓZANDÓSÁGRA. — MEGRENDELHETŐ A »LÁTHATÁR« KIADÓHIVATALÁBAN, BUDAPEST, VII. BAROSS-TÉR 15, VAGY A »STUDIUM« KÖNYVESBOLTJÁBAN, BUDAPEST, IV. KECSKEMÉTI-UTCA 8.